

Yaliyomo

- Mambo Muhimu** katika Maandalizi
- Amali - 6** za Uandishi wa Insha Bora
- M pangilio**
- Mfululizo** wa Sentensi.....
- Sauti**
- Uteuzi** wa Msamiati
- Kanuni I** Sheria
- Vfgezo vya Kutathmini**
- Chunguza / Uhakiki**
- Uwasilishi**
- Mambo Muhimu**
- Sehemu** za Insha.....
- Tamati au Hatimu**.....
- Shida zinazoibuka** katika Uandishi
- Mwongozo** wa Kusahihisha
- Mtungo**

Mambo muhimu katika maandalizi na usahihishaji wa insha

Mwanafunzi anayejiandaa kuandika insha ya kuvutia hana budi kutilia maanani vipengele vifuatavyo. Mambo haya ndiyo hutiliwa maanani sana katika usahihisaji wa insha.

a) Sura au mtindo wa insha

- Sura au mtindo wa insha lazima uzingatiwe, kwa mfano;
- Sura ya hotuba
 - Sura ya barua ya kirafiki
 - Sura ya barua rasmi
 - Sura ya mjadala
 - Maeleo ya moja kwa moja
 - Ubunifu n.k.

Iwapo mwanafunzi hatazingatia sura au mtindo unaostahili, atapoteza alama ya sura.

b) Urefu wa insha

Ni muhimu mtahiniwa azooe kuandika insha kadhaa akizingatia urefu unaohitajika. Wengi * wa wanafunzi huandika insha fupi mno. Kisha wao hupoteza alama kwa kutozingatia maagizo haya.

c) Mpango/mtiririko wa mawazo

- Mpango wa maandishi ya insha lazima uwe kwa aya zinazovutia. Epuka aya ndefu au fupi sana.
- Mawazo ya kazi ya mfehiniwa yawe ya kutiririka. Mawazo yasipangwe shaghala baghala.
- Hati ya mtahiniwa ni ima faima iwe ya kusomeka bila tatizo. Epuka kufutafuta.

d) Hoja au yaliyomo au vipengele viwe zaidi ya sita

Baadhi ya watahiniwa hutoa hoja chini ya tano. Epuka kuandika hoja chache kwani utapoteza alama ya yaliyomo.

e) Mapambo yalnsha

- Siri ya insha nzuri ni msamiati uliopambika na uliotumika vizuri.
- Wengi wa wanafunzi hupachika'roSamiati mzito mzito bila makini.
- Tumia msamiati w kueleweka kwa urahisi ikiwezekana.

Msamiati kama:

- Semi	- Tashbihi
- Nahau	- Majina ya makundi

-Methali - Istilahi za taaluma

: Tanakali za sauti - Tashihisi n.k.

Amali – 6 za Uandishi wa Insha Bora

Mwongozo wa Kusoma na Kufanyia Mazoezi

Nyenko sita
za kuufanya
uandishi wako
kuvutia zaidi

- **Mawazo na Urefu**
- **M pangilio**
- **Mlizamu wa ibara**
- **Matamshi sahihi**
- **Msamiati teule**
- **Muundo na uzingativu wa
kanuni za lugha**

Mawazo na Urefu Je, uandishi wako una ufanuzi bora usiotatiza?

H e b u isome insha ya kuelezea iliySandikwa naye Juma ha pa
chini.

Je, Juma amefanikiwa kuwasilisha maelezo yake kwa njia safi na
yenye ufafanuzi?

Ni lipoenda kupiga. kambi, nilijifunza kupanda
farasi. Ni taaluma yenyenye ujanja sawa kuijua. Hebu
nikueleze jinst ya kuupata ujuzi huu.

Jambo la kwanza ni kujifunza jinsi ya kupanda
farasi. kwanza unahiti kukanyaga kwa.mguu, wako
mqaeja katika kidude cha kukanyaga, kisha kwa
kutumia mguu wako wa pili uvuke juu kabisa kadiri
ya uwezo wako. Wakati huu unaupitisha mguu wako
hadi ule upande mwengine wa farasi. Usidhani ni rahisi
vivi hivi.

Tandiko la farasi wakati mwengine huwa juu hata
zaidi ya fytinne kutoka chini ardhini.p

Mara ukiisha panda juu ya farasi, unahitaji
kupitjapiga pole pole pande nrybifl za farasi kwa visigino
vyako ilikumweka farasi mbionL Kwa kupunguza
mwendo unahitajika kuvuta nyuma hatamu pole pole'
(Ukimtaka farasi kuetakea kulia unavuta hatamu
upande wa kulia, hali kadhalika ukimtaka kupinduka
kushoto.)

Upandaji juu ya mgongo wa farasi ni jambo gumu
kujifunza, lakini lenyeraha tele.

Msomaji anaweza'
kuetewa lengo hasa la
insha hii kii a ibara
inazinga tia lengo
lenyewe

Hili ni
funzo ambalo
watu wengi
hawalijui

Ni kweli
kuwa Juma
anae/ewa
mengi kuhusu
mada hii

M pangilio

Je, uandishi wako umepangwa vyema na
kueleweka kwa urahisi?

M pangilio ni utaratibu au muundo unaotumiwa kuwasilisha ujumbe au mawazo yako kwa njia sahihi. Huenda ikawa muundo wako ni kulinganisha na kulinganua, kutoa maoni na kuyafanikisha kwa hoja za kweli, kuonyesha mfulutizo wa matukio kiwakati, au utaratibu mwininge wowote ulio bora. Mpango uuchaguao hauna budu uambatane na mawazo yako na vipengele uvitumiavyo kuifanya insha yako ieleweweke kwa urahisi.

Vidokezo vya Uandishi Bora

Ufanye mwanzo wa uandishi wako kuvutia na kuteka fikira za msomaji na kuashiria lifuatalo.

Kila kipengele kinatoa habari zaidi kuhusu mada yako.

Hakuna ujumbe wa ziada.

Mwambatano wa sentensi hadi sentensi na pia ule wa ibara hadi nyingine huunganisha wazo la kwanza kwa lile la pili.

Hakikisha umempatia msomaji ujumbe ufaao kwa vipimo vifaavvo kwa wakati unaofaa. Ulkitoa uiiumbe duni rftsomaii

Nafula ameandika tawasifu yake mwenyewe
isome kisha utazame muundo wake.

Nilipokuwa na umri wa miaka saba, wazazi wangu walikatatikiti kuingia kwenye sarakasi. Nilipendelea daima-kuwa kinyago sarakasini, kwa hivyo nilikuwa nikihesabu siku zilizobaki hadi siku ya maonyesho.

Hatimaye, iliwadia siku ya sarakasi. Kwenye kiingilio, nilipata harufu nzuri ya wanyama, kaimati na bhajia. Tulipata viti tukaketi kungonjea onyesho iianze.

Baadetye, mwangaza wa taa ulipunguzwa, tukabaki kufurahia onyesho.

Niliwaona wanyama kama vile ndovu, nyani na duma. Katika onyesho la vinyago, waliwahi kuzuka vinyago thelathini toka kwenye kijigari kilichokuwa kidogo ajabu.

Wakati mwiningine ni jomba wangu eli vilia kama kinyago katika sherehe za watoto za kuadhimisha siku ya kuzeliwa:

Niligundua kwamba ilikuwa bora kwangu kutazama kuliko kuhusika mwenyewe kama kinyago.

Hitimisho hili linajibu maswali yaliyozuka katika usimulizi hapo awali.

Aya ya
kwanza
inaangazia
yanayohusika,
katika mada k
nzima.

Semi
unganishi
zimetumika
kuanganisha
mawazo na
sentensi
katika aya-

Hii
sentensi inaingilia
mahali pasipofaa.
Inahitaji ifutiliwe
mbali au kuhami
jnahali pengine.

Mfululizo wa sentensi

Unapoarftika, sentensi zako haiina budi kuleta maana, kisha zisikike kuwa na mshikamano zinaposomwa kwa sauti.

Vidokezo vya Uandishi Bora

Hakikisha kuwa uandishi wako unasomeka kwa sauti bila tatizo. Insha yako isikike kuwa ya kimaumbile na yenye mfululizo mwepesi.

Ziandike tena sentensi zilizo ngumu kusikika zinaposomwa kwa sauti. Litupilie mbali heno lolote linaloonekana kuzidi.

Tumia mchanganyiko wa sentensi rahisi na pia changamano.

- Anza sentensi zako kwa namna tofauti.

Ifuatayo ni barua yenyeye ushawishi mwafaka
ajiyoiandika Owino. Hebu amua mwenyewe kama
ina mtiririko mzuri kutoka sentensi hadisentensi.
Fikiria pia kama amefanikiwa kdtumia miufdo
mbali mbali ya sentensi.

Kwa mwalimu mkuu Bw. Rotich,

Ningependa kutoa pendekezo kwamba
uliokuwa zamani uwanja wa mpira wa tenis
dbadilishwe kuwa wa mpira wa magongo.

Mpira wa magongo ni mchezo maarufu. Huchezwa kwa
kutumia magongo ya mti na mpira, | Ninawajwa wanafunzi wengi
ambao wangependa kucheza kwa makundi

Haifakuwa shida kutengeneza uwanja wa
mchezo huu.

La ajabu ni kwamba, nyavyu zitahitaji
Ikutelemshwa kiasijNawajua watoto wamoweza
cusaidia katika jambo hili.

Tafadhali, Mfilarite ombi langu. Naona
itakuwa fahari sote sote.

Ni wako mwaminifu,
Owino Japolo.

Uandishi
"Iaunasiika"
kuawa
kawaiana
rahisi
kusomeka
,, kwasauti.

Mwandishi
anyzumia
mchanganyiko\
wa sentensi
rahisi na
changamanoA

Chanzo
cha
kila
sentensi
kimetuwa
tofauti na
vingine na

Makala yako haina budi kuwa tofauti kabisa
ikilinganishwa na nyingine iliyandikwa na mtu mwingine ye yote
Yule. Watu waisomapo makala yako lazima wahisi kwamba
unazungumza nao moja kwa moja. Unapojali kile unachoandika
hulka yako inajitokeza katika uandishi wako

Vidokezo vya Uandishi Bora

- Andika juu ya kile unachokielewa
- Hakikisha kuwa uandishi wako kimemlenga
msomaji au msikilizaji moja kwa moja

Hebu itazame hii hadithi yake Kamene, kisha uone jinsi inavyojitokeza kuyva yake halisi kwa njia ya pekee.

I metoweka!

Makena alipenda sana kuruka kamba k i J a.

alipopata nafasi

Siku moja asubuhi na mapema, Jumamosi,
alikwenda kuitoa kamba yake kikapuni. "Waa-a-wah!",
alisema. Makena hakuipata kamba katujAliwaza na
kuwazua lakini hakufua dafu kuhusu ilikopotelea.r

I Alajaribu kufikiri alipokuwa nayo mara ya
mwiisho. Aticenza.mchachato na Nanjala mtoto wa
KilDhya. Hatimaye alifikiriamahali pengine alipokuwa
l ado hajapekua.

Alifululiza hadi penye rundo la Nanjala la vitu

vya kucheza, na hapo akaipata kamba yake.

"Huyu

mtoto mtukutu kaleta fujo tena".

Makena akawaza.

ma Alionafahari kuwa sasa angeweza kumwonyesha
make kuwa kutoweka kwa kamba haikuwa kosa

lake

*Unaweza
kutambua hisia
za mwandishi
kuhusu
michezo.*

*Makena haoni
haya kueiez ea
fikira zake.*

Makena anafenga
kumwandikia mtoto
mdogo anayeweka
kuzie/ewa hisia zake.

Uteuzi wa Msamiati

Je, wewe huchagua maneno yanayoweza kuunda pitcha katika fikira za wasomaji?

Uteuzi wa maneno bora husaidia kuichora pitcha safi fikirani za msomaji. Yanachangia kumfanja msomaji kuwa na fikira na hisia sawa na zako. Haimaanishi kwamba utumiapo msamiati mgumu ndipo utakapompendeza msomajpbali kutumia neno lifaalo mahali panapofaa.

Vidokezo vya Uandishi, Bora

- Tumia majina yasiyotatiza kurejelea wetii/mahali na vitu vingirrevyo. (Majina, kama vile sisimizi, duduvule kupe na kadhalika m bora kuliko kutamka neno dudu tu).
- Matumizi ya vitenzi vilivyo dhahiri fiutatfdia kumwonyesha msomaji vitendo vyenyewe. (Maneno kama vile kufuturu, kubugia, kulafua, kufundira na kuguguna ni bora kuliko "kula" tu.)
- Matumizi ya vibadala ni bora kuliko satumia msururu wa vielezi Vibadala vinawenza kumfaha; fTila msomaji jinsi kitu kilichozungumziwa kina mwonjo, hisia au msisimko, sauti au harufu.
- Vielezi navyo huifanya vitenzi v (Je, huyo bwana alipita pale mtaani chapuchapu aste aste kwa knyutia kikakamavu akisitasita)

•Ifuatayo ni makala simulizi iliyoadikwa na Rodah. Isome kisha uzitambue sehemu ambazo angehitaji kuzifanyia marekebisho kwa kuzingatia uteuzi bora wa msamiati.

Nyanyangu alikuwa na mazoeakusema, "Watu huwahitaji watu." Watu wa muNmu.laidi maishani ni maraf iki.

maarufu

Maraf ikf ni kwa njia nyingi. Raf iki anaweza

*Neno muhimir
uumetumia
maranyingi*

kuwa nawe unapofanya tafrija wa mambo ya raha.

bila shaka

| Anaweza/ykukuf arjj i ukawa wa upweke.

*Jaribu kutumier
kieidli pa moja
na kitenzi.*

Maraf iki ni wa maana pia kwa minajili ya kuzungumza

nao tu. Kuongea na kujadfliana ni njia ya

kuwapatamsha

| kukuzQ urgf iki katya watu na kuwaleta karibu.

*Jina rafiki
uumecbakaakwa
kurudiwamara
nyingi.*

Si muhimu kuwa na macafiki wengi zaidi. Rafiki mmoja

tu wa kufana anatosha. Maraf iki ni ukumbusho kwetu

kuwa hatuko peke.yetu bali tunaye mshiriki katika

dhiki na faraja maishani.

kuyekobili mambo.

*Jaribu
katumia
nomino
haiisi*

Kanuni / Sheria

Je, umeipitia tena na
kuihakiki insha yako
kwa makini?

Njia rahisi ya kukusaidia
kukumbuka mambo ya
kutilia maanani unapoihakiki
kazi yako ni: HAUMI
ambayo husimamia
Herufi kubwa, Alama za

Vidokezo vya Uandishi Bora

- Kwa matumzi bora ya herufi kubwa, soma vitabu mbalimbali vilivyopigwa chapa.
- Insha yako haina budi kuzingatia matumizi bora ya n.k. alama za kuakifisha km. nk
- Hakikisha unatumia tu zile semi, methali na msamiati unaojua maana yake wala hautatizi.

Hebu isome insha linganishi iliyoandikwa na
Njoki halafu uchunguze ni wapi anapoweza
kusahihisha makosa.

Vitabu na filamu ni viwili kati ya vifaa
hadithi
maarufu nya kusimulia hadizi. Hata hivyo,
viwili hivi vinahitilaf iana kwa namna nyingi.
Tofauti

Tafauti-kuu kati ya vitabu na filamu ni
kwambadt vitabu husomwa ilhali filamu.

Hutazamwa?

tofauti nyingine kati ya vitabu na filamu ni
kuwa unatfteza kuHusisha ubunifu wako
kuwasawiri wdtung mahali katika vitabu

amuqfilrisi mtu du mahali patakavyohekaqa
kuwa hata kabla hujaanza® utaipata taSwira
ya mhusika au mandhari fikirani mwcko.

*iiifirtinndkano wa
sentensi naznabitaji
kutengaristi wajizifanya
kuwatmbitti tofauti,T*

Vigezo vya kutathmini

Tumia orodha ifuatayo ya vigezo vya kukadiria ubora wa uandishi wako.

Mawazo na urefu

Je, nafahamu dhahiri shahiri yale ninayonua kusema?

Je, najua mengi kuhusu mada hii? Ama nahitaji
kuifanyia utafiti zaidi?

Je, nimeandaa ufanuzi utakaohuisha mawazo yangu?

Mpangilio

Je, ninao muundo au mwambatano safi wa uandishi?

Je, viungo nilivyotumia vimeshikamana kufanya hoja
kuu au azima ya insha?

Matamshi sahihi/Sauti

Je, mada yenewe imenipendeza?

MSWADA

Mawazo na urefu

Je, ninayyo vidokezo vya kutosha kuikuza hoja kuu?

Je, naweza kuikuza taswira ya vitu au vituko akilini mwangu
ili niweze kuonyesha badala ya kusema?

Mpangilio

Je, chanzo cha insha kinaweza kuteka fikira za msomaji akamakinika?
Je, ninalo wazo linalofaa kwa hitimisho?

Matamshi Sahihi/Sauti

CHUNGUZA

Mawazo na urefu

- Je, msomaji anawezadbila matatizo, kunitaja kiini cha makala yangu?
- Je, habari zote zifforro zinatilia mkazo hoja kuu na azima ya makala hii?
- Kuna chochote n'rfrchohitaji kuonyesha badala ya kukizungumzia?

/ Mpangilio

- Je, kuna ujumbe au ufanuzi wowote unaoonekana kuwa wa ziada?
- Je, utaratibu huu ni rahisi kwa msomaji kuufululiza kwa starehe?
Hitimisho linamwongcea msomaji kupata jambo la kufikiria?

/ Mtiririko wa senfensi

- Je, uandishi wangu ufasi kika kuwa halisi na kusomeka kwa sauti bila tatizo.
- Je, nimetumia mnyambuliko wa sentensi sahihi na changamano?
- Je, nimetumia msamati unaoonyesha jinsi hoja zangu zinavyoshikamana?

Matamshi Sahihi / Sauti

Kwa kuisoma makala hii, msomaji atawea kupata hisia sawa na zangu?
Je, mswada wangu unaoonyesha kuwa kwa kweli naijali mada yenye

Uteuzi wa Msamati

- Je nomino zimewakilishwa kya majina halisi navyo vitenzi kujionyesha dhahiri?.
- Vibadala navyo vinaweza kuzua hisia za msomaji?
- Vielezi viliviopo Vinaitoa picha halisi?**

- Je, mswada wangu una baadhi ya maneno yaliyotumiwa zaidi kiasi cha kuchakaa? Kanuni/Sheria
- Je, nlmeukagua uandishi wangu kwa kuchunguza na kuhakikisha matumizi hora va HATIMI?

Uwasilishi

Je, unayawasilisha makala yako kwa njia nzuri
jinsi iwezekanavyo?

Uwasilishi ndiyo njia halisi ya kugawana na wengine ulichoandika. Jambo hili lina umuhimu karibu sawa na yale uliyoyaandika. Ikiwa uwasilishi wako ni wa kupendeza, wasikilizaji wako watamakinika kuyategeea sikio maneno yako. La sivyo wasikilizaji hawatamakinika.

Vidokezo vya Uandishi Bora

Iwapo makala yako imeandikwa kwa-mkonq hakikisha herufi na alama za uakifisho zaonekana vizuri

Kama imechapwa kwa kompiuta hakikisha herufi zaonekana, mistari imeshika rangi na mishoraro imetenganishwa kwa nafasi tosha.

Kabla ya kuwasilisha, hakikisha kuwa hujikwai unaposoma kwa sauti baadhi ya maneno.

Unapowasilisha, fikiria kutumia mab&ngo, picha na vifaa - vinginevyo vya kutazama ili viweze kumsaidia pnsikiJizajr kuelewa unachozungumzia.

Hebu fikiria iwapo kunayo miundo au mitindo mingjne ambayo ingetumika kuifanya kazi ya uandishi huu. Je, ingeweza kuwa msururu wa picha simulizi, kiigizo, bango au kitu kingine chochote kile?

Mambo Muhimu Katika Uandishi wa Insha Fasaha

Maana ya Insha

Kwa hakika insha ni mtiririko mufti wa mpangilio wa mawazo fulani
likimaandishijiHi kuelezea jambo fulani unalikusudia.

Ama kwa kweli, tuundaji wa mada ya Hadithi, vituko au yoyote yale kwa
kutumia maarifa mwafaka, kuyapanga mawazo yako ukitumia lugha
inayofaa na kwa utfasaha kuwasilisha ujumbe fulani huishia katika uandishi
wa insha mwafaka.

Uandishi wa insha up&hitajl mambo kadha wa kadha kujumufehwa
kwa pamoja ili kutoa ma~~lezo~~ mufti juu yaambcyaliyokusudiwa na
"mWandihi.

v' Kab mwanafunzi aanzeicuandPfel insha, yafaa kwanza awe na uhuru
wa kujlpangia uandishi *wime* apendavycf yeye mwenyewe Jambo hili
humweesha mwanafunzi kubuni mazingira halisi na asili katika uandishi
kwani hujirrfiliki kimawazo.

Kwa hakika uhuru huu humwezesha mwaliyyu kubaini na kutambua
uwezo wa mwanafunzi katika.fani mbalimbali za lugha,kama vile mtiririko
wa viskwa njia mwafakg, idisi wa lugha,mpangilio wa mawazo ya
mwanafunzi qa mengineyo.

Tunapoandika insha lazimagnambo fulani yafuatwe ili mwandishi aweze
kufaulu katika kue(ezisa ama jambo alitokusudiali litoe maudhui kwa
njia bora,

Lugha lazima izingatiwe kwa ufasaha na usanifu, kwani maudhui

Sehemu za Insha

Zifuatazo ni sehemu katika uandishi wa Insha

Insha ni kama nyumba inayojengwa kutoka mwanzo hadi mwisho ndio wenye waweze kuingia na kukaa. Hivyo basi insha sharti iwe na mwanzo na mwisho wake.

Ni dhahiri shahiri kwamba tunapoandika insha lazima tuelezee jinsi mambo yanavyoanza au yalivyoanza, yalivyoencTelea kisha tamati yake.

Kwa hivyo sharti yafuate mpangilio huu.

M pangilio wa mawazo na mtiririko wa visa hupeanwa hatua kwa hatua katika kila aya. Ni vyema, kila aya kuwa na wazo lake ili kuonyesha v ile mwandishi ana ujuli wa lugha kimafikira.

Mwanzo au Utangulizi

Kila kitendo lazima kiwe na mwanzo wake. Hii ni kumaanisha ya kwamba, insha yoyote He lazima iwe na mwanzo mzuri wa mvuto na wenyewe kuambatana na kichwa kinachozungumziza ili kuonyesha ufasaha na usahihi wa kisa kinachokusudiwa kuelezewa. Kumbuka mwanzo wenyewe kuvutia humfurahisha mtahini na kumwonyesha usanifu wa mtahiniwa katika lugha.

Tamati au Hatima

Huu ndio mwisho wa insha. Katika sehemu hii, mwandishi lazima aonyeshe umaarufu na ugwinji wake kwa jinsi atakavyoimalizia insha yake.

Mwisho sharti uambatanishwe na mtiririko wa mawazo kutoka mwanzoni. Maneno ya kumvutfa msomaji kama vile methali, tashibibi na mengineyo lazima yamfurahishe mtahini yaktumiwa vizuri, na hivi kumdhihirishia ya kwamba wewe u maarufu katika uandishi wa insha.

MAPAMBO YA LUGHA

Ama kwa hakika, mapambo yamo kila mahali. Wanaw&fce hatuwaachi nyuma, kwani wanajipoodaa na kuonekana kwamba wanapendeza, ingawaje wengine hujiharibu wakidhania wanajitengeneza. Hivyo ndivyo insha pia inaweza kuwa, kwani ukiyatumi mapambo haya vibaya unaweza kuiharibu inshayako ama ukaiiongezea ladha vilevile ukiyatumi vizuri. Kuril njia mbalimbali za kuipamba insha kama vile kwa njia zifuatazo

TANAKALI ZA SAUTI ?

Haya ni maneno yanayoonysha milio ya sauti au vitendo fulani. Haya maneno lazima yatokee kuambatana na jinsi tabia, sauti au sura inavyojitokeza. Kwa mfano, Kukataa jambo katakata, msichana mweusi tititi, giza totoro, kulala fofofu, kujibwaga kitandani bwa! na mengineyo.

METHALI

Methali hutumika jinsi Uivyo, hazigeuzwi kwani zinaweza kutoa maana tofauti. Kabla hujatumia methali hakikisha unajua maana yake ndio uweze kujitumia kwa ufasaha katika sentensi ili iweze kujitokeza kimaana. Kwa mfano, kijana mpotevu katika bibilia alirudi nyumbani kwao baada ya kumaliza sehemu ya urithi aliopewa na babake, kwani mwenda tezi na omo marejeo ni ngamani. hlc!

TASHBIHI/ TASHBIHA

Hii ni mbinu ya kufananisha vitu mbalimbali ki maumbile, hali, au matukio.

SEMI

Semi hutumika hasa kuleta maana maalum isiyo ya kawaida, bora unachokieleza kitoe maana dhabit bali kitu chenyewe hakibadiliki.

Maneno haya huwawutia sana wataalamu wa lugha na hudhihirisha jinsi mwandishi anavyoifahamu lugha yenyewe. Kwa mfano, badala ya kusema babu yangu ni mzeesana, unaweza kusfcma ,babu yangu amebugia chumvi si haba, nilitembea mwendo wa asteast\$ mpaka kwetu shulen, machozi ya furatia yalinitirika tiriri nilipomwona mama yangu, n.k

Mbali ha mapambo ya lugha tuliyoyatoa, kuna baadhi ya mengine ambayo mwanafunzi anaweza kutumia kufanikisha uandishi wa insha kwa njia ya kitaalam na kwa mvuto mkubwa.

MATUMIZI YA LUGHA

Mbali na haya yote, lazima au sharti matumizi ya lugha yawe shwari na ya ufasaha.

Ngeli lazima ziambatanishwe sahihi na nomino kuambatana na kiambishi kilicho sahihi.

VIHUSISHI; -

Pia lazima vitumiwe kwa njia sahihi na ya ufasaha. Vihusishi vya mahali hutumika kuonyesha barabara mahali jambo fulani linatendeka au lilitendeka. Kwa mfano, mgonjw alilazwa kwenye kitanda, nitile maji ndani ya kikombe. Vihusishi vingine ni kama vile katika, penye, na, ni. n.k

VIMILIKISHI; -

Neno hili linatokana na neno miliki, kuonyesha chako. Maneno lazima yaandikwe kwa kirefu. Tusilifupishe kwani halitatoa ukamilifu wa yule unayemzungumzia.

Kwa mfano usiseme mamangu - sema mama yangu.

Virrligliki hupangiliwa hivi:

- angu - etu
- ako - enu
- ake - ao

VIWAKILISHI; -

Ni maneno yanayotumika au kuunganfehwa na neno ili kutumika kama jina la anayetenda au anayetendewa jambo fulani.

Kwa mfano ; alipo (mtu Fulani) |Alipo' hutifmika kusimamia jina la

MSAMIATI;:-

Haya ni maneno yanayotumika katika uandishi wa insha kuvutia msomaji lakini si maneno magumu kamS vile wanafunzi wengi hufikiria. Usitumie kamwe neno ambalo hulijui maana yake. Kwa hivyo tumia maneno ambayo unayafahamu matumizi yake ili uonyeshe au udhihirtshe vile unavyoifahamu lugha.

Wanafunzi wanashauriwa ya kwamba matumizi ya kiholela ya misamiatf usiolingna na mazingira unayoeleza, huleta upotoshi wa jambo unalolizungumzia.

AINA ZA INSHA

Kuna aina ainati za insha na tofauti yake huwa ni jinsi umbo lake liliyvo. Insha hlzi zote lengo huwa ni moja tu/kuelezea maudhui fulani au kutoa hoja fulani.

Zifuatazo ni aina za insha.

1) Insha za bairua;:-

Insha za arua zimegawanywa mara mbili: barua rasmi na barua z§ kirafiki. Tofauti huwa barua rasmi huwa na anwani mbili: ya riwenye kuandika, vp ya mwenye luandikiwa. Hasa huwa ni za kifasi, ilhalii barua zaki rafiki huwa ha anwani moja ya anayeandika. Huwa ni barua za kirafiki au za klujamaa. .

2) Insha za maelezo;:-

Katika aina hii ya insha, mwanafunzi hupewa kichwa fulani kukizungumzia au kuelezea. Jambo la muhimu ni kwamba soma maelezo uliyopewa kisha utoe maelezo yako kuambatana na sehemu ya kwanza uliyopewa.

Kwa mfano elezea vile ulivyoisherehekeea sikukuu ya Krismasi n.k.

3) Insha za methali;:-

Hapa unapewa methali uizungumzie. Kabla htijaanza kuandika, soma methali yenyewe uelewe maana. na matumizi yake. Ukishaelewa, kwanza eleza maana ya methali, pili, eleza jinsi Lnavyoweza kutumika, kisha eleza kisa mwafaka kinachoelezea methali hiyo kinagaubaga. Katika hatima yake, toa somo linalpweza kutokanna methali hiyo.

4) Insha fenye kimalizio;:-

Katika aina hii ya insha, mwandishi hupewa maneno ya kumalizia insha yake. La muhimu ni kwamba lazima kisa au hadithi unayoitoa iambatane ria kimalizio ulichopewa. Kimalizio kinaweza ku Wa methali, misemo, funzo au kimalizio chochote kile mtahini ataonelea ni sawa tu.

5) Insha za mazungumzo;:-

Huwa na umbo kama hill;
Mama: Umechelewa wapi?
Mtoto: Tulikuwa na kazi nyingi shulenii mama.
Mama: Haraka uende ukaokote kuni. Umesikia?
Mtoto: Ndio mama.
Na kadhalika.

Kumbuka maneno yanayoandikwa ni yale yanayotoka kinywani mwa anayezungumza.

6) Insha za mjadala -

Hapa watu hujadiliana swala fulani. Wahusika hutoa maoni au hoja wakilizingatia jambo fulani. Wenye kuzungumzia mjadala ndio wanaotafuta jibu la swala hilo kulingana na vile wanavyozitoa hoja zao. Kwa mfano mijadala bungeni hujadiliwa ili kupata suluhisho la jambo fulani. Jadiliana na mwenziojiji ya mjadala huu.
i. Ni heri shule za mabweni kuliko shule za kutwa
ii. Ni heri kuolewa kuliko kukosa kuolewa

7) Insha za kumbukumbu -

Aina hii ya insha huwa inahusu mambo yaliyojadiliwa katika mikutano. Mambo yote yanayozungumziwa na kukubaliwa huandikwa na mwandishi wa huo mkutano. Mambo yaliyoandikwa huwa yanahitajika wakati wa mkutano ufuatao ili wanachama wasomewe wajue walifika wapi ili kuendelea na mambo mengine.

8) Insha za ripoti -

Ripoti huwa ni juu ya matukio fulani mahali fulani. Anayetoa ripoti huwa anatoa na kuandika taarifa kuhusu mambo aliyoshuhudia au kuelezwaa kikamilifu, kisha kuiwasilisha mahali alikokusudia. Kwa mfano kulikuwa na michezo wa kandanda shulenii mwenu, kisha uambiwe uandike ripoti kuhusu huo michezo ulioona. Hapa ndipo utaelezea jinsi mchezo ulivyokuwa kutoka mwanzo hadi tamati. Na haya maelezo ndiyo ripoti.

9) Insha za hotuba

Kuna insha za hotuba ambazo mwenye kutoa hotuba huwa anazungumzia jambo au mambo fulani. Kwanza kabisa mwenye kutoa hotuba huanza kwa kuwataja na kuwasalimia wasikilizaji kisha akaanza kuwashutubia. Huelezea madhumuni yake na baada ya hotuba hutamatisha kwa kutoa shukrani na kuwaaga. Inaweza kuwa hotuba ya Rais, mwalimu mkuu, chifu au yejote yule.

10) Insha huru

Shida zinazoibuka katika Uandishi

Yafuatayo ni baadhi ya makosa yanayoibuka wanafunzi wanapoandika insha.

- i. Matumizi ya lugha mbovu ambayo si mwafaka
- ii. Mwendelezo mbaya wa maneno
- iii. Kutoelewa ngeli vyema kisha kusababisha utumizi duni wa sarufi
- iv. Kutoakifisha maneno kwa usahihi
- v. Matumizi mabaya ya herufi kubwa na ndogo
- vi. Matumizi mabaya ya fani za kuipamba lugha
- vii. Utumiaji wa lugha ya -mseto (sheng) na pia lughazuka na mengineyo

Ama kwa hakika ukizingcftja maelezo yote tuliyyapitia, bila shaka au tashwishi yoyole ile utawenza kuandika insha bora yenye ufasaha na mvuto kwa msomaji na pia itabainika kwamba wewe mwanafunzi una uwezo katika ubunifu, mpangilio mwafaka wa mawazo, mtiririko mufti wa yitufco, lugha, usanifu wa maneno na kwa ujumla ufasaha wote wa Kiswahili bora.

Sababu za Kuandika Jnsha

Insha huandikwakws sababu kadha wa kadha. Jambo muhimuhimu yanayom lenga mwanafm2i katika uandishiwa insha huwa ya kubainisha ukomavu na kuimarika katika lugha kwa huyo mwanafunzi.

Baadhi ya sababu hizi ni kama zifuatazo:

- 1) Mwanafunzi hudhihirisha ubunifu na uwezo wa kutoa mawazo yake
- 2) **Mwanafunzi huonyesha vile aivyotumia lugha kwa ufasaha .**
- 3) Mwanafunzi huonyesha ukomaVu wake kilugha
- 4) Hudhihirisha vile mwanafunzi anavyoyapanga mawazo yake kwa mpangilio mufti
- 5) Hudhihirisha utumiaji wa fani za lugha kwa uf&Saha bila kuchanganyiki
- 6) Mwanafunzi huijandaa kuwa mwandishi bora wa insha kwa kutumia

Mwongozo wa Kusahihisha Insha katika Mtihani wa K.C.P.E.

Alama

Insha hukaguliwa katika viwango tofauti tofauti. Sababu zinazochangia zimeorodheshwa kila baada ya alama ya kutuzwa. Viwango hivi hapa vimepangwa kutoka cha juu kabisa hadi cha

Alama 37 - 40

Insha inakuwa ya **kiwango cha juu** zaidi. Matumizi ya msamiati, sarufi, methali na fani nyingine za lugha **huwa sawasawa**. Makosa kwa **jumla** katika insha hii huwa si zaidi ya **sita**.

2. Alama 33 -36

Mtungo huwa ni **wa kiwango cha juu** kimawazo na kilugha. Mtiririko huwa wa kuvutia. Makosa kwa **jumla hayazidi manane**.

3. Alama 29-32

Insha huwa **inavutia katika matumizi** ya lugha kwa jumla. Makosa huwa si zaidi ya **kumi na mawili**.

4. Alama 25 - 36

Insha **huwalmezikisha urefu unaostahili**. Matumizi ya methali **Kna misemo pamoja na fani nyingine kama tashbih, shada** na tanakali za sauti **fuwemQ**. Makosa huwa si zaidi ya **kumi na matano**.

5. Alama 21 -24

Ijrefu huwa na **kuridhisha kulingana** na maagizo. Makosa yoyote yale huwa chini ya **jcumi na manane**. **Msamiati huwa juu** ya wastani.

6. Alama 17 -20

Mtiririko wa mawazo **na maelezo ni** wastani. Msamiati hapa unakuwa mwepesi

Alama 13 -16

Mawazo huwa **mepesi. Makosa ya** sarufi na maendelezo huwa mengi. Mtiririko wa kazi huwa unadhihirika.

Zifuatazo ni aina za insha bora. Zipitie moja kwa moja kama, mwongozo na utapata mwelekeo mwafaka wa uandishi bora wa insha.

1 - Tuushamiri bangu ukimwi, si lelemama

Ukimwi ni ufupi *wa ukosefu wa kinqa mwilini*. Uwele huu ni *wa zinaa ambaa* hauna tiba, dawa wala kafara. Insi anaweza kupata wiche ya ukimwi kwa n jia aina ainati. Mathalan ni kujamiihana baina ya mume na mke japo wote au mmoja ana wiche ya virusi vya ukimwi. Nina aliyehamili *anaweza* kumtic wiche mtotowe akiwa chupani au kwa kumnyonyesha. Katika harakati na mikakati ya kutoa damu, au ngeu hiyo kuchangamana na jeraha nyevu. Cheche akilia mfiche kuku, ama fisi akimla mwele, *mzima funga mlanqo*.

Tuupiqeni ukimwi vitashahidi, kwani si lelemama. Tutahadhari kablayQ athari kwani hadi sasa hakuna tiba hususan ya uwele huu. Tarakimu zinabainisha kwa innakuwa, vijana wengi ndiowanaothirika. Wengi wao wamefufutika na kuguqunwa wakabakia mifupa. Hali kama hii ikishitadi kujiradidi nchi hii yetu itakosa viongozi wa mustakabali.

Wia mui haungolewi mtoto. Wazazi wanafaa kuwa kielelezo chema kwa wana wao. Mwana akibebwa hutazama kisogo cha ninake. Ni jambo la fedheha na kukereketa mtima kuwaona baadhi ya wazee wakichana mtaa na vipara moto. Vijana hawa huteqwa kwa chachu na kunaswa kwa ulimbo. Pengine huinqia miteqoni kwa qhiliba chache tu za pesa nane. Enyi vijana jihadharini, Wazee hawa ni vitatange watawatosa *de mani*.

Mila na tamaduni nyingine zimepitwa na wakati. Wala hazina nafasi katika dunia ya kisasa. Tunafaa kutembea na wakati kwani tusipoukata utatukata. Swali la kuinqia mafa wajane wafaruku, imekita mizizi mionqoni mwa makabiia humu nchini. Hii ni suala nyeti linalohitaji kuvuliwa nquo livaliwe ndaruqa. Serikali sharuti iingilie kati na kukata kauli kukomesha uozo na uvundo wa namna hii.

Ukata na unob,e umechangia pakubwa katika kuupalilia na kuutilia mboea ukimwi. Kwa sababu ya uchechef u wa fulusi *za karo*, shahabi wengi hawamudu kuendelea na masomo. Kitembo chao cha elimu hakikiuki elimu ya msingi ambayo ni huria. Wengi wa vijana hawa huishia kufanya gange za kijunqu jiko tu. Mtu hujikuna a jipatapo, bora tu mate yaingie tumboni. Kwa sababu ya halt zao dhaifu hushia kubakwa, kulawiwitwa, kubikiriwa, kuringwa na kunyanyaswa kimahabo.

Mia kunde hunya kunde. Vijana lazima watahadharishwe na malimwenqu. Wasije kufa na laiti ningaljua, na chanda kili kinywani. Wengi wamezizika mila na tamaduni katika kaburi la sahau. Hawaoni hawasikii kwa sababu ya

(Insha ya 2011)

Mwandikie raf iki yako barua u kimshauri kuhusu namna ya kujienda vyema kwa mtihani wa KCPE,

SHUJE YA MSINGI,YA ILEHO,
S.L.P 666,
KAKAMEGA.
9/11/2011

Kwa raf iki mpPENDWWA kasiti,

Pokea salamu nyingi kutoka kwangu, najua u mzima mithili ya kigongo. Najua unaendelea na kukurukara za hapa na pale kwa kuvidurusu vitabu vyako bara bara bila wanaka. Usiwe mtu wa kuzurara kama mbwakoko wafanyakyo mitaaw. Chamblecho, mgaaga na upwa halil wali mkavu.

Mwia si mtonjo tafadhalil watumie walimu wako vizuri hapo ndipo utafaulu vilivyo. Endelea kuuliza maswali kwa kuwa kuuliza si ujingga wahenga hawakutuada bure bilashi. Kumbuka elimu ni ngao ya maisha kwa hivyo fanya bidii kama wafanyakyo mchwa. Ukifalulu wazazi wangu watakuwa na furaha moyoni mwao kamo kimnyonyoche aliyetunukiwa shungi la nywele kwa kadammasi yako. Licha ya hayo utakuwa umepiga kibao mbele kwa wavyele wako kwa kuwa hawana; Waganga na wagangazi hawakutuva soks za chuma na miwani ya mbao punde tu waliposadiki methali kuwa bidii haiondoi kudura. Kasiti, endelea kuwa kimelea kwa walimu mkijadiliana mambo kadha wa kadha hapo utafaulu masomoni. Punde tu unapokuwa na shida fulani pata msaada kwa walimu wako. Usiwe mwoga kama kunguru kwa kuwa ni mtihani wa kawaida.

Tafadhalil kumbuka kuwa heshima si utumwa. Ukitako kufaulu kuwa mtoto mtiiifu, mnyenyeketu, mpole na mwenye hekima. Kumbuka ukiliwa mtoto wa kichwa kigumu bcts, utaendelea kuufeli mtihani na kuuvuruga mkia kwelikweli. Mtihani wa kitaifa ndio unaomua maisha yako ya baadaye. Ukiufeli basi mambo yako yataanza kukuendea segemnege na utalirika machozi kama ngamia. Wazee wa ndemi walimla mungu hawakutuvisha vilemba vyaa ukoka walpojilaza kwenye makochi na kusadiki kuwa mtaka cha mvunguni sharti ainame.

(Insha ya 2011)

Mwandikie rafiki yako barua u kuhusu namna ya kijiandaa vyema
kwa mtihani wa KCPE,

TUMBOLILE MAKAD,
SLP 4010,
MBALAMWEZI
3 Septemba 2011.

Kwa mpendwa karaha,

Hujambo karaha? Natuma u huh riwa hamsa M/a ishirini, Mimi niko mzima kama
ngarange za mvule na wahaka au wasi wasi labda kwako.

Natumai unasukuma gurudumu la masama vyema.

Madhumuni ya kukuandikio barua hii ni kukushauri na kukupi mbinu za kukuandaa
vyema kwa mtihani wa kitaifa wa darsa la nane kwanza kabisa ningependa kukufahamisha
kuwa mtihani huu si mgumu hat kidogo, mimi niliufanya mtihani huo na nilifua dafu.

Ningependa kukuambia udurusu kwa mapana na mrefu fanya bidii za duduuvule agolaye
go go jifunge niro masomoni kumbuka ukitaka la waridi sharti udhurike.

Ulienda shule peke yako. Wanagenzi hao wengine hawakuhusu damu wala
uSaha. Wanagenzi hao wengine wanapopiga sogo darasani usiwasikize durusu kwa udi na
uvumba.

Usiyavalie miwani yale mnayoambwa na walimu wenu. Unapaswa uelewe bayana kuwa
asiyesikia la mkuu huvunjika guu. Usiwe sikio la kufa ambalo halisikii dawa wala kafara.
Walimu wako wana taf riba ya hutoshya na wanapokuambia kitu wonajua kuwa nini yazingatie
yale walimu hunena darasani ,

Uliponiandikia barua mwezi uliopita uliniambia kwamba unahisi kukata tamaa. Karaha
umemla ng'ombe mzima sembuse mkia. Umekuwa shulen Kutoka darasa la kwanza mpaka
darasa la nane. Huu si wakati wa kukata tamaa. Najua katika darasa la nane mambo
sirahisi lakini vumilia miezi miwili. Usisau kuwa mvumilivu hula mbivu aidha baada ya
dhiki faraja.

Kile ambacho unafaa kufanya ni kuhakikisha kwamba usome kwa hali na mali. Hakikisha
kwamba umesoma kuliko mwanafunzi ye yote nchini. Andika kwenye daftari lile ambalo
umesom bila kuangalia mahali halafu urudi kwenye kitabu masomoni. Usiwe na wahaka wa
kuku mgeni.

Pia ukiwa na swali uliza kuuliza si ujinga. Wacha wale wanafunzi wengine waseme
wanacholako. Maneno haya unafaa uyapulize. Hayafai kufanya upandiwe na mori.

Unafaa nia kumoa hismilahi kila siku kaski moia haifai kumita kabla huiania dia na

(Insha ya 2011)

Mwandikie rafiki yako barua u kimshauri kuhusu namna ya kuijandaa vyema kwa mtihani wa KCPE,

Bomachoge Mwiko,
S.L.P. 501,
Kiambia
Novemba, 9, 2011

Kwa Mpendwa Chanazil,

Pokeasalamu furifuri kutoka kwangu nikitumaini Rabana amekuneemesha siha njema. Mimi binafsi ni mzima tamthili ya ngarange ya mvule nikiendelea kubingirishagurudumu la masomo bingiri bingiri ililo zito kqmananga. Waama, mngaaaga na upwa hali wali mkavu. Nimejif unga masombo katika masomo yangu ili nitie fora katika mtihani wa mwisho wa mwaka K.C.P.E.

Lengo langu la kukuandikia waraka huu nikukushauri kuhusu namna ya kuijandaa vyema kwa mtihani wa K.C.P.E. ambao u mlangoni wangojea siku chache. Kwanza, nidhamu kwa kila insi idumishwe usiwaf uate wanagenzi wenye hulka shelabela, watafanya mambo kwenda mrama. 4idha majuto ni mjukuu huja kinyume.

Pili kujifunga nira kwa kubukua mabaku na kuradidi kazi yako kutoka darasata nne hadi la nane kwani huleta ufanisi. Ni matumaini yangu utadurusu kwa bidii ukielewa f ika kwa mchanjia juani hulia kivulini.

Tatu, kudamka na kurauka asubuhi bichi. Kabla jogoo wa pili kuwika kwanza utapata matatizo lakini ukizoea kuamka akili itafanya kazi. Hivyo basi utaweza kupiga msasa masomo ambayo unatatizo utatwoa ushindi na kuwa kifua mbele kwa kuwapiku wapinzani wako.

Nne, tumia vyema maktaba kwa kudurusu bial ya shauku yoyote kwani ina mabuku mengi yatakayo kusaidia kufaulu.

Ushirikiano na walimu na wenzako ni lazima kama ibada uwepo kwani kinga na kinga ndipo moto uwaka wasikiliza na kuwategea masikio ndi! usipitwe na lolote au chochote na usilaze damu.

Waheshimu walimu ambaao huchukua muda wao kukuperusha akili ili utie fora maishani, kumbuka masomo ndiyo uti wa mgongo wa siku za usoni.

Ninakuombea Rabuka akujalie siha njema na akulinde kwa vile wakati

(Insha ya 2010)

YA MUNGU NI MENGI

Kwa kweli niligundua kuwa Mungu akifunga nafasi hapa, hufungua kwingine. Wazo hili lilinjia hivi majuzi nilipokuwa nikij adilia na na rafiki yangu Omar kuhusu maishaya rafiki yetu Suleiman. Tulipokuwa wachanga tukisomea shule ya msingi ya Mwendapole tulikuwa marafiki wa chanda na pete. Kila ulipomwona mmoja wetu, wengine wawili hawakuwa mbali. Ama kweli, ukiona zinduna na ambari iko nyuma. Tulikuwa kama mafiga yainjikayo chungu. Usuhuba wetu ulikuwa haujui mipaka.

Suleiman alizaliwa katika familia ya wachochole. Wazaziwe walikuwa wakifanya kazi ngumu ya kibarua angalau wamsomeshe mwanawao. Walikuwa wakirauka jimbi la kwanza na kupita huku na huko ili wapate angalau tongue la kutia kinywani. Siku nyingi Suleiman alifika shulenii huku akiwa amevaa nguo zilizochanikachanika. Miguu yake michanga haikufahamu starehe za viatu.

Licha ya hayo, Suleiman alikuwa mwanafurlzi mwenye bidii sana masomoni. Aliwaandama walimu na maswali chungu nzima. Mienendo yake nayo ilikuwa ya kupendeza mno. hii iliwfanya walimu kumchagua kuwa kiranja wa shule alipokuwa darasa la nane. Wanafunzi wenzake walimpenda kwani alifdnya kazi yake bila mapendeleo.

Baada ya kufaulu mtihani wa darasa la nane, wazazi wake hawangepta ngwenje za kugharamia masomo ya sekondari. Hivyo basi alilazimika kujiunga na chuo cha ufundu cha kijiji ni mwetu. Hapa alijifunza useremala. Baada ya kufuzu vyema alifunga kibanda kidogo cha kutengenezea samani zilizovutia kila mja aliyezitazama. Kwa bidii yake, biashara yake ilipanuka na katika muda wa miaka mitano alikuwa amefunga maduka mengi ya kuuzja samani alijotengeneza. Kweli Mola hamwachi mja wake.

Wahenga walineni kwa busara kuwa ya Mungu ni mengi hayajajulikana. Katika ghasia za baada ya uchaguzi, maduka yote ya Suleiman yaliporwa, yakabomolewa na yakachomwa. Alipoyaona hayo na alipokumbuka jinsi alivyokazana kujenga biashara yake, Suleiman

Siku moja alipokuwa *akiendelea* na kazi ya kibarua kondeni la tajiri *Mwinyi*, alipokea simu ya rununu aliyoktiwa haitarajii. Ajipobpnyeza simu yake kuitika alipata habari ambazo nusura zifanye moyo wake usitize mapigo. Aliyempigia simu alisema, "Mimi naitwa Michael Joseph na nakupigia simu kutoka Safaricom. Nina furaha kukufahamisha kuwa wewe ndiye mshindi wa wiki hii wa shillingi milioni tano katika shindano la masonko na Safaricom." Suleiman hakuyaamini masikio yake. Ah'dhani yq ndotoni na alichelea angeamka wakati wowote na kujikuta ufukarani wake wa *kawaida*. Ama kweli mcha Mungu si mtovu.

Baada ya kupokea ndarama zake, Suleiman alijenga jumba kubwa la ghorofa *mjini* Nairobi na kulikodisha kwa makampuni yenyeye *sifa*. Jengo lake hilo humletea takribani shilingi laki tano kila mwezi. Kamwe hakomi kumshukuru Rabuka kwa bahati ambayo hakulalia wala kujamkia. Bilashaka Mungu akifunga *nafasi* hapa hufungua kwingine.

(Insha ya 2009)

MCHUMIA JUANI HULIA KIVULINI

Usiku wote sikupata hata lepe la usingizi. Niliwaza na kuwazua namna siku ambayo ilifuata ingekuwa..... Mtima wangu Ulinidunda mithili ngoma.

Nilijaribu kutowaza angalau nipaye lepe la *usingizi* lakini niliambulia patupu. Fikra yangu ilikuwa imerisonga mno nisijue la kufanya. Nilitamani kusikia ndege wakiimba nyimbo zao za kupendeza lakini wapi. **Kichwa changu kilikaribia kuperasuka!**

Muda ulizidi kusonga, akilini mwangu nilikuwa nikifiria jinsi nilivyoanza masomo yangu ya msingi kutoka chekechea hadi darasa la nane. Katika darasa nane, tulikumbushwa tuliyosoma kutoka nyuma. Walimu wetu walitusihi tuwe makini darasani kwa sababu tulikuwa tumaelekea kutahini ili tufahamu tulichokuwa tumefanya shulenii kwa miaka minane.

Shamshi toka shamshi toweka, kulipambazuka. Nilidamka dem dem kutoka kitandnai pangu hadi sebuleni. Nilikuwa na kiwewe kuhusu matokeo yangu. Niliketi kwenye kiti huku nimeishiwa na nguvu kama adinasi aliyechoka tiki.

Wavyele wangu walipigwa na butwaa waliponikuta nimeketi kwenye kiti huku nikionekana kwamba mimi ni mgonjwa maututi. La hasha! haya yote ni ishara ya kufikiria sana. Wazazi wangu waliniishi kwamba ni jipe moyo nimefaulu mtihani wangu.

Ilipofika adhuhuri mchana, nina yangu aliandika meza. Kwa kufanya hivyo, nilisahau kuwa ilikuwa siku ya kutolewa matokeo ya mtihani tuliofanya. Baada ya kushtaki njaa, nilianza kuzongwa na fikra. Pindi tu nilipotuliza mtima wangu, walianza kulta matokeo

(Insha ya 2009) Mchumia juani hulia kivulini

Usiku wote sikupata hata lepe la usingizi. Niliwaza na kuwazua namna siku ambayo ilif uata ingekuwa Mtima wangu ulinidunda mithili ngomo.

Nilijaribu kutowaza angalau nipaye lepe la usingizi lakini niliambulia patupu. Fikra yangu ilikuwa imenisonga mno nisjue la kufanya.

Nilitamani kusikia ndege wakiimba nyimbo zao za kupendeza lakini wapi. Kichwa changu kilikaribia kupasuka!

Muda ulizidi kusonga, akilini mwangu nilikuwa nikifiria jinsi nilivyoanza masomo yangu ya msingi kutoka chekechea hadi darasa la nane. Katika darasa nane, tulikumbushwa tuliyosoma kutoka nyuma. Walimu wetu walitusihi tuwe makini darasani kwa sababu tulikuwa tiunaelekea kutahiniwa ili tufahamu tulichokuwa tumefanya shulenii kwa miaka minane.

'Shamshi toka shamshi toweka, kulpambazuka. Nilidamka dem dem kutoka kitandnai pangu hadi sebuleni. Nilikuwa na kiwewe kuhusu matokeo yangu. Niliketi kwenye kiti huku nimeishiwa na nguvu kama adinasi aliyechoka tiki.

Wavyele wangu walipigwa na butwaa waliponikuta nimeketi kwenye kiti huku nikionekana kwamba mimi ni mgonjwa maututi. La hasha! haya yote ni ishara ya kufikiria sana. Wazazi wangu waliniishi kwamba ni jipe moyo nimefaulu mtihani wangu.

Ilipofika adhuhuri mchana, nina yangu aliandika meza. Kwa kufanya hivyo, nilisahau kuwa ilikuwa siku ya kutolewa matokeo ya mtihani tuliofanya. Baada ya kushtaki njaa, nilianza kuzongwa na fikra. Pindi tu nilipotuliza mtima wangu, walianza kuita matokeo hayo.

Siku hiyohiyo, wanahabari na waheshimiwa wengi waliwaSili chepgoni kwetu wakiwa na mlolongo wa magari. Walipakia magari yao na kutoka nje. Walikuwa wamevaa tabasamu nyusoni mwao.

Niliwaita wavyele wangu, walishtuka walipoona insi wamekusanyika kwetu. Wageni wote walishangaa na kuduwaal walipoitazama nyumba yetu ya msonge. Walipenda niwaeleze jinsi nilivokuwa nikifanya. Nilwaeleza ni kujifunga kibwebwe na kumwomba Dayani kwa yote utendayo. Walinishukuru sana.

Nilituzwa zawadi nyingi sana. Naam, niliamini na kusaadiki walipolonga wahenga "Mcheza kwao hutuzwa" na "Mchumia juani hulia kivulini".

(Insha ya 2009)

SI VYOTE VIOWEVU NI MAJI

Usiku wote sikupata hata lepe la usingizi. Niliwaza na kuwazua namna siku ambayo ilifuata ingeleta..... Nina yangu alikuwa ametuelcza kinagaubaga kuwa angetupeleka ziara ambayo bila shaka ingefana. Dada yangu alikuwa amevunja ungo na fauka ya hayo, alikuwa amechumbiwa na shababi shamali. Ni bayana kuwa alipuuza lisani isemayo: kuchumbia kuoa: Dada yangu angefunga pingu za maisha hapo karibuni na alionyesha ishara za furaha ja mvuvi aliyezinasa kishazi cha samaki. Punde si punde niiizama zi katika iindi la usingizi wa pono.

Naam... (Kucha kusikuche hatimaye kulikucha) kila aliyezona ajfrdamko. Niliamka pindi tu jogoo alipowika na nilipigwa na butwaa nilipoona jua likimwaga na kumwaya miale yake ya zari kwenye janibu mashiriki. Mwia si mwia, nilivaiia lebasi .zangu zilizonyooka twa! Nilipiga milundi hadi sebuleni nikiwa na nia na azma ya kupata sebeho. Bila shaka nina alikuwa ameandaa stafthi ifiyokuwa tamu ja halua. Baada ya kupata kiamsha kinywa sote tuliandamana sako kwa bako hadi kituoni

Nyuni walipuruka puruka huku wakirokochi kwa sauti wazijuazo wao wenyewe Maadam. Siku nemi huonekana che. Tuliwasili stanini na kungoja kwa hamu na dukuduku ya raghba aliyengoja kwenda kuhiji mjini maka. Muda si muda, matwana iliwasili na sote tulijitosa ndani. Muziki uliokuba ukidunda duiduJdu) ulituteka bakunja.

Safari yetu iling'oa nanga, tulisafiri kwa muda mrefu hadi pale dereva alipotuarifu kuwa kulikuwa na hitiflu. Aliliegesha *gari kando* ya baraste na sote tulishuka. Kando yetu kulikuwaTna msitu uliokuba umejaa giza totoro. Dhana zangu zilinonya dhidi ya kusimama kando ya msitu huo lakini nilizitupilia mbali. Afanalek! Kumbe, 'dalili ya mvua ni mawingu!!' Watu wanen walijitkeza n akutizingira. Walituamuru tulale chini kisha wakaanza kuvuruga vitu vyetu. Hata baada ya kutupora, walituamuru tutembee kwa mwendo wa arubii. tukielekea msituni. Mtima wangu ulinidwika dwika na kunidunda ja tokomire za waaramo.

Wengi walianza kulia kwiikwiikwi! lakini mwishowe walinyamaza, ishara wazi kuwa walifahamu kuwa. kilio si dawa na ushikwapo, shikamana.¹ Tulitembea kwa muda mrefu na tulikuwa tuemchoka hoi bin tiki! Watu wale waliovalia barakoa vichwani pao waliangua vicheko ungedhani walitaka kuponda raha kwani karaha yaja Dereva ambaye alikuwa mwenye umri wa makamo aliamua kukiuka amri na

na għadhabu na alipata fursa murua ya kuzitoa hasira zake. Tuliporidhika tuijamua kuwatoa barakoa zao na kile *nilichhoonak ilin ifanya karibu nizirai*. Abu yangu na ghulamu yule ambaye aliifaa kumwoa dada yangu walikuwepo. Dada yangu alitirirkwa na machozi kwa kuwa hakuwahi kufi ikiri kuwa jambo kama Kilo lingemtendekea.

Nina nami hatukuwa na budi ila kusalimu amri. Polisi waliarif iwa na walif ika haraka ja umeme. Abu pamojana genge lake walipelekwa korokorom na ilikuwa dhahiri shahiri kuwa wangehukumiwa kifungo cha maisha. Waama! si vyote vioveru ni maji! Tulirudi mastakimuni huku tukiwa tumejawa na masikitiko mengi.

Kila kuchapo, mimi hukumbuka yale yalyotokea na machozi hunilenga lenga lakini swalijjalizo ni je, mbona abu alifanya hivyo?

(Insha ya 2008)

Anza kwa: Wingu kubwa jeusi lilitokea upande wa mashariki. Baadaye matone mazito mazito.....

Insha haikuanzia kuffngana na maagizo

Hapo upapo mkali kutoka matlai ukaanza kuvuma kwa hasira na ghadhabu.

Nilifanya halanhalon kwenda nyumbani maadam dalili ya mvua ni mawingu Mwia si mwia, niliwasili nyumbani huku nimerowa rovurovo. Nilikuwa nikitetemka mithili ya kuku aliyenyeshewa. Hapo nikajiona kuwa salama salimini.

Mvua ilinyesha kidindia kutwa kucha, ikiandamana kwa radi na mwanga wa umeme. Keshoye, niliamka macheo mbichi huku nimzindufiwa na kamsa na mayowe ya hofu. "Uwii! Uwii! Nisaidieni. Mwana wangutinasombwa na maji!" Nilitoka shoti mfano wa chui na kabla ya koo kumeza punje, nilijikuta nje ya nyumba.

Nilielewa fika kuwa wabenga hawakubojoa maneno ovyo kwakusema. "Mbiu ya mgambo ikilia kuna jambo."

Umati na kaum za watu ziliikuwa zimekusanyika nje. Kisa na maana, mtoto wa watu alikuwa akibebwa wa maji. Mto ulikuwa umefurika furifuri. Hakuna/aliyghubutu kuukaribia. Watu walitazamana kwa hofu na mshangao wasijue la kufanya, kwani hakuna aliyetaka kutanqulia mbele ya haki kabla ya wakati wake. Hapo ndipo nilipoamua kupiga hatua kablaya maji kuzidi unga aidha kuzib# ufa kabla ya kujenqa akuta. Nilikimbia manzilini na kuvalia labasi zangu za kuogelea. Pamoja na hayo, nih'piga bismilahi kwgke Rabuka kiwani nitielewa fika kuwa, bidii ya mja haikidhi haja.

Mwia si mtonjo, nilltwika mguu mabeqani mpaka ufuoni mwq mto. Basi nikajaribu juu chini kumwandasha kila mmoja pale ili kufanya nilichotakiwa. Wajo walinikanzia kwa hasiru za kamaki, "Ghalamu wewe waendapi? Huu si mchezo, Mto huu umejaa mamba waliotingwa na ubao. Watakurarua raruraru ubakie vipandevipande

Haya yote ni mambo niliyoyalalia na kuyaamkia. Hgti hivyo niliwapa kisoqo huku nikiyadharau ya wahenqa, penye wazee hapo Haribikr jambo!. Nilijittimbukiza majini mithili ya mamba huku nquo zikilowa chepe! Kisig nikoqelea mithili ya samaki, lengo na nia, kumwokoa bonti yule aliyekuwa karibu kuzamia. Kila mja alidhani kuwa nilikuwa nimejitumbukizwa katika bahari ya mauti. Lakini mambo yalikuwa kinyume na hayo.

Nilifanya juu chini, nika jif unga nira kumwokoa mwana yule. Ninayake alikuwo alitirirkwa na machozi kwa njia nne nne mpaka m'kashikwa na imani. Nikapiqo moyo konde na kuzidi kutia bidii za mchwa wajengao kichuguu kwa mate. Juhudi zgrigu zilionekona kuambulia nunge lakini sikusahau ya wazeribwe na wazembwele, Rabuka hawaachi waja wake kafui".

Huku nikilia manani ya wazee wa zama zo kale kwamba. Iachanikaye kwenye

(Insha ya 2008)

Anza kwa: Wingu kubwa jeusi **lilitokea** upande wa **mashariki**. Baadaye **matone mazito mazito**

yalianza kunyesha. Nqurumo za radi zilihinikiza angani. Watoto walijQwa na woqa wa shumndwa. Fuadi wangu ulinidwikadwika mithili ya tokomire za wazaramo. Mvua yenyewe ilinyesha kwa fujo. Upepo *mkali ulizing'oa* paa za nyumba. Tulikaa kimya na kutulla kama ma.ii *mtunqini* tubijue wananaatiki wenye lisani za utaalamu na utalamidhi. Jambo ulisilolijua ni usiku wa qiza.

Baada ya mwia wa kelbu kuukalia mkia, maji yalikuwa yamefurika furifuri na kuinqia vyumbani vyetu. Nilibikwa na huzuni kama mja aliyehukumiwa kunyonga, na sasa yuaonqozwa katika kijia chenyeye qiza, na hajui mambo yatakavyokuwa baada ya nukta chache.

Nilikuwa na wazazi wenyewe fulusi lukuki. Walinifunza na kunienzi kama mboni za maozi yao. Nilishi maisha ya raha mustarehe bimithili ya sultan bin Jerehe. Sasa mali yetu yote yangesombwa na maji. Tulikimbia ili kuyaokoa maisha yetu. Mauti yalikuwa yakitukodolea mdozi. Wengine walibaki nyuma wakisema eti wao ni stadi wa kuogelea. Nasi tulikimbia kwani wahenga na wahenguzi wa jadi na jadudi hawakumlazimisha kiwete kuuparang'a mi waliponadi kwa mwoga huenda kicheko na kwa shujaa huenda kilio.

Katika harakati zetu hizo, tulikutana naabadi wawili. Nilitetemeka bimithili ya kifaranga mwenye manyoya haba wakati wa kipupwe. Tulipambana na hayawanii sawa wawili na baadaye tukawashinda kwani wahenga waliquunqa ndipo waliponadi, "Asiyeshindwa si mshindani."

Kwa bahati mbaya maji yaliongezeka na tukasombwa sisi sote. Hapa kila mtu alitumia ugwi ji wake ili kuyanusuru maisha yake. Nilipiga bismillahi kwa Rabimsta ili anipe uwezo wa kuepukana na mauko haya. Baada ya muda wa tembe kumeza punje la mahindi, nilikuwa nchi kavu. Nilimshukuru Rabuka huku nikitimai ya kuwa Mungu si mfaki.

Kapu langu liliwa tupu na nilihitaji maankeli. Ghafla bin vuu nilisikia mgurumo wa magari. Loh! Niliona magari yaliyochorwa msalaba mwekundu. Nami nilikuwa nime jilrizwa ardhini kwani nilikuwa nirneehpka, hoi bin tiki tamthili ya punda wa dobi. Niliamka na kujikakamua hadi magart yalipotia habla. Walitoka kwenye gari huku wameva nguo za kupiga mbizi. Walinipa chakula nami nikala kwa ulafi kama ma.jiuu wa ma.juju. Manusura walio kolewa na wengine wakapelekwa hospitalini. Tulipewa nguo, chakula na mablanketi. Tuliwasifu kwa wema wao kwani "chanda chema huvikwa pete."

(Insha ya 2007)

Mwalimu wa Kiswahili wa shule yenu amehamishwa akaenda shule nyingine.
Mwandikie barua ukimweleza matukio ya shule yenu na vile mnavyoendelea.

Shule ya msingi ya Poa,
Sanduku la Posta 7131 - 00300
Nairobi.
Novemba 10/2007

Kwa mwalimu Kimaru,
Nakuandikia risala hii nikiwa nimejawa na furaha ghaya mithili ya aliyejif ungu
pacha salama salmini. Shulen, wote walimu na wanafunzi wazima kama kigongo.
Nataraji pia nanyi huko mu wzima na mngali mnatutamani.
Madhumuni hasa ya waraka huu ni kukuelezg kingga ubaga tunavyoendelea
na shughuli zetu tangu utuage. Shule yetu kama kawaida *inaendelea* kuhg'ara
kama jua katika nyanja nyingi. Baldani na wilayani tumepata s-ifaa si haba, takrida
na umaruufu. Masomoni tumefaulu kuhitimu nambari mojb na twajizatiti viliyyo
lau tuibuke mabingwa katika mtihani wa mwisho wa kitaifa.
Katika mtchezo, tulishinda nishani za dhahabu tisa natano za shaba mwezi
uliopita. Tumepatasifa tele na baadhi ya washindi wamepata kujumuishwa katika
timu ya riadha ya nchi yetu ambayo itashiriki katika mashindano ya Jumuia ya
Madola hapo mwakani kule Australia.
Kwa upande wa tabia na maadili ya shule yetu, tumeendelea kuipa kipao
mbele hasa kwa kuwasheshimu walimu wetu kwani heshima si utumwa. Japo kwenda
kwakq kulituhuzunisha, kite ulichokipanda ndani yetu hakitaiza bali kitaendelea
kutukuza kwani penye nia pana njia.
Zipokee salamu chekwa kutoka kwa wanafunzi wote wa darasa la saba.
Wote wakuombea Maulana aendelee kukupa ule moyo wa kusaidia wengine kama
sis.
Kwa kutamatisha, wape salamu zangu jamaa na maraf iki wako huko pwani
ndogo nikitarajia kupata majibu ukiniarifu mengi kuhusu huko ultorokea.
Ni mimi wako mwaminifu.

(Insha ya 2006)

2 - Malizia kwa: Sherehe zilimalizikia nyumba nikiwa na fura tele

Noam, siku njema huonekana asubuhi. Walilonga wahenga. nao hawakukosea asikini. Ilikuwa siku ya neema. Siku tulioisubiri kwa hamu na ghamu tangu mapema mwakani alipochumbiwa na kuposwa shangazi yangu.

Xlfajiri na mafunqulia ng'ombe, kabla ya kutoweka umande wa bukrata. huku kungali na ukunqu kiasi, akina mama walikuwa tayari wamefunga kibwebwe kujizatiti kwa minajili ya maandalizi ya maposhoposh. yaliyonuiwa kusheheni tumbo za adinasi wote waliotarajiwa kuhudhuria sherehe hizo.

Saa zilionekana kukimbia kutokana na mengi yaliyohitaji kutekelezwu kabla ya kuwasili kwa maarusi. Lakini hata hivyo, leo ni leo. asemaye kesho ni mwongo. Kila mahluki ationekana mwenye shughuli kem kem mithili ya siafu. Kwa bidii ya mchwa. waja wote walijitolea kwa jino na ukucha kuzifanikisha sherehe hizo walizozitamani nusura watamauke.

Afanaleikh! ukumbi ulipanowa na kupambwa, ungalidhdni aliyetarajiwa si mwингine bali na malaika Jibril. Sauti nyororo za vinanda zilipenyq masikio na kuliwaza moyo. Si uhondo. Harufu zote hjema zilifanya mseto katika he wa iliyofikia pua za watu.

Waa-ma! Wahenga walituzufda walipogugumiza, 'Mwanzo wa ngoma ni—le—le!' Wa kwanza kujitoma ukumbini si mwингine ila bwana arusi. huku akiandamana namshenga wake ambaye pid aliralia kisabao cheuSi. kanzu nyeupe. suruali ndefu nyeusi na bulibili yenyе darizi. Kwa hatua za aste aste walifululiza hadi jukwaani walipotengewa nafasi.

Wacha magoma nayi yaongezeke na watu kujawa na bashasha. Ee-e. ukiona vyaelea. vimeundwa. Kwa muda nadra, ukumbi mzima ufijaa taharuki. Damu ilichemka chem chem mishipani na miili ya wengi kusimika. Hit ni baada ya hewa njanana kupasuliwa na vigelegele vilivyorushwa hewani na mabibi.

"Wanawake hoiyee!? Hoiyeh! Bibi arusi hoiyeh!" Hapo magoma

003 - Umuhimu wa utalii na hasara zake

_____ Mtalii ni insi anayesaf iri *kwingi*, mba li na karibu. Nia na azma yake ni kutafiti, kujtfunza na kufahamu, kwa niaba yake au kwa wengine. Tembea uone. Kutembea kwinqi kuona mengi. Nako kuona kwingu kujua mengi. Macho hayana pazia kwani aliye nayo haambibi tazama.

Nchi ya Kenya imebarikiwa kwa wanyama anuwai. Mathalan asadi mfalme wa porini, tembo mwenye kono liitwalo mwiro, twiga mwenye shingo ndefu ja unju, Kifaru mwenye ngovi iliyo. iaa makunyanzi na ngwena ambaye ni gimba la kutisha lenye magamba na wengine wengineo.

_____ Hapa nchm%italii unatuvaa na kutufaa kwa mafao yasiyo kifani. Utalii unachangia pakubwa katika kuukarabati uchumi wetu unaosambaratika. Watalii kutoka ughaibuni huzuru huku kwetu kwa *winqi*. Lengo na shabaha yao hususani: kuvinjari na kujionea mandhari. Mjo wao unctufaidi si haba. Utaiiri na ukwasi huu hatukuuokota. Tufitunza na kuupalilia kwa vitanga vya mikono.

Akutanguiiaye chanoni hukuzidi tonqe.

_____ Watalii wanapozurid mandhari ya mbuqani hulipa fulusi za kiingilio. Njenje hizi hutumiwa kutekeleza na kuboresha miradi ya maendeleo hapa nchini.

Madereva wenyen ugwiji na ustadi wanahita. iika kuwasafirisha. Hii ni nafasi satua na huluwa ya kuongezeka kwa alira-hapa nchini.

_____ Tunayo mahoteli aaliaali, faridi na bora. Mahoteli hayo yamezagaa na kuvavagaa kila janibu nchini. Baada ya kuchoka tiki kwa hamkani za mchana, wgalii huzipanga mbavu zao katika mahoteli hayo. Kunao wahudumu wa kuwakidhia baadhi ya mahitaji *yao*. Wafanyakazi wa mahoteli hulipwa mishahara kuzikimuhali zao. Kozi mwana mandanda kulala na njaa ni kupenda.

Mtegemea nundu haachi kunona. Kwa, kuchanqamana na nchi nyininge; I tumejua mengi kwa mapana na marefu. Temeweza kuupalilia mkabala muamana j na nchi mgeni. Ukiujua huu na huu huujui. Tumeipiqa hatua kitekinoojia na j kielimu. Nchi fadhili zimeendelea kutukaridhi karadha za kujideleza Akufaaye kwa dhiki ndiye rafiki. Udugu ni kufaana, katu si kufanana.

* _____ Cha mtima cha moyo. Kipendacho roho ni dawa mujarabu. Wanyama hawa ! ni utamaduni wetu. Ni pambo letu. Nani asiyejua mwocha asili ni mtumwa. Hupendeza na kuyutia machoni petu tunapowaona. Sisi na wao tu wamoja. Letu ndilo lao, na lao ndilo letu.

_____ Pavumapo palilie, si kazi kMdamirika. Hatuna budi kuulinda urathi huu tuliohalifiwa na baba zetu. Ma. jangili wanazidi kuwaua ndovu na vifaru kwa uchu wa bori na vipusa. Kuna umwaga. ji wa kemikali za sumu mitoni kutoka viwandani. Vi. jana wetu pia watahadharishwe dhidi ya kuiga mila duni za kigeni. Mila nyininge ni kama bahari illyoja papa na papa upanga. Tukizipapia kwa nuna na nana tutaarchwa tukinapanatika kwa kinano

4 - Rabuka Haachi Waja Wake Katu!

Shamshi **lili**kuwa likitua kⁱtepetevu juu ya **mani** ya **bitirembo**, Nbyo rihi ya nargas **U**lizagaa na kushamiri ungalidhnai tuko katika **janna** is i mu I i way o kuwa yaja. Kwa ikrai, mahuluki hawangalitazimia **rangaito** lolote kutokezea katika jioni njema kama hiyo. Nami nilikuwa katika pilkapilka na shamrashamra za kukiandaa chajio.

Mwia si mtonjo, ulikuwa umeiva ncrukiviana na kilichosaka kilikuwa kukipakua na kula. Nilifdya hlyyo halanfmlan, nikalandika almari ili tule.

Mimi na jamaa yangu tulibismii lahi kisha tukaanza **kila** chakula hicho kwa pupa ungalidhani **majitu** yaliyonyimwa **maankuli** kwa mwia wa **mfupa** wa **tembo** kuoza n akuozeana **maadamu** ubao ulikuwa **umetutinga** si haba.

Kila adinasi alipokuwa keshapata uhondo wa chajio, tulielekea tanguroni kupanga **mbavu** **madhali** tulikuwa tumechoka tiki bin hai punda wa dobi juu ya kitanda hicho **kilichofarishiwa** matandiko ya **mahameli**,

Gonezi la pono **lilinivaa** ghafla bin vuu faulula jeshi la usubi na kuniyekeza kwenye **mwaya** wa **jinamizi**. Baada ya kulala kwa muda wa saa tatu hivi, **nilligutushwa** toka **samadarini** na **michakacho** karibu na **dirisha** letu. Kelbu nao hawakuachwa nyuma... **bimithili** ya **makotii** ya wazee **ila walilia** kwa ushindani **kiasi** cha **kushabihiana** na **He** ya **waombolezaji** katika **matanga**.

Wengine walibweka kana kwamba wanajaliza mikarara ya nyimbo zisioeleweka. Kwa vile nilikuwa **mwoga laa** kunguru, **nillinyatanyata** nyatu nyatu na kwenda jikoni; **Nilitazama** nje na **lo!** Maonge ya watu yaliyovalia lebasi nyeusi ti ti yalikuwa nje.

Jekejeke jembamba **lilisalimu amri** ya **mtiririko** na **kunitirirka** **kwa michirizi** **michirizi** na kwenda maji ya endako. "Fungua **mlango** au tuuvunje!" Waliamuru kwa sauti kubwa, ya radi **haiambui** chochote. Pindi tu, **niliposikia** **mrututu** wa maneno hayo, **nilitamanii** niwe na **mbawa shaumu** ya **kipanga ili** niweze kupaa na kukwepa **mkururo** wa **shida** hiyo.

Aila yangu pia **ilikutuka** toka **usingizini** na **kumipata** pale **mlangoni**. Mapwagu **alivurumishwa** **sumbwi mosi** na **kuanguka** chini pu! Nasi **tuliangua** **kfn**ei **ambazo**

nusra **ziwaamshe** **manabii** na **mafarisayo** toka **mavani** **mwao**.

Jirani wetu walifika ghalabani petu huku wamesheheni zana **zao za vita**. **Hapo ndipo** **niling'amua** kuwa **wqzee** wa **zama** **kongwe zd** mawe

5 - Pole Pole ya Kobe

Kila insi katika nasaba yetu alikuwa akiingojea siku hiyo kwa hamu na dukuduku. Dada yangu alikuwa amechumbiwa na shababi jamali. Walikuwa wanaenda kufunga pingu 2a maisha siku hiyo maadam " hayawi, hayawi huwa."

Siku hiyo, kila mmoja aliamka mapema sana. Isitoshe, mimi niliamka jimbili la kwanza. Sote tulikuwa tunataka kujizatiti kwa sherehe hiyo. Sherehe hiyo ingefanyika katika-fltaji wa Nairobi. Nilijinunulia na kuvalia mavazi yangu yaliyomeremeta metumetu. Nilitaka nif ike mjini mapema na kuona yote yatakayotendeka, tangu awali hadi aheri, kwani" chelewa chelewa utamkuta mwana si wako."

Kulipokucha na juu likawa linaangaza, nilikuwa tayari kabisa. Nilichukizwa na wale waliokuwa wanajizatiti kwa mwendo wa kobe, ingawa hatukuwa tumechelewa, niliona kuwa nimechelewa kupita ahaua. Nilianza kuwa na wasiwasi na kuondoka.

Nilimwambia nina anipe pesa ili nianze safari peke ya?fgu, nilifanya haraka bila mpango. Haraka hiyo ilinitopea kichwani nikasahau kuwa, "mwanzo ni kokochi, mwisho nazi."

Niliamua kung'oa nanga hali kila mmoja alikuwa angali nyumbani. Ari, niliyokuwa nayo ilizidi ohauku ya fisi mlafi. Nililabiri gari katika stesheni. Gari lilitwa moto na furaha ikanizidi.

Baada ya muda mrefu, niliwasili mjini Nairobi. Gari lilitia nanga na watu wakash'tika. Nilikuwa na furaha riboribo niliposhuka. Kila mmoja pia alikuwa na bdshasha. Ilikuwa bayana kuwa katika tamasha hizo za kufunga % ndoa, mambo hayangeerida mvange. Nilianza kupiga guu,kwa furaha nikielekea kule ambako sherehe ilikuwa. Naam, " Usihesabu vifaranga kabla havijaanguliwa."

Niidemka dem dem na kuelekea huko, furaha iifanya akili ininyai. Sikukumbuka kuwa barabarani kulikuwa na magari. Nilitembea bila uangalifu wowote. Mara nilipokuwa nikivuka barabara, mkosi mbaya ultokea. Baada ya kueleka katika mto wa raha riboribo, mambo yalienda mrrama. *Gari llinigonga katikati ya barabara. dereva alijaribu kulisimamisha gari lakini hakufua dafu, madhali" ajali haina kinga wala*

Kaumu ya watu ilinilalia na nilikuwa na maumivu kila mahali. Kila mmoja wa wale waiamaria wema waliokuja alijaribu kunipa huduma ya kwanza lakini wani iubudi za wasaidizi wanou hazikiwa dawa wala kafara

6 - Maisha ya mashambani ni bora kuliko ya mjini

____ Ni ukwel[usjopjngika kuwa maisha ya mashambani ni bora kulikoya mjini. Chema chajiuza bali kiwi chajitembeza. Hakuna mdhalo wala mjadalaowote wa kulumbana. Ni bayana waja wengi wemequra mashambani. Wakahujuria na kusakini mjini. Lakini sharti tu.jue bayana kuwa, mwac-ha kiwi hanacho na chema kimpotele. Pia mchana ago hanyele kwani huenda akauya papo.

Jiji ni bahari ya nchi kavu. Lililojaa papa na papa upanda. Ukiwapapia kwa pupa na papara, watakupara uachwe ukipapatika kwa kipapo. Hii ni onyo tosha kuwa usiyachezeeya mjini usiyo kufu nayo. Bali mashambani ni kinyume na mfarka na hayo. Watu wa mashambani hukaa kwa amani na stakiri. Kuna uhuru wa kuvinjari mandhari yoyote yale, wakati wowote ule. Iwe bukrata wa shia au laili wa nahari.

Badalini insi husihi roho mikononi. Ukitoka chenqoni pak'o, kurudi ni majaliwa. Ukgona usiku, kuamka ni nusura. Unapotembea, kufika salama uendako ni chupuchupu! Hakuna tena sirati ya wema. Redio zetu zimekosa habari n jema za kutanqaza ila habari za kuoqofya tul Za mauji, uporaji, utapeli, ubakaji, ukwapuzi, ujambazi, ukiritimba. Lijanjili na maafa menqine lukuki, bin lufufu! Tazama watu wanavyoishi mashambani. Udugu, urafiki na mahaba ya dhati wala si chati. Usahibu wa watu kUvaana na kufaana hadi wakawa shaibu! bamu ni damu wala si kitarasa.

Visima vya huruma vimewakauka watu wa mi.jini. Vimekauka maji na kubakia tope la kinamu la kuchafua nyoyo na kuf if isha utu. Utu umetoweka. Dunia kwao ni qunia. Hawapo wenye utu. Kuna wenye kutu! Hawaf ahamu kuwa mtu ni utu si kitu.

Mashambani kuna uhuru wa kajiruzuku kwa winqi wa arzaki7X/po uwezekano wa kuchumamali na amiali kwa wingi. Makonde maddal basari ya kukuza mimea na kufuga mifugo anuwai. Kunazo chemichemi zeny'e kububujika maji bububu. Maji yenye huwa mawewa Ha mawenqe, si makafu na mavunju kama ya mi.jini. Majumba mapana kama uwanda wa ahera huyakosi mashamabni. Upopo mwgnana wa kutuliza na kuliwaza, unaovuma muda hadi muda si adimu, mashambani.

Ebo! Tazama watu jvanavyoishi mashambani.. Kaumu na akwami yao ni wachochole waliolemaa Ratika ukatabin unobe. Vi.jumba vya karatasi na madebe vimesongamana kama viota vya mitinqi. Rusurusu za uchafu uliojaa uvundo debwedebwe ni jambo la kuchef usha roho.

Kadjtama.-tusisahau miiqo ya mila dunia za kiqeni, zisizdkuwa na nafasi katika tamaduni zetu!. Ole wenu! Mwacha asili ni mtumwa, hii mkilipinza mtahizi.

007 - Miti na Umuhimu Wake

____ Mti ni mche au mmea uliokoma. Miti inaweza kugawanywa katika mtfkundi mawili. Mosi kuna akali ya shajari za matunda. Mathalan ni miembe, rmchungwa, mitomoko, mifenesi na minqine anuwai ya aina ainati. Akali ya *pii* ni miti ya misituni. Nayu ni pamoja na mikuyu, mivule, mipingo, mikoma nanut nyingine nyinqinezo.

Mkwanju muwi una tumbiriwe. Ti ja na natija za miti ni noffii no chekwa falau miti yenyewe. Miti inayokuzwa na kuoteshwa viamboni hutuani pa kubwa. Awana ni awana hakuna aumi duni. Matunda ni chakula kinachotan dhidi ya ndwele za kila sampuli. Ili kuukalia uwele mguu wa kausha, na kuuttifia katika mava ya sahau, sharuti tuyale matunda. Naam,, kinga yashinda tiba

____ Jivuli la mvuno huwafunka wa mbali. Mimea kama mipamba, mibuni, michai na mpareto hukuzwa kwa ungi hapa nchini petu. Mazao yake yanapokoman huvunwa na kuuzwa viwandani. Kuko huko_yiwandani mazao hayo nimcii-if: ya kutenqenezwu bidhaa. Menqine huuziwa nchi za uqhaibun; ambazo huturuzuku kwa winqi wa arzaki. Kenya imepewa kipaumbele miomoni rmva nchi za istiwi zinazokuza choi na pareto.

____ Mwacha asili ni mtumwa. Miti ni alama ya kudumu katika mazingira. kondeni au maskani pa watu. Ni alama ya ukonqwe. Kuweko kwa miti mahali r.i •isimu ya uhai. Kunatia imani ya kuwepo kwa babu na mababu, taahenqa na wahenquzi. Imani hii huwafanza wajukuu na vitukuu kuwa na matpnaini ya kuendelea kuishi. Kabla ya majilio ya mabeberu, akina babu-walikuwa wakitambika na kusujudu penye miti mikonqwga ja hiyo.

Miti imechanqia kwa kina kirefu katika kuiendelezana km'tetoateza elimu. Penseli na karatasi za kuandika hutenqenezwu kutokana na miti. Thama kusinquekuwa na uqunduzi na uvumbozi huu tunqekuwa tukiawdiKta wapi? Tuitunze. Tusikaanje mbuyu tukawaachia wenye meno kutafyna,

____ Mke ni nguo bali mqomJb ni kupalilia. Samani za nyumbani Huteflqenezwu kutokana na miti, viti, samadari, meza, rafu, shubaka na *vnqme*, v-flqtnevyo. Miti huwa ni mastakimu akhiyari kwa hayawani wetu wa porim. Dawa za kuuguzza na kutibu uwele tunaposakimu hutoka kwenye miti. Miti ndiyo pumzi ya maisha katika kuhifadhi na kuthibiti maji.

Chemchemi si mtemi, lakini atakaye maji yake sharuti ynarne. Pavumapo palilie kwani si kazi kudamirika. Hususan akiba si mbi inqawqya kumbi, siku ya kivumbi hutia motoni. Hatuna budi kuilinda miti yetu. Tanapokata mmoja tuipande miwilli. Miche tuatike kustawisha misitu. Kwa yafa'itt, wazi <<?qra bora, mustakabali mufti. Naam, mambo borabora.

Ndoto ya Kupendenza

Fawaisha niliyokuwa nayo haikuwa na kifani. Yangu ilizidi ya mzee aliyepata jino la kunyofoa muwa. Ilipikuyqmgumba aliyepata mtoto. Maadam kapata nilichotaka, nilijiona nimo sayari nyingine mfgrka na dunia. Sayari utaridi. Bashasha ilimipa nishati ha idili ya kushitadi kusharicjt. Bila kuhisi ubao, nyota au mavune. Kweli zito hufuata jepesi na hakuna mtesi atesaye

Nilikuwa nimetumwa na Jalalatj muhtaramu wetu, muhtaramu Rai. Amali yenye we ilihitaji moyo wa ushakiki, busara na uvumilivu wa moyo. Kukubali kwangu kulihusu kwenda kumnasua mwanawasa wa pekee aliyetekwa mateka na "jeshi la nchi jirani. Hiki kilionekang na mashujaa wengi kama kitendo cha kuyatembelea maati. Wengi waliniadi makiwa waliponisidikiza awali. Sijui sasa wanqeniona inqekuwaje? Huku nimeambatamba unyounyo, sako kwa bako, na toto kindakindaki, hususan lake mfalme! Ama kweli ya tanaki si ya ttindwi.

Baada ya kupiga masia kwa siku kori.ja, nilif ika mpakani mwa nchi yetu. Raia wa kwanza aliponiona hakuamini. Aliyafikicha macho kwa kibuhuti. Alidhani ameona kizuka au kizuuakataka kuchapukg. Nilimkimbia au kumshika ghafla. Nika ji.julisha na kujitambulisha. Tukakumbatiang na kupigana pamba.ia.kama afkani. Penye uvuli ndipo nimwekapp mwanangu. Nikamtuma sahibu huyo kupeleka ujumbe kwa mfalme kuwa nimewasili. Kwa sababu ya kutibwirika tiki na uchovu wa charo nikapumzika hapo kwa siku kadhaa

Mfalme kupata ufifi wa mjo warmy akaamrisha mbiu ipigwe. Nacho kibirikizi cha mqambo kikipigwa kina Jambo. Kumbwaya husemi uongo, chambacho wavyele. Wakatumwa mashujiga na machela kuja kutubeba. Habari zikavuma na kuvagaa kama moto kichakani. Yule aliyetembelea mauti karudi ameyashinda! Nilighafilika kwa mghafala. Nikatamani kucheka nikalia! Taabu ya leo ndiyo dawa ya kesho.

Kati ya vigelegele vya furaha kati ya nyia tamu za mabibj, kati ya ngoma zilizodundwa; kati ya vilinge na viroja, wjia walidemka dem dem, kanafrwamba mifupa hawakuumbiwa. Kaamu na akwamt za raia walikuja kunilaki na kunikumbatia. Nilipokelewa kwa taadhimo u-nikanyanyuliwa juu kama tiara inyanyuliwayo na upepo. Utukufu wa mwana niliyenda kumtafuta, ukawa umezimika zi; kama taa ya kandili iliyotuewa majini ghafla. Pahala pa itifaki ikrahi haipiti.

Mfalme alitangaza sikukuu ya shahari nzima. Sherehe zilifanywa laili

Mstahimilivu hula mbivu

Matangazo ya mtihani wa K.C.F.E yalipotangazwa niliyaacha/yote niliyokuwa nikifanya na kuenda sebuleni kwa mwendo wa arubii. Mtangazaji

tulyemjua alionekana kwenye runinga akisoma matokeo hayo. Yale niliyoyasilia yaliniacha mdomo wazi nikiwa nimeduwa na kutanduaa kama mzungu wa reli.

Jirft langu lilitajwa nikiwa mwanafunzi bora zaidi nchini Kenya.

Furaha riboribo niliyokuwa nayo sadirini ilipita ya kibogoyi aliyepata meno au ya tas&aliyefungua mtoto. Sikuyaamini masikio yangu. Wavyele wangu waliona kama hii ilikuwa ni ndoto; Katika maisha yangu yote shulenii, haikunijia akilini kuwa siku moja ningekuwa mwanafunzi gwiji kuliko wote nchini.

Naam, hayawi hayawi huwa.

Muda wa kelbu kuukalia mkia, mlango ulibishwa hodri Watangazaji sufufu walijaa mlangoni wote wakitaka kunipiga picha Majirami walikuwa vikurxjiy vikundi nje wote wakitaka kujuwa ni yapi yaliyokuwa yakiendelea.

Nilitoka nje kifua mbele kwa madaha ya tausi. Marafiki wa kutoka kote nchini walipiga simu wakinipongeza. Nilituzwa hedaya chekwachekwa na wazazi wangu inna, mcheza kwao hutuzwa na chanda chema huvi kwa pete. Niliwaza na kuwazua jinsi niliyokuwa nikipiga kambi shulenii na kuwafucmfl waalimu wangu kila walikoenda. Niliona kweli kuwa hakuna kizuri kitokacho pazuri. Bukrata wa ashiya niilkuwa vitabui. Kweli matokeo haya mufti hayakupatikana bure bwerere.

Nililepukana naanasa nyingi kwani nilimaizi kuwa rgha ikizidi Sana si ra ha bali karaha. Shulenii nillijitenga na wanafunzi-ambao matilaba yao hayakuwa kusoma. Sasa nilielewa fika maana ya mqthali iliyyoradidiwa na waalimu mara mzo, achanikaye kwenye mpini haf i njia. Li cha ya hayo yote nilikumbuka kuwa waalimu wahugu wataalam ndio Waliotupiga msasa na kutuonya vilivyo.

Chamblecho wanalugha, kinolewacho hupata.

Wanafunzi wenzangu ambao walilaza ddmu walimionea gere. Wengi wao walikuwa sasa wanalia kwa matokeo ambayo hayakuwapendeza lakini msibg wa kujitakia hauna kilio

Wazazi wangu waliandga dhifa kusherehekeea matokeo hayo. Niliwalika walimu wangu na masahibu wangu. Vi no no na vinywaji vya kila aina vilichafua meza. Tulikula tani yetu mpaka tukatosheka Shangwe na nderemozilljaa hewani. Sote tulipata burudani tosha.

Baada ya ,siku si ayami, barua yakunialiika shulenii Alliance ililetwa. Hilo

ndilo jambo ambalo ilikuwa limenifanya nitie ari za mchwa wajengao kisuguu kwa mkate ;Niliimshuku ru Mterehemezi kwahaya yote aliyonipa Ninatumai kuwa nitaenda vivyo hivyo aushini mwangu

010 - Sio Kila Siku ni Dominika

“Siku HTyo, nilikuwa nimechoka hoi bin tiki. Nilikuwa *ninaji burudisha* kwa bkinywaji baridi shadidi .
Kazi nzito na safari ya marshimarsFii vilikuwa vimeongeza har
mmeef ungulia panka huku muziki wa taratibu ukidunda du du mithili ya ule kuongoa mwana.

Mara kukawa na mbisho mlangom. “Nani huyo” anai Nilikuwa yesumbucf waRcmTiuin usiku? Labda mgenr” Nrlilongalfuku nikimeza fundaTT5<songedase5sTe mlangoni na kuuf ungu past vvoga. Nilimvulia macho ikawa simjui lakin ikanirJhviu kumjwsKd TuJdniT Masalale! Kifefe cha insi kujikokota kwa usaizizi wa fimbo kificho jikitia. Alikuwa amejaza matuta wajihmi chekwa - chekwa ambayo yangeongeza umri. MKata wa” waja aliongea kwa sauti ya mandende na iliyogofya,

“ la - ta fadhal ni - sa - idie, si - ina pa ku - kula-la“wa - la chaid-ula”
alinenka kwa kusitasita bikubaim ikiwa ni njaa au uwele lakini mlisoma u kweli usoni.
Alikuwa amekonda na kukondeana, isitoshe, alitokwa na mabebey Nirigalikuwa na nafasi, ningalihesabu misupa. Inna, maswali nilikuwa nayo, 71a wa RuuTi za si Ru mwonG7
Mengine jalali angeyajibu peke yake!

Maadam mtu ni utu, mlimwonea shufaka na mkaamua kumsaidia kwa KaTFnd mail. Nilimkaribisha rasmi nakumfanyaajihisi kama m' ja Ta i BuRwaninTfa ipasavyo. Nilimwandaha mlo mtamu lau haula. Mwia si mwia, niliandika meza.” KarTBu7”“ Nikamwalika Hakuamba ngo! bhabashi ulionekana taydrTkatika kibarua KiRi.

Do! Udelele ulimponyoka hata kabla ya kuwahi kijiko. Ni dhahiri shahiri Ruwa7 alikuwa pabaya. Althaha na kukumia haraka karibu asaRamwel Alikula choteTefef<.” Baada ya kushtaki njaa, alipata nishati upya. Alione kana tofauti sasa na ajabu“m kuwa, angefululiza maongezi yake.

“Unaitwaje,” Nflimtvuliza. Kwa sauti nyororo na ya mtima *ailonga*, “Mwambo Makiwa”. “Endelea,” Nilimchachawiza. “Mimi ni mifTojd’wd viokote aPidd wavyeIe wao walienda jongomeo kama wakiwa wanaona.” Machozi yalitokeza, 1<isha, nikamwombakome kwani nilielevya. Aliendelea licha ya kumnyamazisha, Nitahitajf msaada w&ko, lau unifanye mmoja wawafanyikazi wako, nitafurahi na kufurahi ghaya!”

Inna, aombaye ndiye apewaye na kusaili si uzeThberSTRuwa“na BMnWiya”“ mmoja wa mashabitbi wangu wajakazi. “Kesho macheo, utawapeleka baadhfy a mnhgo • wangu malishoru. Ninaitufugo wengi kama mchanga wa baharini!” Nilimweleza1<wd” kedi kidogo.” Akhsante sana bwana mkubwa.”

Kesho ya siku ihwadia. Mambo yaligeuka na kwenda‘Koro‘brn <oTKinkuvvd” nimechoka kipunda baada ya kukurika mchana kutwa. Nilipumzika kitandani, na kushikwa na usingizi wa mangamung’amu uliomelekza katiraonezrwldpdnd.

Nilipulka na sikukubali walaTkujah. Niliweza kusikia kwa mbali kiakia na piapla na nikajipurukutsha. Nilimwami makiwa ni mwedu au vije? Nilitafakari Labda bidii lakini leo amevuka mpaka.” Haidhuru!

Baada ya hayo yote, nilipatwa na usingizi upya ingawa kwa muda kiduchu. Nilipogutuka, kulituha kuliko kawaida. Wazo lilinjija akikni nakujambia “huenda mhmwachia paka krtoweo changu amlindie.” Naam, ilikuwa kweli!

Nilichomoka kitandani usiku ule kama m’vi wa msasi Kufika langoni, mliachwa nimeachama kwa niliyoyaona. Niliwaza na kuwazuajiikasaHTI<nMzo‘langu-T<Tfdndani. Hakuna juhudzi zingefua dafu. Huenda makiwa alikuwa kibaraka wa luja. Kweli duma

011 - Wasia wa Ajabu

_____ Kufaulu! Kufaulu! Kufaulu! A.jmainatwatamani! Wenzangu mnavyo.iiandisi, ndivyo tariki zenu za kufaulu zina.jiunda. Ise! Inabidi sote tung'amue kwamba, mafanikio yetu aushini, hupimwa kuanzia wakati ambao tumo shulen. Ndugu zangu wapenzi, riziki zetu kwa sasa, hutokana na matokeo mwafaka shulen. Elimmidio 'ngome' au ufunquo wa maisha taibu. Nqome hapa, si ukuta wa kujihami kutokana na maadui wa qhazi ila ni kitu cha kujihami kutokana na ukata wa aushi ya usoni¹. Elimu ni kurunzi ya maisha". Wengine walinadi.

IjapokuWa wanakiri ya kwamba riziki haiyutwi kwa kamba, lakini usipffitafuta, huwezi kuipata. Maizi mafanikio haya.ji ja ruya. Masahibu wangu hata uwe mwanambee. Kifunga mimba au mwanamkiwa, maisha ya sasa ni vuta nikuvute.

⁸Ukifanya bidii masomoni, bila shaka utafaulu. Timiza mambo yako naye Mola atatimiza yake.

yafaa tuwe waangalifu mno na maisha yetu maadam mahuluki mmoja alilonga," Maisha ni mtego, ukisepetuka umenaswa." Yafaa tumpongeze mno m.ja huyu. Alichemsha bongo kwelikweli. Mchezo wa naaisha ni Huu, ukiharibu jambo wahedi, no mengi hufuatua kuharibika. Nawashi, msifanze jambo baya mkidhani eti lita.jiunda baadaye. Ukiharibu upande mmo.ja wa maisha yako basi umfiharibu maisha yako yote.

_____ Kwa mfano, usipofaulu katika elimu, hutawenza kujitafutia riziki yako ukishakua. Amali yako itakuwa kuya kwa kaka na dada zako. Usisahau mtegemea cha nduguye mzigo. Usipo.jitafutia, hakuna wa kukutafutia. Kila adinasi na kila mtu atabeba msalaba wake. Kila kunapokucha, pilikapilkika haziishi za kutafuta maisha yetu ya leo na kesho. Kila kunapokuchwa yafaa tupige hesabu ili kuona tulichofaidi katika siku hiyo. Wengine husema siku ikipita pasi wewe kufaidika kwa jambo aghalabu mosi, wewe hauna tofauti na zezeta. IPamo.ja na hayo, ndugu zangu, msipofaulu katika jambo mosi, msivun.jike moyo bali jiliwazeni kama hakuna wa kuwalizaza kwani mkomam hujikoma mwenyewe! Kisha, ueridelee na maisha yako huku ukiwa una jaribu kufaulu maishani. Waama, maisha ni kitendawifi kigumu sana, leo umepata na kesho umekosa. Kahari akikupa fara.ja, mshukuru, aidha akikupa dhiki, usimkufuru.

Ningependa sana kuwakiflpbusha kuwa dunia ni msongamano wa taabu belele zilizochangdnyika na chembeectwnbe kalili za raha ambazo hazikawii kuyeyuka, AliV&na mwambo, hatasalia vilealivyo, hali kadhalika, mwenye raha naye, asi.jione eti ameyashinda maisha Aka!- Yua.jighilibu.

_____ Katu yetu, kuna kitu kibaya mno kinachoitwa, 'ushawishi'. Ukiqbatabana na insi wenye sera mbi, hata wewe utaufuatQ mkondo ule ute. Lahaula! Asiyekiangalia huishiahingafjua. Kabisa farakana na tnahuluku wenye tabia zisizo bulibuli. Kita mwenyewe kwa unachotaka maishani. Samaki mmo.ja akioza ni wote. Aidha m.ja mmo.ja katika kikundi akiwa mbaya, kuna uwezekano wa asilimia tisini na kenda kuwa insani wengine watakuwa na tabia ile ile. Waama nazi mbovu harabu ya nzima.

Kiku Tunze Tyaan TTufuze misiru yetu tn tuwe namusrakabaii c.kh.ya.r
Kugeuka nyuma, Weru alihona *pandikizi la* chui likimwandama. Mtima _____
wake ulimpitampwita sadirini. Alijawa na hofu/Alikuwa no wasiwasi _____
kama mwasi. Miguu yake ilianza kuasi kazi yake ya kubeba uzito wake.
Viungo vyote *viliregea regerege*. *Alifasiri kuwa* alikuwa amekabiliana ana
kwa ana na hatari.

Alikuwa amechanganyikiwa asiwe na la kufanya. Hayawani yule _____
alimkodolea macho makali yaliyodhilirisha dhahiri shahiri kwamba _____
alikuwa ameamua kummaliza papo hapo. Hakujua afanye nini. Oje wake
Weru! Aliomba sala yake ya mwisho. Alitimua mbio na kwenda mwendo wa
arubii.

Hayawani yule hakusita kumfuata Weru. Weru alikuwa shababi _____
mrefu zaidi katika kitongoji chetu cha Ovarire. Urefu wake unaweza _____
kumidhilishwa na mliigoti. Alikuwa amekonda na kukondeana. Alikuwa _____
gofu la mtu kwa sababu ya kukaa msituni kwa muda wa siku tatu bila _____
kushtaki njaa. Kulikuwa kumenyesha ajabu. Wanyama wote walikuwa _____
mafichoni.

Weru alikaa roho mkononi. Alijua kwa kuwa alikuwa ameasi maagizo
ya babu yake na kwenda msituni; Kiangombe. Kuntu, asjyesikia la mkuu
huvunjika guu. Naam, majuto ni mjukuu, huja badaye. Alikuwa amechoka
tiki. Alikuwa ameacha silaha zake nyuma.,

Hayawani alionekana ameamua kumla Weru. Ingawa Weru alikuwa
mwenye mbio, tusisahau chui ana mbio maradufu kwani anaenda _____
wanguwangu. _____

Ghafla bin vuu, alisikia mlio wg mnyama aliyekuwa amemfuata.
Alipogeuka, alipigwa na butwaa huku akibaki ameachama. Chui blilala chali
na kugaagaa kwa uchungu. Waama, Weru alikuwa na chumu sufufu Inna,,
Mungu hamwachi mijia wake.

Weru aliona mvuli barobaro akitokezeg vichakani. Kwa kweli, _____
ukistaajabu ya Musa utaona ya firauni. Kijana yule alikuwa laazizi wake
na walipendana kama chanda na pete. Walikuwa wametengana kama ardhi,
na mbingu kwa sababu mama zao walikuwa hawapikiki katika chtjngu
kimoga. Weru alikuwa mkarimu kwa Juma mbasi wake. Yakihi, wema
hauozi.

Waliandamana kwa sako na bako hadi chengonilwa JUma kwa _____
mahaba lukuki kweli, Kipendacho moyo ni dawa. Alilala huko na kesho
yake akarudi maskani mwao. Aliomba msamaha kwa wavyele wake. Alipata
kusamehewa

Bakari alipata tajirba ambayo hatawahi kuizika katika kaburi la
sahau hadi aine dunia mkono wa buriani. Alinata f unzo na kuahidi

013 - Mtoto Umleavyo Ndiyo Akuavyo

_____ Methali hii ina maana kuwa mtoto utakavyomkuza, ndivyo atakavyokua.
Mwana huwa hamai^zi chochote ilà tu miezi wake ndiy^e humweleza mambo.

Chambilecho, samaki mkunje angali mbichi.

- _____ Hapo jadi na jadudi, paliondokea qhulamu mmoja aliyetwa Matendekezo
bin Mapenzi Shababi huyu alikuwa mwana we pekee kwao. Wavyele wake
walimbembeleza na kumhibu mno. Matendekezo alikuwa akisema, "Nipe" mo ja
kwa moja anaambiwa.^B Chukua! Shababi huyu, hakuweza asilani kuishi na
wenzi wake. Alijiona kuwa dara^ja lake la maisha lilikuwa la juu mno. Mbasi
- wake wote wakamtoroka na kumwacha mwenyewe. Licha ya kupanda mbequ ya
chuki baina yake na masahibu wake, alitika hadi kwa nasaba yake yote. Udonqo
ambao mbequ ile ilipandwa, ulibaki na mⁱzizi ya mbequ ile na kukolea. Yaani,
chuki haikuisha baina yake na rafiki yake.

Siku mosi. ndeqe mbaya alizuru familia yake Matendekezo. Abu yake.
yaani bwana Mapenzi akaipiga dunia teke. Matendekezo na nina yake ambaye
alikuwa mⁱjane, wakajawa na mgjonzi belele. Nyuso zao zili jaa matuta ya kihoro

Mwia si mwia, ndugu za abu yao waka^ja na kunyakua mali yao yote.
waka^jidai eti watamwanqalia Matendekezo ili wapate fursa ya kuitumia mali
ile. Wakawa wanamⁱku Matendekezo bila ukamilifu. Baada ya siku haba nina
yake matendekezo naye aka^qqa dunia.

_____ Kwa sasa, nari ilimwakia Matendekezo. Ise! Alikuwa amezinqrwa na miti
ya miiba. Alikuwa ua la waridi katikakgti ya miiba. Kwa kweli hakuweza
kukabiliana na nasaba yake kwani masharti yalikuwa kama mawe. Maskini
Mapendekezo alihiburu raha mno walakini saa hakuweza. Maizi, ma^ji
yakimwaqkd hayazoleki.

_____ Punde si punde Matendekezo akashindwa kabisa kung'anq'ana na aushi.
Aliomba nasaba yake-impe urithi alioachwa na wazazi wake lakini wapi?
* Walimf ahamisha kwamba wavyele wake hawakumwachia urithi wowote, ambao
ulikuwa uongo mtupu.

_____ Matendekezo vuu akaanza kukema. Baada ya hayo, Matendekezo
akaondoka kwani hakuwezana na ukoo waker. Matendekezo akawa mtoto wa
mtaani. Akawa anazurura kama kefbu koko kila leo.

Yote haya yaliletwa kwa kutendekezwa. Hapa ndipo atipomaizi.^[1] Mtoto
vumleavyo ndivyo akuavyo. " Matendekezo akajuta mno! Akanq'amua kuwa"
asiyejanqalia huishia ningali^{jua}" na k^Walaani walezi wake kwa kumpotosha

Q14 - Wuliwa waja aponea chupu chupu

_____ Kugeuka nyuma, Njau alliona dume ia chui likimwandama. Alimaizi fika kuwa sasa kuchana mbuga kungekuwa bure bifashi. Hivyo basi, aliyafumba macho yake na kusema dua yake ya mwisho akisublnkupatana na hatima yake.

Afipomaliza kusema safa, Njau aliamiri kudhukuru yote yaliyokuwa yamemkumba. Si muda mrefu uiopita nina yake alikuwa amefuata njia ya marahabaya insani wote. Kwa kuwa abu yake alikuwa ameipa dunia mkono wa buriani. Njau sasa aliyachwa na jukumu la kuwatunza umbu zqke. Inna, "Mti mkuu ukigwa wana wa nyuni huyumba."

Mambo hayakuwa shwari. Kuntu, Njau alitakadamu kutafuta kwa udi na ambari bandari ya salama lakini hakufua dafu. Wavyele wake Njau walikuwa 'wamefunga pingu za maisha bila hiari ya wazazi wao. Hivyo bcs, wanaaaila wao wote waijijitanibu wakitia maanani wasia wa maBadu zetu," mwacha mi la ni mtumwa." Mwana wa watu alikuwa hajaachiwa hili wala lile. Hapo ndipo alipoona sujuhisho moja tu, kutoroka na kuwaacha ndugu zake wajitegemee.

Sasa, njau alikuwa amejipalia makaa. Nyuma yake lilikuwa hili pandikizi la mnyama lililotoa ngurumo kama radi. Lilipokifungua kinywa chake, Njau alikata kauli kuwa afua zilikuwa mbili. Kununua pujo nambari miguu nponye ayiokoe aushi yake au kusimama pale pale na kuraruliwa raruraru kwa muda wa akisami ya sekunde.

Ghafla bin vuu, Njau alitifua mbio, huku akipiga mayowe ya kumfanza kiduko asikie. Mori aliyoivalia chui yul>ilikuwa jahari. Iwapo Njau hangepata kuanjwa hivi punde, basi angekuwa kimba. Wasemao husema Mungu hamsahau mja wake.

Ghulamu yule alipatwa na nyota na jaha kwani mayowe yake yalimfikia mvuvi aiyyekuwa akitoka mtoni na shehena yake ya numbi nzima mikononi. Mvuvu yule, ambayealikuwa amedumu msituni mle alingamua fika kilichokuwa kimejiri. Usighafilike yakhe kuwa mbiu ya mgambo ikilia kuna jambo.

Kwa ushakii, mvuvi yule alichukua mkuki wake na kuufuata unyende aliokuwa akiusikia. Punde si punde, alimwona Njau na chui yule. Bila kufikiri wala kutafakuri, alimlenga chui yule na kuufuma mkuki wake. Mkuki ule ulimduinga chui yule fuadini akaachilia mvumo wa kufanza ngeu igande mishipani. Muda si ayami, hayawani yule akaporomoka arthini kwa kishindo kikuu, si hai tena.

Adna wee! Njau hakuyaamini macho yake. Ilimbidi ajibinyebinye mara kadha wa kadha asadiki ya kwamba alikuwa bado anapumua. Mvuvu yule cilimkimbia kuhakikisha kuwa Njau alikuwa hajaumia. Isipokuwa majeraha mdwili matatu hivi, mvuli wa watu hakuwa ameumie asilani. Alikuwa ameponea chupuchupu.

Nilipoabiri gari kuelekea kwetu nilidhani ninqefikasalama. Nilikuwa na shauku kubwa ya kuwaona watu WQ mlang'o wangu. Nilitamani kupata kilailio kwetu mashambani kilichotayarishwa na mama yangu.

Nilikuwa nimesafiri kwa takribani robo tatu ya sag kutoka mjini Nairobi. Ninakumbuka vyema kabisa ulikuwa mwepdo wa saa mbili usiku. Mvua ilikuwa ikinyesha kwa wingi nayo mazungumuzo kati ya abiria kwenye matwana yalipamba moto. Mara ghafla, kufumba na kufumbua, msafir mmoja aliyekuwa ameketi sako kwa bako na mshika usukani alitoa bastola. Kwa sauti ya kutisha alimwamuru dereva alielekeze gari kwenye njia iliyolekeea katika shamba kubwa la mibuni.

Dereva hakuwa na jingine ila kuyaf uata maagizo shingo upande kwani li'silo budi hubidi na mwenye nguvu mpishe. Kimya kilitawala mle qarini. Kicheko na mazungumzo baina ya abiria yalikatika ghafla. Tulifanya matumbo moto na nyoyo zikatupapa. Ni kweli dunia ni mduwara huzunguka kama pia.

Baada ya kusafiri kwa mwendo wa kilomita moja hivi> dereva aliamrishwa aligeshe gari. Kote kulikuwa kimya isipokuwa sauti yg matone ya mvua nq/iqurumo zaradi za mara kwa mara. Giza I ilikuwa totoro licha ya mwanga wa umeme uliokuwa ukhangaza mbinquni tarorkwa mara. Tayari wengi wetu tulikuwa hafu jiwezi kwa woga na kihoro.

Bila kujolf mvua, wezi wale walituamrisha tutoke qarini pasipo kuchukua chochote. Pindi tulipotoka, walipofua macho kwa kurunzi walizokuwa nazo. Hakuna kati yetu gjijeyamini masikio yake, tulipoamrishwa tuzivue-nguo. Shaibu mmjoaaligingwa kinywani na kuyatema meno kadhaa alipoapa kwambatiangevua nguo hata kwa mtutu wa bunduki mbele ya mkazamwana wake.

Tulipoona hayo, wehqine wetu tulitabawdli pasi kujua. Dakika tano baadaye, wote tulikuwa uchi wa mnyama. Wezi wale waliyasheheni mali waliyotubra kwenye gari file tulilosafiria na kuondoka kwalo. Tuliachwa hapo tukiwa na kiwewe na woga: Tulichanganyikiwa kama vifaranga mamaao anyakuliwapo na mwewe.

Baada ya kuchemsha bongo kwa muda. mzee mmoja alisema tupige unyende kwa pamoja ili iwapo palikuwa na watu karibu, waje watgsaidie. Fikira Kilo tuliliona tasa ina tukalitupilia mbali jonqoo na mti wake. Badala

017 - Swali?

Mwandikie ndugu yako barua aliye mbali umweleze jinsi hali Hivyo nyumbani

Kijiji cha Pwera,
S.L.P 20246,
MARAGUA.

Kwa kaka mpendwa,

____ Sulbakheri kaka? Ni matumaini yangu kuwa huko uliko huna lolote baya/ Sisi pia hatuna (olote liliokthiri mipaka isipokuwa yale matatizo ya maisha. Hata hivyo tunaendelea tu na maisha kwani maisha ni panda shuka.

____ Lengo na nia ya kukuandikia waraka huu ni kukuarif u machache ambayo yametukia janibu hizi. Ninayo furaha ghaya kukujulisha kuwa dada yetu Pendeka alijipatia mume mwezi uliopita. Alibahatika kufunga pingu za maisha na barobaro mmoja anayefanya kazi katika kiwanda cha kutengenezea nguo. Iwapo ungemwona Pendeka mnamo siku hiyo ya tembo kumla mwanawе, hungeamini macho yako. Alikuwa amejipamba akapambika. Siku hiyo ilinibidi nifikirig- vingine. Kaka, utatuwia radhi kwa kutokujulisha mambo hayo mapema lakini tafadhali usijali. _____

____ Nina yangu alipandishwa cheo kazini mwake. Sasa hivi ndiye msimamizi mkuu katrka idara yao ya uuzaaji na utangazaji wa bidhaa. Hilo limetetokana na bidii zake za mchwa. Waama, waambao waliamfog bahati ni chudi na atangaye sana na jua hujua. Kakangu mkubwa ameanzisha biashara nyingine Amefungua duka la kuuzia dawa huko mjini.

____ Dadangu Pamela naye alihitimu masomo yake katika taaluma ya uhasi. Ana lengo la kikutembelea huko ughaibuni hivi karibuni na ikiwezekana atafute ajiPa kuko huko. Nyanya aliona ashekari baada ya kuugua kwa usiku mmoja. Sote tulifurahia kupona kwake na kumshukuru Mola.

Je kaka, unamkumbuka mjomba Mbweu? Ninakwambia leo hii ye ye ni kipofu. Alipoteza uwezo wake wa kuona baadaye ya kulewa pombe haramu iliyobandikwa jina" Kumi kumi". Licha ya kuonywa na mkewe kuutupilia mbali ulevi jongoo na mtu wake alikataa. Nao wahenga walinenaa, mkataa la mkuu huona makuu na mwana akililia wembe impe. Waama dunia imemfundisha.

____ Ami yetu alifanikiwa kununua gari naye ametanua kfua vilivyo. Ni kweli wahenga hawakukosea waliposema maskini akipata matako hulia mbuwata na kichwa cha kuku hakietahimili kilemba. Ninacikiti ka kuhueleza

kuwa subira huvuta heri na mwangata mbili moja humponyoka.

Kaka, ukweli ni kwamba mikosi imekuwa ikiandama ukoo wetu kiasi.
6^{mi} mdoqo naye a Iihu kumiwa kul a ka Ienda gerezani kwa miaka miwili.
Alipatikana na kosa la kulewa pombe haramu, kumvunja hadhi na kutisha
kumpiga mtwana mgeni wa jirani yake. Wengi walishanqazwa na kitendo
hicho hususan waktilia maanani woga wa ami. Hata hivyo, niliwakumbusha
kuwa hata mbwakoko huwa ni mkali kwao.

Shangazi naye alivunja ndoa yake baada ya kumshutumu na kumtuhumu
mumewe kuwa na macho ya nje. Watoto wao walizidi kuteseka na hata
wakafukuzwa shulen kutokana na ukosefuwa karo. Hatukuwa na jinqine la
kufanya ila kuwachukua na kuwasaidia kwani damu ni nzito kuliko maji.
Kuteseka kwa mtoto kulisababisha nione ukweli halisi wa methali kuwa
wapiganapo fahali wawili, nyasi ndizo huumia na mti mkuu ukiqwa, wana wa
ndege huyumba.

Kaka, sina budi kutamatisha hapa huku nikitumaini kuwa utanijibu
waraka huu. Zipokee salamu chekwa kutoka kwa watu wa aila na wasena.
Kamwe usijifanye bendera kufuata upepo na kuyainqilia ya kigeni pasi
tahadhari. Elewa mwacha mila ni ntumwa na dunia ni mti mkavu ukiueqemea
utukubwaga: Kwaheri kaka mpendwa.

Ni mimi kaka yako,

Tunu Majaliwa

018 - Haraka Haraka Haina Baraka

Hapo zamani za kaie katika karia moja, paliishi mvulana mmoja ambaye alikuwa akitaka kupata jiko. Wanakitongoji walimwambia angojee hadi atapofikisha umri wa kuoa. Lakini aliyaT maslkTo yake nta. Wavyele wake walijaribu kumwambia lakini hakusikia la mwadhini wala la mteka maji msikitini.

Siku baada ya siku, alizurura vijiji ni mitaani kumtafuta kipusa. Hapo basi, alijulikana kuwa mbwa koko. Siku moja, alipata nyota nzuri kwani alipokuwa akipita, alimwona kidosho mmoja aliyejewa ameumbwa akaumbika hata ungedhani Rabuka alichukua siku ayami kumuumba.

Kidosho huyo alikuwa na pua ya upanga, macho ya kikombe na yaliyometameta kama nyota, sauti kama kinanda na alikuwa mnono kama nguruwe. Mvulana huyo alisogelea huyo kidosho na kumsalimia Alimwambia kuwa alikuwa akitaka wawe maraf iki waliopendana kama chanda na pete.

Kipusa huyo alitabasamu na kukubali. Walishikana mikono na kutembea barabarani bila kuona aibu hata ungedhani walikuwa ndugu wa toka nitoke. Mvulana huyo alimpeleka nyumbani kwao na kuwaambia wazazi wake kwamba alikuwa tayari kuoa.

Wavyele wake walimkumbusha "mwenda pole hajikwai" Yeye aliwaona wazazi wake wakiwa vumbi lilokanyangwa chekwa miaka na dahari. Mvulana huyo alikuwa akipata darhima' kwani walitaka kulisukuma gurudumu lao la maisha. Siku moja, huyo kidosho aliwaita masdhibu wake wote ndani ya nyumba yao. Walipoingia, walitoa vibeti walivyokuwa wamebeba. Kila mtu alikata kiu katika hivyo vimeo hadi wote wakalewa chopi.

Walianza kuimba kwa sauti kama kinanda hadi majirani wakaenda kuangalia kilichofanyika. Waliduwaa sana walipopata chupa ya pombe juu ya meza. Walinunua pijo nambari miguu nifonye hadi majumbani mwao na kumngojea mtawala wa nyumba aingie.

Alipoingia nyumbani, aliambwa kila kitu kilichofanyika ndani ya nyumba yake lakini hakuamini bait alisema kuwa, watu walikuwa wakimwonea gere. Kila mwanakaria hakuthubutu kumwambia mvulana. huyo tena kwani walijua asiyesikia la mkuu huvunjika guu". Wanakijiji nao hawakunena lolote.

Walinyamaza na kutulia tuli kama maji ya mtungini kungojea maji yamwagike.

Kila kijana huyo alipoenda kufanya kazi, kipusa huyo aliharibu mali ya bwana yake na wakaendelea kuwa mafukara. Bwana hakumwambia lolote kwani hakutaka bibi yake' aliyesema kuwa mzuri kama malaika amtoroke.

Baada ya mwongo mmoia, walikuwa makufara kabisa hata hawakupata

019 - Ujana ni Moshi

Mnamo siku ya kufunga shule. wanagenzi wote walikusanyika uwanjani mwendo wa jua la utosini. Kisha baadaye, Mwalimu Mkuu alitembea kenyekenye hadi jukwaani. Alichukua kipaza sauti na akawatazama wanafunzi. Alitabasamu na meno yake ya mchele kuonekana, kisha akaanza.

"Hamjambo walimu na wanafunzi. Leo hii ni siku ya kufunga shule. Ninayo faraja tele kwani muhula huu tunaoelekea kuutamatisha umekuwa wa ufanisi kwetu. Inafaa tumshukuru Mola kwa yote ambayo tumepitia.

"Niangularpo matokeo yenu ya mtihani wa mwisho wa muhula, nimeng'amua kuwa wengi wenu mmefua dafu. Ninamsihi na kumwosia muendelee kwa moyo huo wa kujikakamua na kushirikiana ili mtie fora zaidi. Kumbukeni ya wahenga kuwa bahati ni chudi na aidha kidole kimoja hakivunji chawa iwapo si mkono mmoja hauchinji nq'ombe. Waliotia fora masomoni na pia michezoni nitawapatia tunu kwani waambao wal/amba mcheza kwao hutuzwa.

"Hata hivyo, hakuna mchele ukosao dume. Kuna baadhi yenu waliolaza damu na ningependa kuwapa chanqamoto waongeze bidii huku waki jua kwamba uzembe si cheo na mpanda ovyo huvuna ovyo. Kuna wengine hata walio jaribu kudanganya katika mtihani. Ningetaka kuwakumbusha kuwa njia ya mwongo ni fupi. Tafadhalni ninawashauri wayatupile mbali mazoea hayo jongoo na mti wake, kabla hayajakolea kwani mazoea, ni ugonjwa.^w Mwalimu mkuu alinyamaza kidoqo. akachukua maji yaliyokuwa kwenye qlasi na kukonqa roho kisha akaendelea.,

"Wakati huu mnapojitayarisha kwenda nyumbani kwa likizo. ningetaka muwe mabalозi wema wa shule hii huko vi jijini na mitaani. Tafadhalni ninamsihi muwe na - mienendo mizuri wala msijitumbukize katika-mambo-mabaya la sivyo mtaumia. Kumbukeni mchezeatope huchafuka. Yafaa vilevitg mwonyeshe heshima kwa wakubwa na fradogo kwani heshima si utumwa. Aidha mtende mema kwa kila mmoja na bila shaka mtapata baraka na neema za *Mola*. Si hata waambao waliamba kuwa wema - hauozi iwapo si jaza ya ihsani ni ihsani?

Huko chengoni. mtakutana na wanafunzi wengi wa shule mbalimbali. Sisemi mjitehqe nao bali muwe macho kwani wengine wao wanaweza kuwa mbwa mwitu kwenye ngozi za kondoo. Kamwe msiwfuate watu pasipo kutafakari. Tafadhalni msiwe maji kufuata mkondo. Iwapo watu mtembeao nao wana mienendo f uska. tafadhalni wqepukeni mithili ya ukoma kwani *I* *Iona* f i la havitengamani *Kufika* hapo. Mwalimu Mkuu alichukua kitambaq naku jipanqua jasho.

^M Ni mortumaini na matqra jio yangu kuwa huko chengoni hamtawdsumbuwa wavyle wenu. badala yake. mnahitaji kuwasaidia kuzifanya kazi mbalimbali kama vile kufua. Aidha minatarajia mtazitii na kuzifuate nasaha zao la sivyo mtajiuma kidole kwani asiyesikia la mkuu huvunjika quu na majuto ni m jukuu mwishowe huja kinyume.

"Nina uhakika na uhakiki kama mauti kuwa kila mmo ja wenu hapa ana ndoto na matara jio ya siku za usoni, Wengine mnataka kuwa tabibu wengine rubani nikitaja tu taaluma chache. Ndoto hizo zitatimia iwapo mtajifunoira nira na muwe na azma ya kufua dafu. Wahenoa hawakutuvisha vilemba nya ukoka waliposema. dhamira *ni* dira.

020 - Pambano na Luja

RijTo kiliiva mapema kuliko kawaida. Baada ya kukibugia, nilijitoma chumbani In wa malazi. Nilijibwaga kitandani nikajinyosha twa nakujlfumkagubigu BrUsingizi ulikuwa wa manga'mung'amu. AAara nH<agufushiwa na Yauti ya kelbu aRTBweka Bwe bwe! Nilingamua dhahiri shahiri mbiu ya mgambo ikiliaTkuna jambo. ''

Niliamka na kwendSTcenyekenympakanngonifiTiTcwa la tarabe. Hili nilifanya kwa kututusa kufuata kiza cha kaniki kilichozagaa. Ingawa nje kulikuwa na mwanga wa nyota. haukuniwezesha kuona mbali hasa nikiwa nimetoka gonezini. Nilikuwa na kiwi.'

Nilikuwa nikiperepesa nilipoona bonge la insi limesimama tena tisti tisti mita chache mbele yangu. Ibra ilioje hii! Vije likaingia huko kote? Nilipata kumaizi kuwa mbwa aliposhtua alirushiwa kitoweo. Alisahau gange yake. Kifichosikika ni sautTya mif upa aliyokuwa akiguguna. Mtima ulinipapa na kuhofia ungesikia mdundo wa f uadi. Nilikuwa na kitete kama kunguru. Kamasi ilitokeza kwenye mianzi na nisingethubutu kuipenga. Maguu yalitetema kama majani ya mgomba upepo wa kubisha ujapo.

Nikiwa karibu kujibaulia nilikumbuka" lijalo lipokee na mtende akutendaye?⁷ Nililaamali vema uKibebwa usileyyelevye miguu na ulingo wa kuae haulindi manda. Ghaffa, nilipiga bonga na kuwahi gezo. Jilipiga moyo konde na kupatwana jasara nomi.

Pullka, la leo litende leo na pwagu angepata pwaguzi. Niliegemea upande mmoja na kunepa kiuno. Nilitatutafimbo kwa udi na ambari licha yakumaizi nilikuwa kinda ozini pa mwewe. Ilikuwa lau kutafuta nyau mweusi pi kwenye kiza maki. Manani hamtupi mjia wake kwa nyotayajaha, nikapata kigongo jadidi. Siku ile miliona kudura zake Rabuka wazi, kwani jizi halikuwa limeniona asilani. Woga usingalinikaba mwanzoni ningalilainisha mambo mapema. Yakini hata hivyo, kawia uf ike.

Kwa sasa, lilikuwa likiita wenzi wapore. Laiti lingaljua siku lilikuwa yake lingaljisalimisha. Nilizungusha rungu kama kombeo na kumvurumishia kwa hasira ya simba aliypoteza shibli. Rungu ilimwangukia utosini. Lilitoa ngebe ita kuguna sauti ya kishindo "Pu!" ilisikika Wenzake waliokuwa wamekaa arige waliposikia hayo, waliparakasa huku roho mkononi.

Mwia haba nilikuwa nimelicalia pandikizi. Mwili wote ulilowa ngeu chepechepe. Nililinyuka masumbwi yasiyo idadi. Karibu lipotewe na fahamu. Niliinuka na kuliangushia dhoruba mbili za fimbo. Lilgaagaa bila sauti⁷ Baada ya jasho, wasaa huu wa usiku tena kipupwe. niliamua kuwaamsha majirani pTaTikiwa niTaKadfiarL Kwa halahala, kila mjia na jirani yake. Wote walimiminika kama nzi kwenye mzoga ulioooza na kuozeana. Kila mmoja kwa silaha yake. Lo! Walishusha pumzi kwa kuona jitu likichungulia kaburini.

Baada ya kuwaeleza bayana na kujibu maswali yao yasiyokuwa na mwisho, walihamua kuwaarifu maafisa wa polisi. Hatukungoja kikonzo kabla askari walinda

021 - Ujana ni Moshi

_____ Adinasi belele wanayachezea maisha kana kwamba ni mpira. Hawamaizi kuwa hatimci ni uzeeni. Walio na masahibu wazee, bila shaka wakiwaliza kama usemi huu ni wa kweli, watajibu wanguwangu bila kusitasita. Jawabu nayo itakuwa," Ndio mwanangu." Hebu tukitazame kisa hiki.

_____ Hapo jadi na jadudi, banati mmoja alizawa katika familia iliyokumbwa na uchochole wa kutosha. Binti yuyu huyu alikuwa na dada wawili. Jina la kidoshu huyu lilikuwa Chastarehe, wenziwe Shida na Shada.

_____ Madhalii hawakuwa na njenje za kulipia karo, iliwalazimu ja ibada kupata elimu yao kutoka kwa weledi wa kazi walizotamani, Chastarehe hakwenda, kwa mahuluki yeyote kupata masomo juu ya gange yake. Hii ni maadamu amali yake Ilikuwa ya fedheha. Alipokuwa bado mbichi alianza kuuza mwili wake ili kupata ngwenje. Alidhani alimshinda sungura kwa ujanja.

_____ Wenzi wake Shida na Shada waliandamana hadi kwa muyuzi aliyezewemo mle kayani. Wakamwomba awafunze amali ili nao wangalimfuzia kazi zake za chengoni hadi wazielewe.

_____ Siku nenda siku rudi, wiliondoka kwenda' shulenii. Wavyele wao walimaizi kuwa, wanawao wote wamekwenda kusoma. Laiti wangalingamua kuwa mmoja alikwenda kazini wala si shulenii. Chastarehe alikuwa stadi tayari wa gange yake na aliistareheke. Alikuwa na raha akijua kuwa raha haina karaha. Hela alizopata, alipiga maji nazo hadi zikaribie kuisha. Kuntu Zilizobaki, alinunua kihodana. Maji yakizidif unga kuavya mimba si tisho.

_____ Baada ya miaka mitatu, Shida na Shada walikuwa mbuji wa uuguzi. Sasa walikuwa na miaka arbatashara. Chastarehe alikuwa na miaka spbatashara. Shida na Shada waliwaambia wazazi kwani walikuwa na wana wqo wa kutunza.

Chastarehe alitegemea usaidizi kutoka kwa wasamaria wema. Alipokuwa mzee na bila nguvu zozote, kila mahuluki alimwasi. Alichinja ng'ombe, hirinzi na hayawani wote waliokuwa mahari. Aliuza ngozi alizochuna na wanyama wao. Fulusi zile zilimsaidia kidogo tu.

Dirhamu zilipokaribia kuisha alinunua dawa nyinyi na kuzinywa ili ajiue. Kwa sudi, dada zake walikuja kumsalimia. Walimkuta katika hali mbi: Wakampa huduma ya kwanza chapu chopu. Alitapika zile dawa zote. Aliletewa mchuzi ili apate nguvu kidogo. Ugonjwa uliathiri afya yake pakubwa.

Baada ya siku chache, dada zake walirudi na kumpeleka sehemu ambayo wazee wasio na wa kuwakimu hutunzwa. Chastarehe aliishi aushi ya mwambo mkuu daima. Alijuta mno. Waima," majuto ni mjukuu na huja

022 - TATIZO NYERI

Nilipowasili katikauga wa kuhutubia, Rila insf alikuwa chonjoTMafcofi yalipigwa na uwanja kukanyagwo. WinguTa gHubari TilioneRciria hevvani ungecffiarir tumo ghazini. Nilipotika jukwaani, kelele zote zikaffia nikakaribishwa na mdogo wangu yaani Chifu - msaidizi Bwana Mambo

Basi, nikaianza hotuba yangu, "Hamjambo jWdnancFTi? MatumamT nyote mkosalama. Mimi hapasina neno lolote. Leo hn nina furaha bTnburaHa1<ukuta na nyinyi wanakitongoji wenzangu. Mimi nikiwa chifu wenu, bila shaka nina mengi ya kuamba walakini nitazungumzia tuwala nyeti linalotupa shidaHumu kayani mwetu."

3hangwe na nderemo ziTisikil<a kish<tkila mjd akayategalnasikio yake na kutulii tulii kama maji mtungini kisha nikaendeTea, " TO mwetu ni kuhusu mazingara. Kwanza, mazingara yetu ni yapi? Mazingara yetu ni vitu vyote vilivyo karibu na sisi, vyema au yibaya! Kwa mfano, maziwaT mabwawa, mapango na chemichemi za maji.

Vofaa kuvitunza vitu hivi vyote. Inatubidr pia kuviangalia l<wjakinTrbria hivyo, sisi ndio tutakaosononeka" Adinasi wote waliteremea.

Nikalinhifisha ko lililonikketa na kuendelea, "Kwanza tutaanza na misitu. Inafaa kuitunza misitu hii kwani bila misitu hatuwezi kupata mvua ya kutosha na tutakabiliwa na tatizo jingine la mmomonyoko wa udongo. Bila shaka7 bila udongo, hatuwezi kupata mlo. Kwa hivyo, misitu ni muhimu sana aushini mwetu, yafaa tuhifadhi.

"Njia mojawapo ya kuihifadhi misitu ni kwa kutoikata miti hplela. MitT hutumika kwa kuyuta mvua na tukiikata, matokeo ni kama yfele niliyoyasema hapo awali. Miti pia hutumika kama taa hasa vijinga. Badala ya kutumia miti, tunawenza kutumia mat uta ya taa ili tuisimale misituyetu hakika inaf aakuwekef walini wa misitu ili miti isikatwe shelgbla!"

Maziwa pia ni sehemu ya mazingara yetuTTWdzTwaTTuTupmaj] na pia ndiyo mazingira yanayowaweka nswi. Bila maji hatuwezi kuisHFvyeffr mazingara yawe taibu. Hali kadhalika bila nswi, hatutapata mnoTul" Mahul<ukji sufuf u wakaangua kicheko huku wakiamba kuwa hi kweli" "T

Kisha nikaendelea, "Pasi na kuondoa Rumbukumbu, hayawanr pia wamo katika' mazingira yetu. Wanyama wa mwituni wanafJa kutuhzwefzaidi kwani KutletecT nchi yetu ngwenje za kigeni. Wanyama wa nyumbd hutusaidia katika aushi yetu ya kila leo.

Sina mengi ya kuamba kwani mengin6 tlfaongea siku nyingine, fauka ya

Hakiza mtoto

" Hamjambo wageni wote na watoto wenzangu. Mimi ni mtoto wa umri wa miaka kumi na miwili, na nimetoka barani Afrika, bara ambalo wengi husema bado li gizani. Katika bara la Afrika na halkadhalika mataifd mengine katika ulimwengu wa tatu, watoto hupitia magumu yasiyosemekwa wala kuandikika. Ni jukumu la walimmengu wote, hususan kutoka mataifa ya magharibi, kusikia kilio chetu na kutunusuru la sivyo, hakutakuwa na viongozi wa kesho katika mataifa ya ulimwengu wa tatu.

Katika mataifa ya ulimwengu wa tatu, watoto hunyimwa haki zao kwa njia nyingi. Kwanza asilimia kubwa ya watoto wa ulimwengu huu hunyimwa haki ya masomo. Wengi hgwapati nafasi ya kuona paa la shule. Jambo hili hutokana na mambo mengi kama vile umaskini, upuuzaji na hata matatizo ya jamii kama vile vita, yafaa ulimwengu uzinduke ujue kwamba, mtoto anaponyimwa elimu bila shaka amenyimwa nafasi na haki ya kuwa na maisha mema ya siku za usoni. Tutawezaje kufaulu mnamo siku za usoni ilhali wanaotunyima elimu hiyo ndio wao hao wanaosema elimu ni uf unguo wa maisha mema? Kumnyima mtoto elimu ni sawa na kumtumbukiza katika lindi la umasikini wa milele.

Katika mataifa mengi ya ulimwengu wa tatu, mtoto hunyimwa hata haki yg kuwg na afya. Ni jambo la kuhuzunisha kuona kuwa serikali na pia wazazi hupuuza au hata hushindwa kuwapa watoto matibabu. Huu ni unyama uliopita kiasi. Kwa nini mtu aamue kutomchanja mtoto kumkingia ndwele? Ni lazima wgtoto wapewe hgki zgo zg kupgtg mgtibgbu borg na ya kutosha. Ni katika bara la Afrika ambapo watoto wasichana hugeuzwa kuwa wazazi. Maelfu ya watoto wasichana wamenyimwa uhuru wao. Wamejipata wakiozwa kwa wazee wa umri sawa na ule wa babu zao. Iwapo kuna sehemu ambapo binadamu ameonyesha uhayawani na uhuja wake, basi ni hapa. Hebu fikiria mtoto wa umri wa miaka kumi na miwili akilazimishwa kuwa mke wg mzee wa umri wa miaka sabini. Kweli duniani kuna watu na mijitu. Ole wako mtoto msichana katika bara lilio gizani la Afrika. Kitambo mtoto huyo aozwe kwa mzee wa umri tawili, lazima atapashwa tohara. Mshukuru Mungu wakfr ewe mtoto msichana iwapo utanusurika tohara hiyo salama salimini. Wenzako wengine wameelekea jongomeo baada ya kuvuja damu Sitaji wale hujipata

njia moja hadi nyingine. Wengine wa wasichana hao baadaye huaqa dunia kutoka na uwele wa UKIMWI.

Iwapo mtoto mwaafrika ataepuka hayo, hataepuka mabwanyenye watakoamtumia katika ulanquzi wa dawa za kulevyya na kuavya. Mtoto huyo ataajiriwa kupeleka dawa hizo kutoka eneo moja hadi jinqine. Iwapo atgnaswa na askari, hana wa kumsaidia. Aidha kuna mabwanyenye wengine ambao huelekeza nyavu zao kwa watoto wasichana. Huwaajiri wasichana hao katika madanquro wanapowahudumia wateja wao wa kiume. Waama watoto hawa wamekuwa kama mshumaa wanawahudumia wengine ilhali wao wanajimaliza.

Ni dhahiri kuwa mtoto mwaafrika amenyimwa haki zake. Badala ya kupewa haki ye ye hupewa dhuluma. Ni watoto wangapi huteseka kimya kimya mikononi mwa wazazi na jamaa zao? Wengine wameteswa kimpenzi. Yaani wanana.iisiwa na wazazi, ndugu, wajomba> nikitaja tu wachache. Wanapothubutu kufichuasiri, wao hutishwa na hata kuuawa. Ole wako mtoto mwaafrika.

Ukizaliwa ukiwa na kilema Afrika, mshukuru Mungu wako iwapo utasherehekeasiku yako ya kuzaliwa mara tano Wengi wa watoto walemvu Afrika huteswa na hutengwa na jamii zao. Bado watu wengi-Afrika wanaoqejelea katika bahari la upuuzaji, Mtoto mlemavu huchukuliwa kuwa aliyelaaniwa. Asipouawa, atateswa na kunyimwa haki zake. Wengine hata hunyimwa haki zao za utengamano. Hawa wanafungiwa vyumbani kuchokutwa.

Ni matumaini yangu kuwa walimwengu wastaarabu wataungana kumwokoa mtoto mwaafrika. Asanteni kwa kunisikiliza na mzidi kumwombaa mtoto mwaafrika.

Nitirauka che baada ya kikwara wa *kwanza* kuwika. Kutohana na baridi ya baf u, nilikoga kwa maji yaliyokanzwa. Nilijikwatu katu lau kipusa. Mwia kiduchu nilikuwa mezani kupata sebeho. Baada ya kushtaki njaa bukrata ile, nilikuwa tayafi katika safari ndefu ya mashamoani. Nilifungua nyumba na kapiga misamba:

Upeoni wa ozi nilwezeluoneterstani. Nyuni walipurukapura ka kwa furaha na mikogoyote kwa kutolea Mola shukrani. Kwa siku njema, uso wangu uling'aa - kwa furaha. NWlongeza mwendo. Hi nifike haraka kwani nilikuwa na hamuna

hamu. Matwana mosi iliwasili. Wtija walishonana mle-faadi-nikabadili niaya i^lnfiri Wnsnn mfnpi nyiningin. ilifkn kitunni Mti7iki nlintnkn mlp. ndnri ulinivutia kwenda humo ndani. Ilikuwa imejaa sisisi. Nilitafuta naf.osi.na. kusimama kwani nilihofia kungoja kikonzo na nisipate gari lingine. Pindi utingo alipopakia miziyo alidandia na tukang'o a nanga.

Tulikuwa turmebanana kweli kweli na hatukuona kama ni hoja kwani muziki ambao kwa sasa ulidunda lau milipuko huko Baghdad, ultiuteka bakunja. Abiria waliongea kwa sauti ya juu madhali. Kelele zilikuwemo mle. Kwa nje, ungedhani ni wakristo waHojazibika kwa wingi wa roho mtakatifu

Mara tu/tulipokuwa tukimtolea utingo nauhi, vishindo yilikithiri kwa waliokuwa mbebe huku wengine-wakipiga nyende Nilitulia tuli nikijambia,^w Kuna jambo, ukisikia mbii ya mgambo, si bwerere." Nilipopata nafasi, niliona jilori mbele yetu likiyunfbayumba barasteni. Ajabu ni kuwa halikulenga barabara ila *Illienda* upande huu na ule. Kasi nayo ilitufanya tUone kama jinamizi. Do! Kumbe si ndoto!

Dereva alijaribu juu chimi kutamalaki usukani lakini wapi? Gari letu likwepa jilori na kupeuka daffrao. Yakini, kutohana na kule kuyumba, tulilewatewana gari likabingirika mara kadha. Kipindi cha kimya kikuu kilifika.

Mizigo ilizagaa kwenye tariki. Vigae vya vyoo vililemba lami iliyokuwa nyeusi titi. Ngeu yajnjjeruhi ilipakaa kote. Baada ya kurudiwa na fahamu, niliona jilori ngambo nyiningine. Mwia kidogo, waja walianza kuguna, " MguiT wangu! meno yangu! mwana wangu pekee! Mama! Nihurumie, tafadhal! Ubongo umetoka, nisaideP

Haya yote yangemchekesha yejote ingawa ajalini. Kweli, ajali na ingejali..... kama *sadfa*, magari ya polisi yaliwasiii. Sikusita kububujikwa na machozi nilipoona sehemu tupu kama miguu ikitiwa garini. Kwanza, nikiwa , mlemele nimebanwa baina ya kiti na bodi, nilinyosha mkono nihisi kama mguu ni Wangu. Abwej/Miundi ilikuwa imevunjika na kulemaza mikono.L

Jambo Id mwisho kuona ni manusura wakipakiwa kwenye ambulensi. Maiti zilibewa katika gari tofauti. Nilipotiwa kwenye gari jingine, nilizirai na kuyaa foo.

Nilizinduka na kujikuta kwenye wadi. Wahazigi walikuwa na kibarua. Walikuwagangeni usiku kucha. Nilipotuma macho upande huu na ule, nilijiona ,mwenye bahati kama mtende. Wengi walienda jongomeo. Vioja vingine

Mengi yamesemwa kuhusu maisha ya mashambani na yale ya mjini. Mimi nitayasifu maisha ya mashambani kwani nimeishi huko kwa miaka na mikaka. Chamibilecho wahenga, kila mchukuzi huusifu mzigowe

Maisha ya mashambani ni afadhalii ukiyamithUisha na yale ya mjini. Tukipiga darubini upande wa mazingira ni bayana kuwa hali ya usafi wa mazingira mashambani ni ya kuridhisha. Mashambani kuna hewa safi kwani hakuna magari na viwanda vingi vinavyochaf ua hewa yetu. Jambo hili huchangia sana katika ile hali ya kudumisha siha za wakazi wa mashambani.

Aidha ni nadra na adimu kama barafu ya kukaanga huko mashambani kuyaona mabivi ya takataka yamezagaa kila mahali. Hata hivyo, hilo ni jambo la kawaada mijini mwetu. Hilo nalo lina athari zake. Maradhi kama vile homa na kipindupindu huzuka kila kukicha.

Msongamano na msombano wa watu na magari ni jambo jingine ambalo husababisha niyachukie maisha ya mjini. Watu ni wengi kupita kiasi na wakati mrefu hypotezwa wakati wa kutembea kutokana na uhaba wa nafasi. Ni vigumu sana kuchapa miguu haraka kutoka maeneo fulani ya miji kutokana na msongamano wa watu. Upande wa magari ni vivyo-foivyo. Magari yamekuwa chungu nzima katika barabara za mjini. Watu hypoteza wakati wao kutoKpna na msongamano huo. Ukienda mashambani mambo ni kinyume kabisa, watu si wengi vile na hata magari hayasongamani sana.

Pguka ya hayo, msongamano ulio mjini husababisha ketele za kila aina. Kuna watu wanaopiga kelele, magari yanayopiga honi na karakanani kunakogongagongwa. Kelele hizo huathiri hizo afya za watu kwa njia moja au nyingine. Ukienda mashambani, mambo ni shwari. Yale utakayosikia huko ni sauti za nyuni, miroromo ya ng'ombe, jogoo wakiwika na koo kutetea. Waama maisha mashambani niya kupendeza

Chakula tulacho hukuzwa mashambani. Utaona ya kuwa aghalabu chakula tulacho huko mashambani hutoka shambani moja kwa moja. Mathalani ni mboga. Ukiangalia chakula kiuzwacho cheteni huko mijini, mara nyingi huwa kimekaa kwa siku mbili au tatu tangu killipotolewa shambani. Bila shaka si kizuri kama kite cha shambani. Kumbuka chakula ambacho hakijakaa sana husaidia katika kudumisha siha zetu.

Ukosefu wa maadili ni jambo jingine ambalo hunisababisha kuyachukia maisha ya mijini. Mingi ya miji yetu imejaa watu wasio na tabia mwafaka. Uhali pia umekita mizizi mijini mwetu. Wizi wa kila aina ni rmyingi, ukahaba, utumiaji wa mihadarati, ukosefu wa heshima na maovu mengineyo. Ingawa hata mashambani kuna uhali na uovu mwengine wa kijamii, kiwango chake ni

26 - Heri Maisha ya Mashambani

Aidha mijini hakuna undugu. Watu wa mijini hawathamini undugu au ujirani. Ni jambo la kawaida kupanga nyumba mijini kwa muongo mzima pasipo kujua jirani yako. Je, mtu kama huyo akipatwa na jangata kimbia nani? Mbona haetewi heri jirani kuliko ndugu wa mbali! Huko mashambani mambo ni tofauti kabisa. Watu mashambani huuthamini ujirani. Mtu akumbwapo na janqa, jirani zake humsaidia lakini mjini unaweza kufa njaa ilhali jirani anavitupa vyakula jaani.

Ni bayana kwamba maisha ya mashambani ni quia kuliko ya mijini. Ninatoa wasia kwa wale ambao wamezamia lulu mijini bila lolote la maana kuelekea mashambani. Huko watakuwa na maisha mapya ya amani, furaha na tumaini.

27 - Majuto ni Mjukuu Mwishowe Huja Kinyume

Mama alikuwa akinisihi nislandamame na watoto wabaya. Hata hivyo niliyapuuza mawaidhayake. Niliyatia masikio yangu komanqo nc nikawa siliki wala kutafunika. LicHaya juhudzi za ninangu mpenzi kunishauri na kuniwosia, nilijifanyasikio la kufa lisilosikia dawa wala kafara. Nilizidi kuandamana na wasena wangu amba walikuwa mikiq ya mbuzi. Walikuwa na ndimi chafu na hawakumheshimu ye yote yule. Labda walishau kuwa heshima si utumwa. Ukweli wa mambo ni kuwa mwanzoni sikuwa na tabia mbaya. Hata hivyo, baada ya muda niiwalanda wenzangu shilinqi kwa ya pili. Bila shaka kiholewacho hupata.

Maskini nina yangu hakufa moyo bali alizidi kunipa nasaha./Uizinqatia kuwa papo kwa papo kamba hukata jiwe na uwahi udongo ungali maji. Hakuweka kiboko chini kwani alielewa kuwa zunquo la mtukutu ni uftO: Nilizitemea mate nasaha zake zote huku nikisahau kuwa kuishi kwingi ni kuona mengi. Nilisahau kuwa mamangu alikuwa ameyaona mengi na bila shaka ananielekeza kuliokuwa na mema kwani jungu kuu halikosi ukoko!

Niliyainqilia mambo ya anasa kwa uroho wa uchu wa fisi. Nilisahau kwamba anasa hunasa na raha ikizidi huleta karaha. Nilizidi kudidimia masomoni na hata nikawa nikishika mkiya katika mitihani. Walimu wangu walijaribu kunionya na kumikumbusha kwamba mwangata mbili moja humponyoka Juhudi zao zote ziliambulua patupu na baadhi yao wakaniacha

huku wakisema kuwa cha kuoza hakina ubani.

Uchungu wa mwana aujuaye ni mzazi. Mama yangu hakusalimu amri.

Alikeuka na kuwa simba kwani alielewa fika kwamba mchelea mwana kulia, hulia mwenyewe. Mambo yalipozidi kuwa maqumu pale kiamboni, masahibu wangu walnishauri tutorokee miini kwani nyumbani kulikuwa kumejeuka kuwa shimo la mateso.

Nilijifanya maji kufuata mkondop na tukang'oa nanga

kuelekea m.jini. Lo! Kumbe tulikuwa tumetoka kufiwako kwenda kuliwako nyamal AAamboyalizidi kuwa mawe huko m.jini. Kulala na kushinda n jaa yakawa ni mambo ya kawaida kwetu. Ushikwapo shikamana. Tuliama kuwa mapwagu angalau tu jipati riziki ya kila siku.

Baada ya mwia fulani, tulikuwa tumehitimu na kuwa wachopozi hodari pale mjini. Nqoma ikiqwa sana hupasuka. Tulitiwa imbaroni na siku zetu arobaini zikawa zimetimia. Ni bayana kuwa mponda hila huvuna ufukara na njia ya mwonqo ni fupi. Tulipiqwa kitutu nusura tukatiwe tikiti ya kwenda jongomeo. Mimi mwenyewe nilinqolewa meno sita, nikavunjwa mkoно no kujeruhija jicho mo.ja. Wale raia walotupiqa hawakushuqbulika kutupeleka kituoni mwa polisi. Walizingqatia kuwa tayari walikuwa wametupatia funzo letu.

28 - Siku za mwizi ni Arobain

7

Tulipowasili kwoo huyo sahibu wangu Juma, wavyele wake walini laki kwa mikono miwili. Wakanipatia kitii nikakaa, Juma akaanza kuukanda unga huo kisha akawakisha nari. Nilifurahi ghaya nilipoona wakinishughulikia.

Alikwisha fanya hivyo gange yote na akaniletea yale maandazi pamo ja na chai nikala na kunywa. Ilipofika sag kumi na mbili saa za jioni rafiki huyo wangu aliniogofya aliponiambia kwamba, "Ukienda nyumbani saa hizi utapata majambazi wakupige krtutu." Kwa sababu nilikuwa kunguru nilisalimu amri. Ilipotimia saa nne za usiku, huyo sababu kumbe alikuwa amepanqa kuwa twende tukarbe baitini mwa mzee mmo ja. Aliponiambia mara ya kwanza nilikataa katakata. Kisha akaniambia kwamba jifya mo ja haliin jiki chungu, wahenga na wahenguzi walimaka bila kutupaka mafuta kwenye tako la chupa. Nilimwonya sana lakini haonyeki. Nikamwambia kwamba tamaa mbele mauti nyuma lakini hakusikia la mwadini wala la mteka maji msikitini.

Kwa sababu tulikuwa karibu kulala akaamka bila kupoteza hata sekunde akaniamcha kitandani. Nilimfuata polepole kwani polepole ndio mwendo. Tulipowasili karibu na nyumba ya mzee huyo Jumbiri huyo akaparaga juu ya ghala la mahindi. Akatoa maqunia matatu bila kumaizi atabeba je. Nilitoa moja naye akatoa ingine tukaanza mwendo.

Tulif ikisha nyumbani mwake halafu akaniamcha huko akaenda kuchukua ile nyininge iliyobaki. Siku za mwizi ni arobaini wazee wa falsafa walilonga bila kutuchana nywele kwa mifupa ya samaki. Alikamatwa na firimbi ikapigwa nami nikashtuka kwnai mbiu ya ngambo inapolia ina jambo.

Mwenyewe alimshikwa kwa nguvu na kuanza kupiga firimbi. Mtego wa panya huingia waliomo na wasiokuwamo. Alieleza mambo mengi aliyo chongea yeye mwenyewe. Dug la kuku halimpati mwewe. Aliendelea kueleza kwamba wamsamehe lakini wapi?

Aliwaombia kuwa tulikuwa na yeye wakamwambia kuwa asiyekuwepo na lake hqlipo. Ndipo alimaizi kuwa majuto ni m.jukuu mwisho huja kinyume.

Nilishangaa nisiweze kuamini kuwa nilikuwa nimeepukana na hatari hiyo. Moyoni nilimshukuru mungu kwa kuniokoa.

Chambifecho wahenga Mungu Mwenyezi hawezi kumsahau mja wake. Siku yenye we naikumbuka bara bara. Ilikuwa siku ya Jumamosi. Nilikuwa nyumbani peke yangu Wavyele wangu walikuwa wamesafiri kwa m.jombangu. Kwa wakati

wawili walikuwa safarini. Safari yao ilikuwa ya kuvuka mito na ziwa. Lakini panapo nia pana njia.

Niliwapa mkono wa buriani. Nilirudi makeo nikiwa ninajiruhumia sana moyoni. Siku hiyo nilikuwa natarajia ardhi ipasuke na kunimeza kwani sikuwa na furaha. Ilipofika wakati wa jioni niliwafungia mifugo wote na nikaanza kutayarisha kijio.

Nilitayarisha wali na kitoweo haraka haraka. Chakula kilipokuwa tayari nilikipeleka sebuleni na kukiandaa mezarti. Nilipoiwasha taa sikuweza kula hata kidogo. Nilikiacha chakula na kwenda kulala. Nilikuwa minatetemeka na kushtuka bure bilashi.

Nilijawa na woga mwangi kwani nilikuwa ninadhania kuwa kuna binadamu anayenichungulia. Nilikuwa na woga kama kunguru. Nilijibwgd kitandani mwangu na nikaamua moyoni liwalo liwe. Nilijaribu kusahau lakini wapi.

Hapo kitandani nililala usingizi si wa pono, si wa mang'amu ng'amu. Yaani kusema ukweli sikuweza kupata hata lepe la usingizi. Nilikuwa minataraji kuona asubuhi lakini wapi kuangalia saa yangu ilikuwa ni saa tano usiku.

Mara nikasikia sauti ya binadamu. Sikuamini macho yaligu. Wahenga wa zama hawakwenda segenege ja soksi ya kiwete walipopasua mbarika ya kwamba lisemwalo lipo au laja. Sauti hiyo ikaamrisha niufungue mlango.

Nilikondoa macho yangu niweze kuona kinachoendelea lakini wapi! Hfdko nilikuwa nikitafuta paka mweusi gizani. Nilipokutya ninatoka kitandani nilishangaa kuona kitu kama fuvu la mtu. Mara aliru3ha bakora na kunipiga mkono wangu wa kulia.

Niliteremka polepole na kuichukua shime yangu. Hapo nilimfyatua kichwani na kuanguka chini kwa kishindo. Saa hiyo ni liupata wasaa wa kumwumiza. Ingawa alikuwa katika hali mchututu nilimwongeza viboko.

Hapo nilikuwa nimeshtuka kwani sikujua alikuwa peke yake au ilikuwa genge. Chambilecho wahenga, kidole kimoja hakivunji chawa. *f'Ara* kikosi cha polisi kiliwasili na kumbeba hobela hobela. Ndipo nilishangaa niswiweze kuamini kuwa nilikuwa nimeepuka hatari hiyo. Moyoni nilimshukuru Mungu kwa kunjokoa.

029 - Siku ambayo Sitaishau

Walimu wa shule yetu walipanga siku moja ili wanafunzi waliopata alama juuya mia nne katika mtihani wa kitaifa wapewe tuzo. Mimi nilikuwa mmoja wao. Nilikuwa na alama mia nne themanini na mbili katika mtihani huo.

Siku yenye we ilipowadnia ni Ii j ipamba ni kapambi ka. Ni Iivaa mavazi yangu yaani sare ya shule yaliyokuwa yamepigwa pasi. Wanafunzi wote waliokuwa wa darftsa hilo waling'ara kama mwezi. Kuteta yakini, hatukupqto alama hizo kwa urahisi bali tulisoma kwa bidii ya mchwa kwani tulifahamu kuwa "Wahenpa hawakutupaka mafuta kwa mgongo wo chupq walipotafakari" mtaka cha mvunquni ni sharti ai name."

Mwendo wg saa sita adhuhuri, mgeni wa heshima aliyekuwo mkuu wa elimu katika wilaya yetu aliwasili. Wanafunzi wote waliawa na furaha mpwito. Mkuu huyo alikuwa mwenye tumbo kama kiriba no mweusi pipipi. Yeye alikuwa na upara mkubwa. Walimu na wazazi wdlimkaribisha kwa shanqwe nanderemo.

Baadaye, tuliketi chini na kumpiqia Rabuka dug kwani^w mwomba Mungu si mtovu." Kisha mwalimu mkuu alianza kusema," Nitawaita waliopata maki juu yg mia nne." Aliendelea," Aliyekuwa juu zaidi ana maki mia nne themanini na mbili." Niliposikia kuwa ni mimi nilionqoza, sikuamini macho yangu. Macno yglinipesapesa na matumbo kunichezachezo. Nilipiga milundi hadi kwenye jukwaa. Nilipatiwa zawadi ya vitabu kumi na viwilt, kalamu ya risasi na kalamu ya wino. Wanafunzi wglionifuata waliitwa wote kwa pomoja na kutuzwa kija mmojq. Baadaye, mgeni wa heshima alisimama. Alianzia hivi, "Ham jambo nyote. Sababu ya kujahapa, ni kushuhudia wngfunzi waliokuwa nambari moja katika wilaya hii." Watu wote walishangilia.

Fauka ya hayo; alisema," Sasa naona mna,jug" mtu huvuna alichopanda." Wngfunzi hawa wamevuna walichokipanda kutoka darasa la kwanza hadi la ngne. Hgpo mwgkgni wgtg.jiungg ng kidoto chg kwgnzg katika shule za upili. Walimu wa shule hii naona waliaribu juu chini ili wanafunzi waupite mtihani huo".

030 - Siku ambayo Sitaiahau

Nilipozinduka nilijikuta nimelala chini ya mti katikati ya msitu uliojaan wanyama wa kila aina. Sikuwa na jingine ila tu kuanza kuwatazama wanyama waliokuwa wamenizingira mmoja hadi mwininge. Baridi nayo ilfl\$jwa ikuvuma V. vizuri ungedhani ni msalaringa uliokuwa umeonqezwa kwenye pilau na kuufanya uwe mtamu zaidi. Nayo siku ilikuwa niemo huku ndege wakiimba kwa sauti zao nbroro za mwewe Na malaika woKtung ia mashairi na nyimbo za kumttiftuza Jalali Miterezi kwa macheo hayo mema. Kwa kweli siku njema +nKmfetona maf ungutidbakari.

Ikuwa ni pilka - pilka za hapo jano machweo za kuchiinqo kondoo wa abu yangu ni Ipo jikuto nimejitoswa kwenye bohari la usingizi wapono.

Wanyama hao kama vile thui. simba no fembo waliufanya mtima wangu kudunda du!du!du! ja magoma ya chakacha. Basi mmoja wao aliyeekaa kama tumbirf lakini ni bonge to mtu alijitokeza ili tuanze kupambona kufa kupona. Nilishikwa na bumbuazi kwani tangu I ini mnyama akaongeo na wenzake. Niliiftyga kibwebwe na tukaanza kurushkwva makonde gmkali na dude hilo.

bn vuu, pqndikizi hilo la mii liliikaba koo uflqedhani tuko ukimronni katika jumba la mieleka. Nilijikaza kisabuni kuona kwamba Ifmeniocha lakini sikufua **difu kwani rai** zangu zilikuwa chache mithili ya mdockf mdogo anayeishi mchanganK Mara HBnitupa chini pui tilitt magego yake ili linimeze. Mpango wao ulianguka kwenye ziwa la chukuliwa na chechele nilipolipiga kwa jiwe kubwa lenye uzito wa chungu furiko na likaanguka chini kachl

Nilitaka kupiga mbio lakini mambo yalikuwa yameniendeg seqemnege kwani lilinitega na nikajikuta kwenye bahari ya damu kwani kichwa chanqu kilikuwa kimechubuka ngozi.

Mara ya thenuni, liliikaba koo tena hata nisiweze kupumua ila tu kulikondolea macho ja aliyekuwa anapeana mkono wa marahaba. Sikuwa na jingine ila tu kupiga Simu kwa mahuluki waliokuwa wamenitanqulia kwq matilaba mahasusi ya kuwqjulisha kuwa mie yu barasteni naja kwa moyo mkunjufu na wanikaribishe kwa mikono thenun.

Hapo ndipo liliamua kwenda kunifanya kitoweo kwa kunitupa kwenye shante yake na kwa mwendo wa dalji dalji na madahiro lillianza mwendo kuelekea kwake manyumbani. ...

Lilitembea guumosi guupili kwa mwendowa aste astehuku mimi nikishika tama na kuanza kuwaza na kuwazua jinsi ya kulihepa bonge hilo la mtu, Hata hivyo Rabuka Si Athumanii.

Defa tu kwa sauti ya huzuni na huruma niliomba liniruhusu niende uani

031 - Harusi ya Mwaka

Harusi inayozungumziwa hapa ni ile iliyokuwa kati ya Bw. Peter Mwangi na Bi Tabitha Mungai. Harusi yenyewe ilifanyiwa katika Kanisa la Kianglikani la Mtakflifu Mariko katika mtaa wa Westlands. Maraf iki na jamaa walianza kumiminika katika uwanja wa kanisa hilo mwendo wa saa tatu asubuhi. Wengine walikuwa ni wale wapiga picha wanaojulikana kwa jina maarufu paparazi. Wap huitwa hivyo kwa sababu hupiga picha bila kuambiwa na baadaye hukuuuzia.

Baada ya kusubiri kwa muda si ayami, msafara wa magari ulionekana kwa mbali. Hapo ndipo watu walipagawa, wakaruka na wengine kuanguka wakikimbia kuwaona maharusi na wapqmbe wao. Maharusi wakalakiwa kwa shangwe na nderemo. Kasisi mchungaji aliwaelekeza kanisani wakaketi.

Mara kasisi akasimama na kuanza kuongtza /badq ya harusi. Waumini, jamaa na marafiki walimba nyimbo kwa furaha bin buraha. Ukaf ika ule wakati ambaokUa mtu aliungojea - kulishana kiapo na kuvishana pete. Kasisi akawaita hapo mbelena kuuliza, "Peter, uko tayari kumpenda Tabitha katika maisha yako yote?" Peter akajibu^H Ndio niko tayari". Kasisi QUrudia maneno yaleyale kwa Tabitha naye akajibir vivyo Kivyd. froda ya.hapo watu walufumukana kuelekea kwenye karamu iliyokuwa imeandaliiwa nyumbani kwa maharusi.

Huko nyumbani kwa maharusi chakula kilikuwa mzo na cha kila ainati. Nyama za ng'ombe, kuku na mbuzi zilikuwapo. Vinywaji kama vile soda na sharabati, vyakula kama vile wali, 'mukimo', chapati na ugali vilikuwepo. Watu waHkula shibe yao. Hiyo ilikuwa harusi

032- - Insha ya Kumbukumbu

MKUTANO WA WALIMU SHULENI

JULAI 2010

WALIOHUDHURIA:

1. Bw. Vincent Mutitu - Mwalimu Mkuu
2. Bi. Eunice Wanja - Naibu wa Mwalimu Mkuu
3. Bw. James Karanja
4. Bi. Rose Achieng'
5. Bi. Angela Muthoka
6. Bw. Hillary Mwiruri
7. Bi. Mercy Muhia 5.....
8. Bw. Robert Ndungu 1

WALIOKOSA KUHUBHURIA

1. Bw. John Kinyanjui _____
2. Bi. Ann Njoki _____

WALIOTOA UHURU: _____

1. Bw. Tevin Mulavu - alikuwa safarini _____
2. Bi. Editor Mogore - aliyekuwa mgonjwa. _____

AJENDA 1: UOVU WA NIHAMU SHULENI

Mkutano ulianza saa 8-00 kamili kwa maombi yaliyotolewa na Bi. Lucy.

Baada ya hayo, mkutano ulianza huku mwalimu mkuu akisikifika hali ya juu ya utovu wa nidhamu hasa katika madarasa ya sita hadi nane. Visa vya utovu wa nidhamu vilivyojatwa ni kama vile utumiaji wa dawa za kulevyo, uvutaji sigara na utumiaji wa lugha chafu. Walimu wote walifiki kiana kukomesha tabia hii.

”

AJENDA 2: UZEMBE MIQN6QNI MWA WALIMU _____

Mwalimu mkuu aliwaonya walimu ambaao hujikokota wanapoenda darasani.

kiwa watachukuliwa hafnia Kujikokota huko hujoteza wakati wa

INSHA MUFTI

MTUNGO WA KWANZA 2007

Joyce AcWeng,
Shule ya Msingi Uhuru,
S.L.P 1187.
BuruBuru.
Nairobi.
14/11/2007

Rafiki mpendwa Pamela,

Habari yako? Natumai ya kwamba uko sawa na pia u mzima mithili ya kigongo. Mimi niko salama salimini na ninendelea vizuri ha masomo yangu.

MathumUni ya kuandika huu waraka ni kukujulia hali nanikuelezea ninavyoendelea na maisha huku shulenii baada ya kuhama kwako. Chambilecho wahenga; barua ni nusu ya kuonana.

Kama nilivokueleza awali, nataka kukufahamisha ninavyoendelea shulenii kinagaubaga. Jambo la kwanza ambalo ningependa ujue ni kwamba tumeletewa mwalimu mgeni baada ya Bw. Otieno kustaa fu. Mwalimu huyu anajulikana karrfa Bw Macharia. Yeye ni mwalimu mpoli na mwenye heshima. Waama walisema wahenga, heshima si utumwa. Ni mweusi tititi mithili ya makaa. Ni mcheshi na punde tu anapocheka utapata nafasi ya kuyaona meno yake ambayo ni meupe pepepe, theluji kando.

Jambo la pili, niko ha furaha isiyo na kifani kwa sababu mimi ndiye kiranya mkuu wa shule baada ya walimu kuona tabia zangu njema. Wahenga na wahenguzi hawakutuchana nyewe kwa mfupa wa ngisi waliponadi ya kwamba chema chajiuza kibaya chajitemebza. Isitoshe mcheza kwaohutuzwa.

Jambo la tatu ni ya kwamba shule yetu imepakwa rangi upya. Tulikuwa tumezoea kuta chafu lakini sasa shule yetu inameremeta metumetu nyota kando.

Wahenga hawakutuvalisha soksi za glasi waliponadi, "Pasipobudi hubidi." Wanafunzi wa darasa la nane hawana budi kutoka shulenii sa moja jioni kwani wad hubaki shulenii kwa minajili ya kufanya masomo ya ziada.

Sind budu kumalizia kwa kusema ya kwamba tunajitahidi sana katika masomo yetu chambilecho wahenga "mvumilivu hula mbivu."

Natumai nawe pia utaniandikia barua hivi karibuni.
Nisalimie wavyele wako na pia dada yako.

Ni mimi wako

MTUN60 WA PHI 20Q7

Eunice Kadzo,

Shule ya Msingi ya Kahawa,

S.L.P. 10479,

Nairobi

14 NOV, 2007.

Kwa sahibu mpendwa Rodha,

Natumai uko buheri wa afya na mzima kama kigongo. Hapa Nairobi wavyele wangu pamoja na ndugu zangu wako salama na wanaendelea vizuri. Tangu tulipoachana na wewe nimekuwa ni kiendelea vizuri na masomo yangu. Nilipelekwa katika shule nyingine ambayo ni nzuri zaidi kuliko ile ya kwanza. Najikaza kigabuni na kutia bidii masomoni kama mchwa ili mwishowe nivune nalichopianda na kama ujuavyo mtu huvuna anachopanda nami bila shaka nitavuna mazuri.

Mimi huamka asubuhi na mapema jjabla jimbaji hajawika na kuanza masomo yangu. Sifanyi mchezo ambao nilikuwa nafanya hapo await kwa maana, niligundua kuwa duniani huwezi kufanikiwa bila kutoa joshio lako mwenyewe kama walivyosema akina baba etu kuwa mtegemea cha nduguye hufa maskini nami sitaki kufa maskini hohe hahe.

Baba alininunulia vitu virigi vya kuchezea na isitoshe alinunua tarakilishi ambayo mimi huitumia kama m'nasoma. Nilijunge na klubu cha vijana ambacho huwasaidia watu ambao hawajiwezi na pia walioathiriwa na ugonjwa hatari wa ukimwi. Kna juma sisi huwatemebelea na kuwahimiza jinsi ya kuishi na ugonjwa huu.

Wakati mwiningi, mimi huenda maktabdi na kupitia vitabu kadHEKwa kadha kwani mtaka cha mvunguni sharti ainame na wala sio kusimama wima kama asjffii jela. Nilijaribu kuwatafuta maraf iki wengi wa kukaa nao na nilifanikiwa kumpata mThoja tu! Lakini wewe ndiye rafiki yangu wa chanda na pete, kufa kuzikana na isitoshe wazazi wetu wanaishi karibu kama pua na mdomo.

Ule mzinga wa nyuki umeendelea na una nyuki wengi na wao hutengeneza asali ambayo mimi huuza na kupata ngwenje za kutumia kununula vitu vyangu mbali mbcrfi. Nilikuwcflha furaha mithili ya taisa aliyeweza kujifungua mapacha mwezi uliopita kwa kiibuka nishindi - katika mashindano ya kuimba mashairi. Nilikuwa mwanafunzi bora zaidi katika mkoa wetu.

Mimi kama mmoja wa vijana nilijunga na marafiki wenzangu kipingqutuffizi wa miadarati na ngono kabla ya kufunga ndoa. Tuliandamana pamoja na mabangbrijiaRi kwa juma moja. Vijana wengi walijitokeza na kutuunga mkono na pia chifu wetu alitupa mkono wa tahania kwa kazi nzuri. Sina Vnengi ya kusema bali ni kukuhimiza utie bidii masomo. Natumaini tutaonana hivi karibuni shule zikifungwa na pia uwape wazazi wako mkono wa buriani pamoja na nduguzo.

KULA KUTAMU, KULIMA MAVUNE:

Kila Jummosi mimi hurauka na kudamka alfajiri na mapema. Wakati huo, mahali pa utusi utusi panatawaliwa na kutamalakiwa na ucheachea. Kibaridi shaddidi cha **kufisha panzi** huwa **kimezagaa** na **kuvavagaa**. Mwili himitetema temtem mathalan kifaranga cha kuku kilichonyeshewa na mvua kidindia. Mimi hukeng'etwa na kutafunwa taftafu na barid i. Licha ya hayo mimi si **mwendaguu**, chambacho wavyele **ajizi nyumba** ya njaa. Achanilkaye na mpini hafi njaa.

Baada ya **kujihimu** na **kujilawa** mapema' hivyo, huanza kubukua mabuku kwa satua na huluwa. Ninaungojea kuufanyu mtihani wangu na **kutmu** na **muhitimu** darasa la nane hapo mwisho mwa'-ani. Harakati na mikakati ya kudurusu huendelea kwa saa moja mtawalia. Nia na azma yangi ni **kuukwantura** na **kuukokonoa** mtihani huo. Zana za vita ni silaha. Nimejaza piaka langu mishale yenge liga kupambana na nduli huyo.

Shamshi linaponawa uso hucha na kuwa kweupe pepepe. Umande na **akungu** huwa vimeyeyuka katika hewa yabis. Meno huyapiga mswaki, huyasukutua na kutema masuo. Kisha huelekea hamamuni kwa radhafa zq asubuhi. Hunawa uso na kuyaondoa matongo matongozoni. Huzifagilia mbali keya zilizokita mizizi nguyuni. Naam, huwa sdfi bin nadhifu huku nikiunukia jaruhani.

Kisebeho huandaliwa mwendo wa saa mbili na ushei. Huo nao-huwa-walti aula kwani hustarehe "na kusabareha kwa stافتاهili یلیونگا nakuhomolewa. Hubiffak&u wakubwaku karma shumindwa mlaffi asiyeteua nyamafu wala nyamcrchinje. Husarabffchai ya mkandaa kwa muhogo wa kupwazt. Humega na kunyofoa bofulo iliyopakwa na kusfftibWa uki wa nyuki. Pia hakukosekani pipn na kaukau za kumumunya na kugeeda. Shibe mwana malevya, njaa mwana malegeza.

Sisi tu wakulima tangu jadi na jadi. Tunalo shamba maddal basari. Mimea kama nyanya, kitunguu na kabichi hukuzwa kwa wingi shambani petu. Konde ndilo msingi wa rasilimali katika kutupatia malighaf i ya yiwandani. Huchanika na mapini mgundani nikitia mbiya au mifuo ya kupanda mbegu au kautika miche. Amairffushitadi kutwa, hadi juu la mtikati. Kishuka huandaliwa kuko huko shambani.

Maharibi yfcmapojiri huwa nimechoka tiki. Huelemea nyumbani na pakacha la matunda kuwauzia wachuuzi rejareja. Hakika Jumamosi shamshi huchwa bila ya kujua. Labda kwa sababu ya kukukurika kakara!

MSAMIATI

1. Twaliwa na kutamalakiwa - chukuliwa na
2. Zagaa na vavagaa - Enea kila mahali
3. Nyesha kidindia - Nyesha bila kupusa
4. Mwendaguu - anayekata tamaa
5. Jihimu najilawa, Rauka na damka amka mapewa
6. Kutimu na kuhitimu - kufikia kiwango fulani cha elimu na kuftu vyema.
7. Kudurusu - Kujiandaa kwa mtihani / fanya marudio
8. Mtawalia -mfululizo, bila kupusa
9. Kwangura na kokonoa - Pata kila kitu katika mtihani
10. Hamu na raghaba - Tamaa kubwa ya jambo
11. Zana za vita ni silaha - Ukitaka kufanikiwa katika jambo jiandae
12. Riaka - Ziaka, kifaa cha kuwekea mishale
13. Liga - sumu
14. Shamsi kunawa uso - linapoucha, kupambazuka
15. Masuo - maji machafu yanayotemwa baada ya kusukutua kinywa
16. Matongo - uchafu wa machoni, baada ya kulala
17. Keya - mipasuko / nyufa katika nguyu au nyayo
18. Aula - bora, njema, nzuri
19. Kupwaza - kuchemsha, kutokosa /
20. Kusiriba - kupaka km rangi, mafuta, ulki
21. Maddal basari - shamba kubwa, bahari ya shamba
22. Shika moto - kuanza mara moja
23. Jari moja - filihali, hapo na hapo
24. Malighaf i - mali duni ambayo bado hajatengenezwa bidhaa muhimu
25. Choka tiki! - kuwa Hoi kwa ucHovu
26. Huelemea - hujikokota kuelekea

JINAMIZI LA KUTISHA

Nilikuwa nimekanya chechele na kupotea njia. Nikavogomea msituni. Sikufa moyo. Heri kufa macho kuliko kufa moyo. Matumaini makubwa na sala za kila siku zilistawisha miche ya uvumilivu katika nia ya dhamira yangu. Moyo ukapata nguvu na kuwa imara kama ngome ya nabii Isa.

Nilishinda nui zote shakawa katika ziara hii. Ndwele zilintafuna tafutafu. Njaa ilini sokota tumbo. Nyota ilinikereketa koo kama msumento. Sikupata walau tone la kubundisha koo langu. Baridi shahidi ilinikeng'eta mifupa. Mwili ulishikwa na kibibi ukafa ganzi.

Ngeu yangu ilizizima kama barafu lakini sikujali wala kubali. Nilishitadi kusharidi na kusonga mbele kama jeshi la wokovu. Nyakati za mchana shamsi ilikuwa kali kama nari. Hewa ilichemka kama tanuri. Nilitokwa na jasho chapachapa ja mwele wa shihinikizo la damu. Lakini nilivumilia kwani mvumilivu hula mbiyu.

Baada ya mwendo mrefu wa shahari na shuhuri, sudi ikamisadif ia. Ni kaona katika upeo wa macho bahari ya jumba. Lilikuwa limejengwa kwa miamba, na lilikuwa likifuka moshi mwangi kwenye dohani. Nikimaizi palipo na moshi pana moto. Kikagitagita kulikaribia kwani ukubwa wake haukuwa wa kawaida. Kwa mithaki sharuti liwe jumba la majitu.

Usiku nikashindwa kuvumilia. Washindwao ni waume na mata. Afadhalii nife katika jumba lenye moto kuliko kufa kwa baridi. Asteaste nikitambaa ja mnyoo afanzavyo. Kunyata nikaendelea, kama luja atendavyo. Mchachato mchachato, fipwendo wangu wa kuvizia. Nikiogopa vimoto, ambavyo vyanningojea!

Mara vishindo na kutetemeka kwa ardhi vilisikika. Rihi mbi ya majitu ilizagaa kila mahali. Kukuru kakaral Kukuru kakara! Majitu yalipanga moza na kuandomana mpororo had jumbani. Jalali Wahid! Kukabiliana na majitu ni kama kutia kichwa chako kinywani mwa asadi. Ya rabi stara! Nikamlingana Kahari anikwapue kutoka kwa kahati hiyo.

"Mff! Nasikia harufuya binadamu!" Jitu moja likalonga. "Mff! Nasikia pia! "Mff! Nadhani unasema ukweli." Jingine lenye macho matatu usoni likalumba. Kisha majitu yakaanza kukukurika kakara kunjfanya asusal Ewe msomaji unawenza kukisia niliyohisi. Hapakuwa na chamsalie mtume wala nabii.

Kukimbia kwangu hakuwezi kuelezeza. Kama niliponea kujikunguwa na mwambo, ni awana

MSAMIATI

1. Kanyaga chechele - kupotea njia,
2. Kuvogomea - kupotelea mahali
3. Nari - moto
4. 5fhinkizo la damu - uwele wa damu kumwenda mtu kasi
5. Suai - bahati njema
6. Fula - kutoka kwa moshi mahali fulani
7. Dohani - mahali unapofukia moshi katika nyumba
8. Nikagitagita - nikachelea, nikaogopa, nikashikwa na wasiwasi
9. Afanzavyo - afanyavyo
10. Kunyata - kunyata, tembea kwa ncha ya vidole, bila kelele
11. Mchachato - mwendo wa taratibu bila kelele
12. Rihi - harufu
13. Mbi - mbaya
14. Kukuru kakara! - Fuo, ghasia, vurumai
15. Jalafi Wahidi! - Mungu wa pekee
16. Anikwapae - Aniopoe
17. Likalumba - likasem kwa fcujibu
18. Asusa - chakula kidogo kisichoshibisha, huliw u kuleta hamu.ya kula kwenyfcwc
19. Kujikunguwa - kujikwaa, kujigonga kwa kitu
20. Mauwawt - msaada, aumi
21. Samadari - kitanda cha mbao

Jifundishe methali ambazo zimetumika

1. Washjndwao ni waume na mata
2. Palipima moshi pana moto.
3. Mvurflilivu hula mbivu.
4. Heri kufa macho kuliko kufa moyo.

MAISHA NI UKUNGU LICHOMOZAPO JUA LA MAUTI. HAYANA BUDI KUTOWEKA

Shamsi lilikuwa la mtikati. Nilikuwa katika kuzambua nguyu kuelekea kiamboni kutoka shulenii. Kote janibuni kulikuwa tuli na tulivu, mavani kando. Ghubari jekundu lijiendelea kutifuliwa na upepo. Imi nikashitadi kupiga ndago kwa misamba. Jekejeke chapachapa lilikuwa likinichiririka chirri. Nikasakarika kwa nyota kama jangwa la Kalahari. Hakukuwa walau tone moja la kubundisha koo langu. Nilijikaza kisabuni nikamaizi mbwa hafi maji akiona ufuko.

Muda si ayami nikawasili nyumbani. Nyumbani tulikoishi, hakustahili kuitwa nyumbani. Tulsakini mtaa wa /Mnobe. Jina lilosadif u hususan. Vijumba vya karatasi vilisongamana na kulaliana kama viota vya mizingi. Rusurusu za uchafu uliojaa uvundo debwedebewe ziliaa na kujazana. Huo kama si ukata ni nini? Kwa yakini utashi wa sina sinani. Jungu la mavi na mkorogwe.

Kilango cha kijumba chetu kilikuwa hakijakomelewa. Idhibati wanuna wangu walunguzi hawakuwa mbali. Nilingia ndani na kujipweteka kigodani, Nikachota maji mtungini na kukamia kata yote tumboni. Katika hali ya uhawinde kama wetu, kupata kishuka kulikuwa tukizi kama barafu ya kukaangwa. Tulikula chajio tu, baada ya nina kurudi muhula wa magharibi kutoka kuchuuza sorriba jijini.

Shibe mwana malevya, njaa mwaa malegeza. Uchovu, mavune na njaa vilanza kunitambalia. Matongozi yakaniwia mazito. \$onezi ikaanza kunitambalia taratibu falau hombwe atambaavyo. Ghafula ya binbaru, ukemi ukapasua hewa. Sijui niliyotoka ndani kwani nilijikuta nje! Macho kayakodaa kima kama mwivi aliyefumaniwa akiviondoa vya insi bila idhini. Usingizi ukantoweka tamathali ya umande wa asubuhi jua linaponawa uso.

Nje kulinikaribisha mfarka kabisa. Kila kiumbe kilikuwa mbioni. Si watu, si mbuzi, si kuku, si vototo vikembe. Chochote chenye uhai kilishitadi kuyanusuru maisha yake, Upande wa chini wa kijiji ghubari jeusi la moshi lilitanda na kuzagaa angani. Pafukapo moshi pana moto, na cheche akilia mfiche kuku. Mioto hii isiyo tahadhari lilikuwa tukio la kawaida hapo Mnobe. Chanzo na kiini chake kikiwa giza totoro.

Nilijitoma gengeni petu na kuokota cha kuokotwa. Vitabu vyangu, sufuria, magwada matatarutaru na vifaa vingine duni. Mtu hujikuna ajipatapo Moto huo ulikuwa ukichoma kwa mrindimo mkali. Mipasuko kama ya baruti ikihinikiza hewa karibu kurasua masikio ya waja. Moshi mweusi pi, falau kizimwili ultamatalki na kutawdla hewa. Kijiji cha Mnobe

MSAMIATI

1. Mtikati - Adhuhuri
2. Nguyir - Nyayo
3. Janibu - Pande zozote zile
4. Tuli na tulivu - Shwari
5. Ghubari - Wingu la uvumbi
6. Kupiga ndago - tembea kwa miguu
7. Kusakarika - hali ya kuona kiu
8. Nyota - kiu
9. Kubundisha koo - kukata kiu
10. Jikaza kisabuni - vumilia
11. Mbwa hafi maji akiona ufuko - palipo na matumaini mtu hafi moyo
12. Sakini - kukaa, kuishi
13. Mnobe - mkata au maskini
14. Mizingi - aina ya ndege wenyewe viota mahali pamoja
15. Rusurusu - rundo kubwa, mlumbuko
16. Debwedebwe - harufu mbaya
17. Wanuna - ndugu zangu wadogo
18. Walungizi (mlungizi) - anayekufuata katika uzazi
19. Kigoda - kiti cha miguu mitatu
20. Kukakamia - kunywa kitu kioweyu bila kupusa
21. Uhawinde ! umaskini
22. Kishuka-chakula cha mchana
23. Shibe mwana malevya, njaa mwana malegeza - asiye na chakula ni mvivu
24. Mavune - ulegevu kwa sababu ya uchovu
25. Kunikeng'eta - kuumwa na njaa
26. Gonezi - usingizi
27. Hombwe - aina ya konokono.
28. Insi - birladamu
29. Mfarka - tofauti kabisa
30. Vikembe - vidogo
31. Cheche akilia mffche kuku - ukiona hatari jinuszuru
32. fienge - kibanda kinachotumiwa kama nyumba
33. Magwanda matarutaru - maguo yasiyo maana
34. Mtu hujikuna ajipatapo - bidii ya mtu ni kulingana na uwezo wake
35. Mrindimo - mvumo aU sauti ya moto
36. Hinikiza - jaza na kuenea mahali

MTAKA CHA MVUNGUNI SHARTI AINAME

Methali hii inamaanisha kwamba ili mja afanikiwe hana budi kujitahidi. Methali nyingine yenyé maana sawa hususan na hino ni; mvumilivu hula mbivu na nyingine nyinginezo.

Bila stahamala na uvumilivu mambo hayaendi. Uvumilivu ndiyo siri ya fanaka na ufanisi katika aushi ya adinasi ye yote yule. Ama kweli, subira ni ufunguo wa faraja ; -

Vidokezi vyangu nya awali vinaelekeza dua langu kwa mwanagenz yeyote yule..Mwenye nidhamu ni intidhamu ya kina kirefu. Anayeambiwa akaambikrka. Akitumwa hutumuka

Akielekezwa huelekwa. Akifundishwa hufundishika. Mwanafunzi kama huyo hakosi mafanikio mufti. Ukipadiskna kuchunguza. kwa irma, utagundua na kung'amua kwamba matokeo hayo hayakuokotwa. Achanikaye na mpini hafi njaa.

Kurauka na kudamka kila asubuhi kwenda shulenii si lelemama Baridi shahidi huzikeneta na kizitafuna tafutafu ngovi zetu. Kumbimbi za; ubataani huvimba na kuvimbiana haya

yote ni muhali na adimu kwa mtu mwénye moyo mwepesi. Hasa mkasi wa kukata tamaa mja akatamaukwa. Lazima mja aitamause tamaa ya kushindwa na kuitutia katika kaburi la sahau. Lazima tuwe na tamaq ya maendeleo. Siyo ile tamaa ya maangasiyo ile tama ya maangazi inayosemwa, tamaa mbele mauti nyuma.

Shali alijamu na kutamani kukijua na kukifahamu Kiswahili. Alishindwa aanzie wapi amalizie wapi. Alikuwa kisu kidugi na kilichosenea. Kwake yeye uchambuzi na utambuzi na kigiriki. Fasili na ufasaha vilimpa jinamizi. Insha na mtungo vikawa bahari kuu yenyé maji maundifu Alighafilika kwa maghofala wa maki pana. Kwake yeye Kiswahili na uswalihi ni giza la kaniki. Huo ndio waadhiwa wahenga. Jambo usilolijua ni usiku wa kiza totoro.

Penye mia pana njia. Shali si mwenda guu. Alimwendea Bwana Mufti kumtaka ushauri Naam, auguaye huaguliwa. Mwalimu alimpaa nasaha, maelekezo na njia mahususi za kujif unza lugha. Walishinda pamwe, laili wa nahari. Huku akimvuyia hekima na busara yake. Mathalan alipania kumtunza kwa vitanga nya mkono. Lau afanyakyo nyuni myyazi kwa kindalake kiotani.

Mwalimu alimfunza ufasaha na sarufi kuanzia kwenye ngeli. Baada ya kuzimii M aliweza kutunga sentensi fupi-fupi. Alipofuzu hatua hii aliweza kutunga ndefundefu za mseto. Shali alimaizi bayana kuwa; msingi waarufi ni ngeli. Bila kuzitawala

MSAMIATI

1. Hino - hii
2. Stahamala - uvumilivu
3. Aushi - maisha
4. Inna - kwa kweli, yakini
5. Lelemama - jambo rahisi
6. Ngovi - ngozi
7. Mkasi wa kukata tamaa - jambo la kukosesha matumaini
8. Maangazi - kuleta maangamizi
9. Alhamtr - alitamani
10. Shafilika - ishiwa na mawazo
11. Mghafala - kosa la kufanya kwa kutojua lipia kutenda
12. Maki pana - kuelezea ukubwa wa unene wa kitu au jambo
13. Waadhi - nasaha, wosia
14. Elewa fika - juu kwa hakika
15. Bunga bin zuzu - mjinga wa wajinga

Zikamilishe methali zilizotumika ukielezea maana na matumizi yake

16. Mtaka cha mvunguni
17. Mvumiivu.....
18. Subira ni
19. Achanikaye na mpini
20. Tamaa mbele
21. Jambo usilolijua ni
22. Penye nia.....
23. Auguaye.....
24. Atafutaye.....
25. Elimu ni
26. Atangaye na
27. Kucheka na nyani

MSAMIATI

1. Uwele - ugonjwa, maradhi
2. Zinaa - ugonjwa unaoambukizwa kwa kitendo cha kujamiliana
3. Kupata wiche - kuambukizwa viini nya uwele
4. Kutia wiche - kuambukiza viini nya uwele
5. Virusi - viini vinavyosababisha ugonjwa
6. Aliyehamili - mwenye mimba
7. Chupa - nyumba kajikamwili wa mwanamke anapokulia mtoto
8. Vita shadidi - vita vingi
9. Kufutika - kuishiwa na nguvukukonda
10. Ikihitadi kujiradiradi - ikiendeleajirudia
11. Mustakabali usani, chombo chamboni
12. Wia mui hauongolewi mtoto - watoto hawafunzwi tabia mbi, wasijewakaiga.
13. Mwana akibebwa hutazanfa kisogo cha nina - watoto huiga matendoya wavyele wao
14. Kukereta intima - kuudhi moyo
15. Vipara fnto - virukd njia- vrsichana vinavyozurura mtaani
16. Kutegwa kwa chachu na kunaswa kwa ulimbo - kupotoshwa kwasfradaa c h a c h e t u
17. Kitatange anayekutosa demani - mtu ambaye hukutia katika mtego
18. Kuingia mafa - kurithi mke aliyefiwa na mumewe
- 19; Mfaruku - mke aliyef iwa na mume
20. kuupalilia na kuutilia mbolea - kuuendeleza au kuukuza
21. Uchechefu - ucjache, uhaba
22. Fulusi - Fedha, ngwenje, ghawazi
23. Kitembo - kiwango, ,
24. Huria - huru, bila malipo
25. Kijungu jiko - kazi ya kujipatia riziki tu
26. Kulawiti - kujamiihana baina ya mume na mume
27. kunde hunya kunde - matendo na tabia za mtu huwa vile aliyolelewa
28. Hawaa na ashiki - uchu, tamaa za kimwili
29. Kututiwa mavani - kuzikwa kqburinr
- 30 Makapipi - ganda lamuwa lillotafunwa

Aaliaali -Bora, taridi

Afukam - Punguani, kichaa

A kali- Kundi, fungu

Akhiyari - Njema, ya kupendeza

Akiba si mbi ingawa ya kumbi siku ya kivumbi huitia motoni.

Aliyehamili - Mwenye mimba

Asadi - Simba

Awana ni awana hakuna mini duni

Badalani - Mijini

Bori - Upembe/vipusa vy'a ndovu na vifaru

Chupa - Nyumba katika mwih' wa mwanamke anapokulia mtoto |,

Demka dem dem! - Kunengua viuno katika dansi

Fulusi - Fedha, ngwenje, ghawazi |

\$mba - Ukubwa wa kitu au mnyama

Hal if u - Mlai yaliyoachwa na aliyekufa

Hawaa na ashiki - Uchu, tamaa za HimwTTi

Huria - Huru, bila malipo

Huzipanga mbavu - Hupumzika, hufela

Tkishitadi kujiradidi - Ikiendelea kujirudia

Ilipiku - Ilishinda, ilikithiri

Isimu - Ishara, dalili

Istiwai - Ikweta®

Ja-kama

Jalalati - Mtukufu mfalme

Jambeni - Msumeno mkubwa.

Jivuli la mtuno hutuni ka wa mbali

Kaditama - Tamati, mwisho

ilia mguu wa kausha) - Nyima mtu kitu, haribia mipango

Tosheleza Jya, mahitaji

yashinda-tiba

fcftatange anayetartosa demani - mtu ambaye huku% katika mtego

Kitembo - Kiwango

k'wi - Kifo, kibaya

Kukimbia

jiko -Kaziya lay«patia.r

Kizuu - Mazingombwe, shetani tCuchopuka -

MTUN60 WA TATU 2007

Allan Kuria,
S.J.P 21784-00505,

NAIROBI

No&mba 14, 2007

Kwa mwandani msanifu,

Nakumiminid salamu bwai bwai mfano wa thufeya za nyota tupilia mbali ISHerwa
Ibrahimu. U rai gani? Nirajua yangu kuwa una siha njema na u mzima mfano wa ngorange
ya mpingo.

Madhumumi na«dhamira kuu ya kukuandikia waraka huu si kukusabahi, mbali ni
kukueleza kwa mapana na mafuru maendeleo yangu hapa shulen. Tangia ulipojiunga na
shule ya Matopeni, hapa chongoleani pamakuwa na maendeleo tumbi nzima.

«Kwanza, tulijachana nikiwa karibu kuburura mgwisho darasani. Sasa, nina furaha isiyo /
mfanowe kukujulisha kuwa sasa, matokeo yangu ni aula zaidi. Katika mtihani uliepit,
niliuma uzi na kukwangura maksi gana nne wahedi wa sabini. Mwanagenzi immoja tu ndiye
alienipiku, naye alibuka namba moja kwa alama mia arba sabini na mbili. Kwenye mtihani
unaokuja, nimepania kumpuktu na maksi si kidogo,

Pia kuna wafunzi wageni ambao wameajiriwa shulen mwetu. Wadarsi hawa wameletiya
ili 'flutufunza badala ya walimu walioenda njia ya marahaba kwenye ajali ya barabarani.
Ingawa walimu hawa ni wapya shulen kwetu, si wageni asilani kwenye uwanja wa ufunzi.

Bwana Kokotao, ambaye nimdarisi wa Hisabati, ni mwalimu mufti kabisa. Yeye hupenda
nambari mithili ya mboni ya JfcHB lake. Kufeli kwenye Hisabati ni sawa na kujitukana
mwenyewe. BiSafuni naye ni bingwa kwenye lugha ya mayai. Yeye hukitongoa na kukisongoa
kimbo kana kwamba aiizaliwa Ujngereza. Siku hizi, sisi hustihizai mltihqni ya Kiingereza.

*Usradh Obonyo katika Kiswahili hukitema kiswahili kama aliye kopola na kamusi mgonofii,
yaumu hizi, kupasi Kiswhaili ni rabisi kama mboga.

Kwenye kitengo cha upishi, ukarabati pia umefanywa. Wapishi wazee waliokuwo
wamepigwa kalamu oa wengine wageni wakapewa ajira. Wapishi hawa wana tajriba chungu
nzima. Wao hutuandaliamakuli ya kunoga na kuhomolewa. Wengi hutoka humo wakirdmba
vyanda na viganja vya mikono yao. Kweli, aisifuye mvua imemnyea.

Isitoshe, iyawa Hlilokuwa likiakwa limekamilika. Bwawa hili lilikuwa limechukua miaka
minni kujengwa kikamilifu, lakini wazee wa konga za mawe hawakuwa na ubozi wa kaa
waliponadi, Jawia ufike. Sasa, tunajua samaki ni narii na limbukeni ni kina nani kwa hisani
ya bwawa hilo,

Insha mufti

MTUNSO WA KWANZA 2006

Malizia kwa: Sherehe zilipomalizika nilirudi nyumbani nikiwa na furaha tele.
Siku ya sherehe

Hauchi! hauchi! unakucha! Sherehe tuliyoingojea kwa hamu na ghamu ilifika. Ilikuwa ni sherehe yao kuwatunuku wanafunzi waliofanya vyema katika mtihani wa taifa.

Sherehe yenewe ilifanyika shulen. Naam! Wavyele, walimu na wanafunzi walihudhuria sherehe hiyo. Kwa hakika kama mauti kila mmoja alijipamba lebasi zilizokuwa zikimetameta metumetu kama nyota. Nikiwa mmoja wao singweza kutambulikana vivi hivi. Nilikuwa nimeng'ara kama mwezi.

Sherehe zenewe zilizoandaliwa kwa nderemo, skuli na bashasha za kila aina. Kila insi alikuwa na mwaliko wa kuhudhuria. Ahadi ni deni tuliahidiwa zawadi kochokocho. Siku yenewe ilikuwa ni ya kulipa ahadi. Nilikuwa nimejawa na furaha riboribo kama tasa aliyejifunguwa pacha siku ya Ijumaa. Mlijua leo ni leo nitakuwa mkwasi ajabu kwani katika bidii na juhudii nilizozimariswa masomoni nitalipwa. Tuzo zilikuwa zimetolewa na walimu na wazazi.

Mwanafunzi aliyeongoza aliahidiwa shilingi elfu tano. Waama bidii hulipwa, nilikuwa nimeongoza shule yetu kwa alama ambazo ziliwfurahisha insi wote. Mimi ndimi nilikuwa wa kwanza kupewa tunzo hilo. Nilishangiliwa kwa furaha na nderemo nikipokea tuzo langu.

Zawadi hazikuishia hapo, waliokuwa wamepata alama katika somo fulani walianza kupokea ahadi zao. Si kuwachwa nyuma kama koti wala kukawia. Nilifyatuka kama risasi mbele ya halalki iliyokuwa imefurika furifuri. Nilituzwa tuzo ambalo liliwfurahisha mtima wangu. Kwa wale **waliolalia masikio na** kujifanya visu butu machozi yaliwaturirika kama maji ya mfereji na kushushika moyo.

Baada ya sherehe iliyowaviiitia wengi, insi walianza kuonda mmoja baada ya mwengine huku waliokosa kulamba kitu amba tulisoma na wao wakitangulia. Nami sikukawia sherehe zilipomalizika nilirudi nyumbani nikiwa na furaha tele.

j

(Alama iiyotuzwa 30)

Malizia kwa: sherehe zilipomalizika nyumbani nikiwa na furaha tele.

SHEREHE YA KUFAIMA.

Naam, siku ilio ngojewa kwa hamu na ghamu hatimaye iliwadia. Keshoye ilikuwa ni siku moja muhimu sana. Kakake baba yangu mkubwa aliktiwa anaenda kuapishwa kama makamu wa rais wa jamhuri ya Kenya. Ilikuwa ni furaha tele katika familia yetu.

Niliamka asubuhi na mapema keshoye ili kujitayarisha kuenda katika sherehe hii ya kufan sana. Nilitaka kuwa wa kwanza kufika humo shereheni kwa sababu nilikuwa nikitii mserro usemao zubaa zubaa, utapata mwana si wako. Nilifika pale tu kushtuka kupata hakuma mtu hata mmoja pale. Niliwaza na kuwazua lakini mawazo yangu hayakuzaa matunda. Niliona kuwa ni vyema kuhakikisha kwanza kama watu wamo au hawamo.

Kuingia mle nciani, nilipata kundf la watu ambaao tayari walikuwa wamef ika pale. Ndipo rylipogundua kuwa ilikuwa ni maombi kwanza, ndipo sherehe ilianza. Baada ya maombi, sote tuliandamana kama kondoo ambaao wapaelekea mfohi hadi katika jumba la "TIMES TOWERS" ambapo sherehe ilibainiwa kufanywa. Jumba lile lilikuwa likimeremeta metu metu ka\$ha nyota.

Meza, viti na vifaa vinginevyo vilikuwa vimetayarishwa tayari kutumikia halaiki ya watu ambaao walif ika mahali pale. Wapishi nao walikuwa wako. Tayari kuwapa wote wale chochote kile wangependa. Magari ya mawaziri na watumishi wengine wa serikali yalif ika pale yakiwa yamepambwa kama gari lililombdxrbi harusi na mumewe.

Papo hapo, mziki ulitiwa fftajira na kazi ukianza. Watu walichukua hatamu tofauti tofauti. Wengine walicheza mziki huku wengine wakila bila hata ya kutoa sauti kama fisi aliyelala njaa wiki moja na hatimaye kapata chakula. Sisi tulianjua kuenda uwanjani kucheza.

kakake baba, yeye alikuwa ameketi jukwaani na wageni wenigine pamoja na wageni waheshimiwa. Punde si punde, tulisikia mgurumo wq gari ukitoka upande wa mashariki. Sote tulilGmbia kujionea ni nani yule aliyewasili wakati wa barabara bwana Simeon Nyachae akinyauka kutoka mle ndani. Kabla ya sekund kuvunja uya na kuwa dakika, pale pale kutoka upande wa mshariki, paliondokea gari ambalo alikuwa akisafiria rais. Sote tulimkaribisha kwa makof i shangwe na nderemo. Tuliandamana naye hadi pale walipokuwa mawaziri wengine. Sote tulifurahi kumwona baba wa tqifa kwa mara ya kwanza.

Tulikaa kimya kungojea hotuba yake mzee wa taifa mheshimiwa Bwana Mwai Emilio Kibaki. Katika hotuba yake, Bwana rfiis aliahidi kiinda serikali ambayo itatumikia watu wote ila ubaguzi wote.

9

Baada ya hotuba hiyo ndef u ambayo ilichukua muda wa dakika takriban thelathini na tpmo,sote tulienda kumuaga rais. Sherehe zilipomalizika nilirudi nyumbani nikiwa na furaha tele.

Malizia kwa: Sherehe zilipomalizika nilirudi nyumani nikiwa na furaha tele.

Achanikaye kwenye mpini haf i njaa.

Maswali m pururu yalinzunguka tamuuni mwangu. "Ningefanyaje?" Ndilo II Hilokuwa swali nyeti tafakurini mwangu. Wki ijayo, kungekuwa na mashindano ya langlanga yaani, mashindano ya mbio za magari.

Gari langu lilikuwa kweche, bovu kando. Sikuwa na hela zozot za kugharami malipo ya kutengenezwa kwake. Niliwaza nikiwazua lakini jambo hilo liHkiWa mathalan wingu la kitendawili lilonitandia, nami sikuweza kupata suluhisho. NEbo! weledi wa lugha hawakuboboja maneno ovyo walipoamba, jambo usilolija ni usiku wa giza. Kwakuwa pasipo budi hubidi, niliamua kulitumia gari langu bovu kama liliyokuwa.

Nikapiga moyo konde na kung'amua kuwa liwalo na liwe. Nimelitumia gari hilo langu namna liliyokuwa. Bovu au zuri nitashinda!" nikajue zikavunja ungo na kuwa siku, vilevile siku zikabaleghe na kuwa juma. Naam, wazembwe na mazembwe hawakutupiga mlazamlaza walipokaa ukumbini, wakapiga alinaana na kuamba, hayawi hayawi huwa audha hauchi hauchi hucha. Asubuhi ya mashindano ikafika.

Nilidamka macheo mbichi Jikazizambua nyayo hadi uwanjam pa mashindano. Gari langu lilikuwa keshafika. Mwia si mwia, niliwasili. Nikiyaona magari ya washindani wengine. Astaghafirullah! Yalikuwa mazuri mnol Lo! Je, ningeshinda? Nilijisqili huku jekejeke jembamba likinitoka na kunicuruzika chururu! Sikufa moyo asilani kwani jwasemao husema, 'Mola hamtupi binadamu wake.'

Baada ya muda wa koo kumeza punje, nilifika ulingoni na kujtoma ndani ya gari langu. Nikajifunga mkanda na kusubiri kwa hamu na hamamu kipega cha kuyaanzisha mashindano kipigwci Prrr! Kikalia na magari yote yatakata shoff ria kuacha kivumbi kikielealea hewani. Makof i ya kushangilia madereva yakaihikiza hewa yote.

Magurudumu ya gari langu yalibugunya masafa, kama vile kuwavi abugunya yo jani do go la Ukoka. Nikajitahidi, mchwa kando na kuamini kuwa jitahada zangu zingezaa matunda. Waswahili walikuli kuntu mvumulivu hula mbivu.

Mwia ulipita, kukabaki kitalifa cha mita mia moja tuluyamaliza mashindano. Nikazitumia nguvu zangu zote na kuihula mshindi. InnaT mphumia juani hulia kivulini. Nilikuwa nimeshindana! Furaha ghaya ilinivamia vaa! nikachanua tabasamu sadakta kama tasa aliyekopoa mapacha. Makofi yalisikika kote kwa minajili ya kumisifu mirol. Ndipo nilipong' amua kuwa akina shekhe na manabodha wa jadi na jadadi hawakuva miwani' ya mbaa aidha soksi za chumia walimolonea mcheza kwa hifirizwa

Kukereta mtima - Kuudhi moyo

Kulawiti - Kujamiihana baina ya mume na mume

Kupatajiviche - Kuambukizwa viini vyauwele

Kusharidi - Kukimbia

Kusujudu - kuabudu

Kutibwirika tiki - Uchovu wa safari ndefu

Kuteqwa kwa chachu na kunaswa kwa ulimbo - Kupotoshwa kwa hadaa chache tu.

Kutu wiche - Kuambukizwa viini nya uwele _____

Kutukaridhi karadha - Kutupatia msaada au mkopo usiodaiwa

Kututiwa mavani - Kuzikwa kaburini _____

Kuupalilia na kuutilia mbole - Kuuendeleza au kuukuza _____

Lisani - Ulimi _____

Lufufu - Lukuki, kwa windi _____

Machela - Aina ya kitanda cha kubebba watu

Maqejo - Meno

Mahaba ya chati - Udanganyifu, ghiliba, hadaa

Majalio - Mjo, ujaji, kuja kwa j

Makapi - Ganda la muwa lilitofunwa

Makiwa! - Amkizi kwa wenyenye msiba wa mauti. Jibu huwa; tunayo, yapo, yameita

Makunyanzi - Mikunjo katika mwili au ngozi _____

Mava Kaburi

Mdghalo - Mabishano, majadaliano

Mfarka - Tofauti kabisa

Mfaruku - Mke aliyef iwa na mume

Mkabala muamana - Uhusiano mwema

Mke ni nguo, mqomba ni kupaliyalia

Mkilipinza- Mkinda kinyume nalo, mkilipinga

Mkwanju muwi una tumbiriwe - Hakuna kitu ambacho hakina uzuri japo haba

Mia kunde hunya kunde - Matendo na tabia za mtu huwa vile alivyolelewa

Mosi - Moja, kwanza _____

Mtahizi - Mtafedheheka, mtaaibika

Muhtaramu - Mheshimiwa, mwadhamu

Mustakabali - Usoni, chambo chamboni

Mwacha asili mtumwa.

Mwana akibebwa hutazama kisogo cha nina - Watoto huiga matendo ya wavyle wao

Mwiro - Mkonga wa ndovu _____

Ndwele _____ Maradhi, ugonjwa

Nsimbu - Mambo

Tusikaange mbuyu tukawaachia wenyenye meno kutafuna.

Uchefuchefu - Uchache, uhaba

Uderere - Mate membamba, udenda, ute. Humtoka mtu wakati wa kula au akiwa usmgizini

Ughalbuni - Nchi za mbali

Ukritimba - Hali ya kuzuia wengine wasifanye biashara ila wewe tu.

Ukwapuzi - Uchopozu, uchukuaji wa pesa mfukoni mwa mtu bila idhini

Ulimwengu kokwa ya fuu halishi utamu - Mchezea malimwengu hudhurikayeye.

Unju - • Mtu anayedhaniwa alikuwa mrefu sana

Urathi - Chochote kinachorithiwa

Ushakii - Ushujaa, unguli

Usiyo kufu - Usiyo uwezo nayo

Utaridi - Mojawapo ya majira ya sayari

Uwele - Ugonjwa, maradhi

Vipara mota - Viruka njia - visichana vnavyoyozurura mtaani

Virusi - Viini vinavyosababisha ugonjwa

Vita shahidi - Vita vingi

Wahudumu - Wasaidizi wa hotel ini

Waliniadi - Kumpeleka mtu hatua chache katika safari, sindikiza

Wia mui haungolewi mtoto - Watoto hawafunzwi tabia mbi, wasije wakaiger

Zinaa - Ugonjwa unaombukizwa kwa kitendo cha kujamiiiana

Jifunze methali zrfuQtozo kama zilivytumika.

Mwacha osilf ni mtumwa.

Mtu ni utu si kitu.

Damu ni damu si kitarasa.

Chema chajiuza kibaya chajitembeza.

Mwacha kiwi hanacho na chema kimpotele.

Mchama ago hanyeli huenda akanya lapo.

Kipendacho roho ni dawa.

Udugu ni kufaana si kufanana.

Akufaayd kwa dhiki ndiye rafiki.

Mtegemea nundu haachi kunona.

Kozi mwana mandanda kulala njaa kupenda.

Akutangulaiye chanoni hukuzidi tongue.

Macho hayana pazia

Mada za kufanyia mazoezi

1. Uhalifu haulipi chochote: (Kichwa)
2. Kengele ya paredi ililia mapema siku hiyo. Sisi wanafunzi hatukuwa na mwao juu ya kisa na maana ya kengele hiyo.....(endelea)
3. Ulikuwa wakati wa somo la Hisabati: Mara mwalimu akaanguka na kuzimia.....(endelea)
4. Nilipowasili nyumbani alasiri hiyo, nilimkuta Nina amelala kitandani, si hai si mamati kwa uweli(endelea)
5. Andika hotuba iliyotolewa na waziri wa afya juu ya, "Ugonjwa hatari wa ukimwi."
6. Mwandiki babako waraka, ukimwelezea unavyoendelea shulen na adha zinazokukabili.
7. Siku ya kutuzwa zawadi shulen mwetu.
8. Dadako anayesomea ng'ambo atawasili nyumbani wiki ijayo. And ika insha jinsi utakavyomkaribisha nyumbani.
9. Kama ningekuwa tajiri mwenye mali nyingi....(endelea)
10. Kila asubuhi mimi huamka alfajiri na mapema. Baada ya.....(endelea)
11. Umefuzu vizuri katika mtihani wako wa darasa la nane. Kwa bahati mbaya umekosa mwaliko wa shule ya upili. Andika barua ya kuomba nafasi ya kidato cha kwanza katika shule yoyote.
12. Mvua ilinyesha bila kupasa hadi che! Nilipoamka(endelea)
13. Wanyama wa porini ni pambo la nchi. Wanyama hawa...(endelea)
14. Sauti za parapanda na baragumu zilisikika. Makaburi yakafunguka kuwaachia wafu wake. Sisi tulio hai tukaanza kupaa hewani... (endelea)
15. Maliziakwa yakini niliponea chupuchupu.
16. Mchuano huo ulikuwa umengojewa kwa hamu na ghamu. Mapambano yalikuwa baina ya(endelea)
17. Ilikuwa si kawaida yake abu kucheleva kutoka kazini. Tulingonjea na kungonjea.....
18. Mashaka hakuamini macho yake alipomwona mzee huyo ambaye angekuwa mumewe. Jambo la kuozwa bila hiari yake hakuliafiki(endelea)
19. Siku yangu ya kwanza shulen.
20. Utumizi wa dawa za kulevyia umekithiri mionganoni mwa vijana wa shule.....(endelea)
21. Ulikuwa usiku wa manane niliposikia kelele.....(Endeleza)
22. Asiyesikia la mkuu huvunjika guu.
23. Siku ambayo sitaisahau maishani mwangu
24. Endeaza hotuba ifuatayo "Mheshimiwa Waziri, mkuu wa Elimu, Mwalimu mkuu, wanafunzi wenzangu, mabibi na mabwana....."

27. Elezea juu ya ajali uliyosuhudia
28. Andika barua rasmi kwa afisa wa mazingira wilayani ukilalamika juu ya ulimbikizaji wa takataka kijijini mwenu.
29. Andika mtungo juu ya madhara ya ukimwi nchini.
30. Faida ya misitu
31. Andika mtungo wa kusisimua utakaoishia hivi Hapo watu walifumukana huku wakiwa na nyuso zenyehuzuni.
32. Umeshinda shflingi laki tano katika mchezo wa bahati nasibu. Elezea jinsi utakavyo zitumia pesa hizo.
33. Hakuna marefu yasiyokuwa na mwisho
34. Nilijikuta msituni huku nimezingirwa na wanyamapori
35. Kama ungekuwa Rais wa jumhuri ya Kenya elezea juu ya maendeleo ambayo ungeleta nchini.
36. Andika insha kisha umalizie na maneno haya. "ama kweli, mtoto umleavyo ndivyo akuavyo."
37. Andika insha inayoanza kwa maneno yafuatayo: Machozi ya furaha yalinitirika. Sikutarajia haya